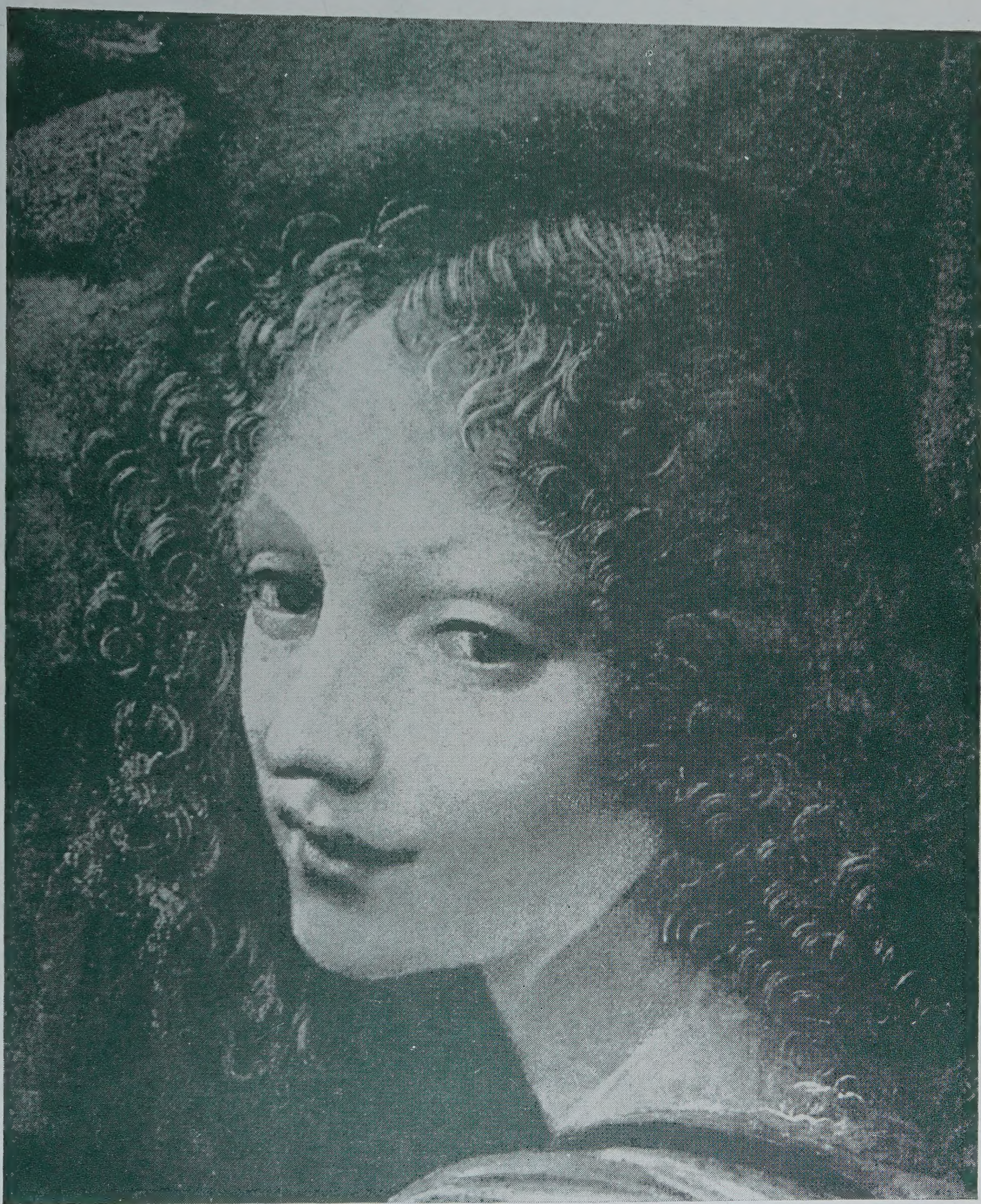

AIDAI

1951
NR. 6

TURINYS

JUNE, 1951

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription $5.00 yearly in U. S. A.; single copy 50c.; Canada $5.50, single copy 55c.; Foreign $6.00.

Entered as second class matter at the Post Office at Kennebunk Port, Maine February 7, 1950, under the Act of March 3, 1879.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1951 METAI BIRŽELIO MĖNUO Nr. 6 (40)

PIJAUS XI SOCIALINĖ DEMOKRATIJA

V. VAITIEKŪNAS

Quadragesimo anno santykiai su Rerum novarum

Šiemet gegužės 15 d. buvo dviejų enciklikų sukaktis: Leono XIII enciklikos "Rerum novarum" 60 metų ir Pijaus XI — "Quadragesimo anno" 20 metų. Pijaus XI enciklika kaip tiktai ir buvo paskelbta ryšium su "Rerum novarum" 40 metų sukaktim. Tad neabejotina, kad tarpusavinis šių dviejų enciklikų ryšys yra labai glaudus. "Quadragesimo anno" tatai šiaip nusako: "Ilgainiui taip pat kilo abejonių dėl teisingo daugelio šios Enciklikos ("Rerum novarum") dalykų aiškinimo, arba dėl *darytinų iš jų išvadų* (m. p. V. V.), ir tatai buvo priežastis, kad tarp pačių katalikų dažnai iškildavo visai karštų ginčų."

Tačiau Pijus XI su "Quadragesimo anno" išėjo ne tik ginti "nuo tam tikrų svyravimų" Leono XIII mokslo, ir ne tik "Rerum novarum" paskelbtus dėsnius tiksliau pritaikyti XX amžiaus socialinei tikrovei ryšium su įvykusiomis nuo "Rerum novarum" laikų bendrosios padėties atmainomis. "Quadragesimo anno" yra ne tik Bažnyčios kai kurių 1891 metų enciklikos skelbtų tiesų autoritetingas paaiškinimas ir išryškinimas.

Leonas XIII tenkinosi priminęs XIX amžiaus žmogui, kad tiek liberalizmo, tiek socializmo kelias yra klaidingas ir veda į katastrofą. Kaip vienintelį teisingą žmonių bendruomenei kelią jis nurodė tą, kuris eina iš Evangelijos ir krikščioniškosios dorovės. Pijus XI tatai daro taip pat. Bet "Quadragesimo anno" eina toliau už "Rerum novarum". "Quadragesimo anno" pateikia visai konkretų planą naujųjų laikų socialinei tikrovei tvarkyti. Jei "Rerum novarum" tebuvo priminimas Evangelijos, tai "Quadragesimo anno" yra Evangelija pagrįsto socialinio gyvenimo įtaigojimas. Jei "Rerum novarum" tebuvo žodis, tai "Quadragesimo anno" yra veikimas.

Šitas "Quadragesimo anno" pavaizdumas ir bus padaręs ją taip patrauklią. Jei "Rerum novarum" daugiau buvo žinoma rinktinei visuomenei, tai "Quadragesimo anno" tapo ir plačiųjų sluogsnių susidomėjimo ir svarstymų dalyku. Tokiose Jungtinėse Valstybėse "Quadragesimo anno" tuoj po jos paskelbimo dešimtimis tūkstančių paplito visuomenėje ir, nežiūrint savo labai kondensuoto turinio, tapo masių skaitybos raštu.

Patikslinimai ir paryškinimai

Pijus XI patikslina Leono XIII nuosavybės mokslą, pabrėždamas, kad "kaip kitos visuomeninės institucijos, taip ir nuosavybės tvarkymas nelieka visiškai nekeičiamas, kaip tatai rodo istorija". Tačiau nuosavybę tvarkant yra būtina neišleisti iš akių jos dvejopo pobūdžio: individualinio ir socialinio. "Iš paneigimo ar paniekinimo socialinių bei viešųjų nuosavybės savumų būtinai patenkama į vadinamąjį individualizmą". Ogi "jos privatinį bei individualinį pobūdį atmetus arba susilpninus, neišvengiamai pakliūvama "kolektyvizman"". Tik bendrajai gerovei palenkta privati nuosavybė yra tas palaimingas aukso vidurys.

Todėl "žmonės turi žiūrėti ne tik atskirų savo interesų, bet ir bendrosios gerovės". Krašto valdžia, turėdama galvoje bendrosios gerovės reikalus, turi nustatyti, kas "leistina arba neleistina savininkams naudojantis nuosavybe". Nors valstybė pačios nuosavybės panaikinti negali, bet "jos naudojimą tvarkyti ir su bendra gerove derinti" yra valstybės teisė, o neretai ir pareiga, nes be valdžios įsikišimo "nesuskaitoma daugybė darbininkų, slegiami baisaus skurdo, negali išsivaduoti iš to stovio, nors ir kažinkaip stengtųsi". Žinoma, tie, kuriems "tas sto-

vis nekelia jokių sunkumų . . . norėtų pavesti vien artimo meilei visus rūpesčius švelnint vargą". Tačiau darbininkas pagrįstai pasišiaušia prieš jam siūlomą išmaldą, užuot patenkinus jojo teisę. Pijus XI įspėja, kad ir tarp tikinčiųjų "netrūksta ir tokių, kurie piktnaudoja patį tikėjimą ir jo vardu stengiasi pridengti neteisingus reikalavimus, kad apsigintų nuo teisingų darbininkų reikalavimų . . . Jie yra priežastis — apgailestauja Pijus XI, — dėl ko Bažnyčia, nors neteisingai, buvo įtariama einanti su turtingaisiais, o nesijaudinanti dėl nelaimių ir reikalų tų, kurie yra tartum netekę natūraliosios teisės į šio gyvenimo gerovę".

Pagaliau yra ir tokių ūkinių gėrybių, "kurios negalima palikti privačių asmenų rankose be pavojaus bendrajai gerovei." Enciklika pritaria, kad jų valdymas "visai pagrįstai siūloma palikti valstybei."

Mūsų laikų katalikų socialinė etika vėl įsakmiau kelia vadinamojo pertekliaus sunaudojimo klausimą. Šis klausimas savo laiku Bažnyčios buvo labai griežtai sprendžiamas. Ilgainiui betgi tas Bažnyčios nusistatymas neteko ryškumo, nors užmirštas niekad nebuvo. "Quadragesimo anno" ties šiuo klausimu taip pat sustoja. Pijus XI konstatuoja, kad "didelis proletariato skaičius iš vienos pusės ir mažas skaičius turtuolių su galingais ištekliais iš kitos pusės aiškiausiai įrodo, kad mūsų "industrializmu" vadinamais laikais pagamintieji tokioje gausybėje turtai yra blogai paskirstyti." Pijus XI reikalauja "dėti visas pastangas, kad bent ateityje pagamintosios gėrybės tik teisinga proporcija atitektų kapitalistams ir kad ganėtinai gausingai patektų darbininkų tarpan." "Žmogus, — skelbia "Quadragesimo anno", — *neturi teisės visiškai laisvai savo nuožiūra šeimininkauti pelnu, būtent tuo pelnu, kuris jam nėra būtinas tinkamam jo padėčiai gyvenimui palaikyti.*" (M. p. V. V.)

Skelbdamas teisingo darbo atlyginimo dėsnius, Pijus XI ypatingai išryškina darbininko šeimos padėtį. "Neleistina išnaudoti vaiko jaunystė ir moters silpnybė. Šeimos motinos darbas yra pirmučiausia namie arba namų ūkyje bei šeimos rūpesčiuose. Didžiausia blogybė, kurią reikia visomis pastangomis pašalinti, tai toji, kad motinos dėl menko tėvo uždarbio yra verčiamos už namų sienų ieškoti apmokamo darbo, apleisdamos motiniškus darbus ir pareigas, ypatingai vaikų auklėjimą. *Reikia tad dėti visas pastangas, kad tėvai gautų ganėtiną atlyginimą, kurio pakaktų visiems šeimos reikalams patenkinti.* (M. p. V. V.) Jei šių dienų pramonės sąlygos nevisada leidžia taip daryti, tai socialinis teisingumas reikalauja, kad būtų pirmučiausia padarytos tokios reformos, kurios užtikrintų suaugusiam darbininkui tokį atlyginimą." Kaip daug motinų net tokiose turtais pertekusiose Jungtinėse Valstybėse priverstos eiti į fabrikus uždarbiauti, savo vaikų auklėjimą patikėdamos miesto aplinkai!

Savaime suprantama, kad "negalima teisingai įvertinti ir teisingai atlyginti darbą, jei neimama dėmesin jo socialinė ir individualinė prigimtis". Todėl "nustatant atlyginimo dydį reikia vadovautis ir bendrosios gerovės sumetimais."

Naujoji socialinė santvarka

Tiek nuosavybės naudojimą, tiek teisingą darbo atlyginimą, tiek socialinę taiką pagal "Quadragesimo anno" turi apspręsti bendroji gerovė. Bet kad bendroji gerovė tikrai veiksmingai galėtų rikiuoti darbo ir kapitalo santykius, neužtenka vien paskelbti tobulus tam pagrindus. "Ką padės mokyti išmintingų principų apie ekonominius dalykus, — pastebi Pijus XI, — jei nepažebotam geismui ir nešvariam savo reikalais rūpesčiui leidžia save taip supančioti, kad "pažindami Viešpaties įstatymus, elgiasi priešingai?" Kad palaimingas socialinis mokslas neliktų tik tyruose šaukiančiojo balsu, Pijus XI šaukiasi ir institucijų reformos. Reformos ta prasme, kad būtų atstatyta socialinių veiksnių teisinga kompetencija. Pijus XI ypatingai pabrėžia subsidiarinio principo pritaikymo reikšmę žmonių bendruomenės santvarkoje. Pagal šį principą taip, kaip "nevalia iš atskirų žmonių atimti ir tai pavesti visuomenei, ką atskiri žmonės gali savo iniciatyva bei savo pastangomis", lygiai taip nedera valstybei imtis to, ką gali atlikti žemesnės už valstybę organizacijos. "Vyriausybė turi tad palikti mažesnės reikšmės darbus bei rūpesčius, kurie ją perdaug blaškytų, žemesnėms organizacijoms".

Savo metu liberalistinė valstybė vykdė tik panaktinio pareigas privatinės nuosavybės atžvilgiu, patį socialinį gyvenimą palikdama savaimingai eigai. Dabar valstybė kai kur yra pakrypus į antrą kraštutinumą, išjungdama net paveikias tarpines institucijas tarp asmens ir valstybės. Dabar "beliko tik atskiri asmens ir valstybė. Tatai gi nemaža kenkia pačiai valstybei, kuri . . . slegiama ir apkrauta bemaž begalinėmis pareigomis". Reikalinga todėl tarp asmens ir valstybės įjungti tarpines grandis.

Pijus XI ypatingai akcentuoja naudingumą socialinei taikai ir gerovei tokių už valstybę žemesnių organizacijų, kurias turėtų sudaryti "vienu amatu ar profesija užsiimą žmonės". Kaip kad vietos kaimynystė suriša žmones į bendruomenę, lygiai taip ir bendras verslas. Konstatavęs, kad "visiškai klaidinga yra manyti, kad iš vieno kapitalo ar vieno darbo yra kilę tai, kas kyla iš abiejų sujungtų pastangų", Pijus XI skelbia, kad "tvarka kyla iš harmoningai suderintų skirtingų dalykų". Todėl ir darbo bei kapitalo tvarkingas santykiavimas turi būti grindžiamas ne jų tarpusavine kova, bet jų harmoningu suderinimu. Naujoji socialinė santvarka vietoj kurstomos darbo ir kapitalo tarpusavinės kovos ir neretai besireiškiančios tarp jų priešybės turi nutiesti pagrindus pastoviai organizuotos bendruomenės tarpusavinei sandorai. Šioji santvarka tad negali remtis vienos bendruomenės dalies kova ir

priešiškumu kitai jos daliai. Darbo ir kapitalo sandorą turi apspręsti abipusinio (reciprocitetinio) pasipildymo ir pasigelbėjimo reikalas: "Nėra kapitalo be darbo ir nėra darbo be kapitalo". (Rerum novarum). Taigi darbo ir kapitalo sandorai sukurti pagrindą sudaro jų abiejų jungtinėmis pastangomis atliekamas tos ar kitos ūkio srities aptarnavimas, t. y. bendroji gerovė. Tatai reiškia, kad tiek atskiros įmonės, tiek viso tautos ūkio veiklą apsprendžianti norma yra bendroji gerovė, visos bendruomenės gerovė.

Bendroji gerovė reikalauja apsaugoti gamybą ir paskirstymą nuo vienašališkumo ir nuo klasinių priešiškumų kėlimo. Šios gerovės apspręsta gamyba negali vadovautis principu: jei pelninga ir galima įtaigojimu dar palaikyti apyvartą, naudotis galimybe. Bendroji gerovė kiekvieną įmonę įpareigoja pirmoji eilėj atsižvelgti į tai, ar esamomis sąlygomis gamyba yra tikslinga ir bendruomenei naudinga. Vien pasiūlos-paklausos dėsniu besivadovaujanti įmonė bendrajai gerovei gali būti ir labai žalinga, nors ir pelninga būdama. Bendrosios gerovės požiūriu yra neleistina gamyba, kad ir kaip pelninga ji būtų, tokių dalykų, kurie vestų pačią bendruomenę prie išsigimimo.

Bendroji gerovė apsprendžia ne tik tos ar kitos srities gamybą, bet ir kiekvienos įmonės atsiradimą, jos plėtimąsi ar susiaurėjimą. Iš čia eina išvada, kad ūkis negali būti paliktas savaimingai raidai. Tas dar nereiškia, kad ūkinis gyvenimas turi būti pačios valstybės biurokratinėmis priemonėmis iš viršaus vairuojamas. Tai veikiau tik organizuotas ūkininkavimas, kuriame kiekviena įmonė, kiekviena atskira ūkio šaka, ir visos ūkio sritys draugėje savarankiškai saugotų bendrosios gerovės reikalus, palikdamos valstybės organams tik bendrosios priežiūros teisę.

Naujoj socialinėj santvarkoj vietoj socializmo skelbiamos klasinės sąmonės ugdymo turi būti ugdoma socialinė sąmonė. Tatai reiškia, kad tiek darbininkija, tiek kapitalo atstovai turi įsisąmoninti:

1) bendrosios gerovės reikalą ir darbo bei kapitalo sąžiningo bendradarbiavimo būtinumą nežiūrint į padėties, sugebėjimų, išsilavinimo, pareigų skirtingumus;

2) savo verslo reikšmę sau ir bendruomenei;

3) savo kaip žmogaus ir kaip bendrosios gerovės bendradarbio vertės supratimą ir pagarbą savajam luomui.

Iš to eina nuosekli išvada, kad tiek paskiros įmonės tvarkyme, tiek ir aukščiausiųjų ūkio instancijų sprendimuose atsakingai dalyvautų visi bendrosios gerovės kūrėjai — kapitalo atstovai ir darbininkai.

Daug kas įmonę supranta tik darboviete, kurioje turi būt atliktas tarp daugelio paskirstytas tas ar kitas darbas. *Tuo tarpu įmonė yra ne kas kita, kaip organizuota funkcijų visuma tam tikram vieningam ūkiniam uždaviniui vykdyti.* Bet kad darbininkui įmonė tikrai nebūtų tik darbovietė, kad būtų nugalėtas įmonės svetimumas darbininkui, darbininkas turi būti įgalintas būti atsakingas ne tik už savo paties darbo atlikimą, bet ir už pačią įmonę apskritai.

Konkrečios šiai ūkinei santvarkai formos, suprantama, "Quadragesimo anno" nenustato, nurodydama tik bendrąsias gaires. "Ką Leonas XIII mokė apie valstybių politines formas, galima išlaikant proporciją pritaikyti ir profesinėms draugijoms ar korporacijoms: būtent žmonės turi visišką teisę pasirinkti jiems patinkančią formą su sąlyga, kad ji neprieštarautų teisingumui ir būtų suderinta su bendrosios gerovės reikalavimais".

Patariamasis ir sprendžiamasis bendrininkavimas

Karas, juo labiau totalinis karas keičia ne tik valstybių sienas ir jų padėtį bei svorį tarptautinėje bendruomenėje, bet turi didžiausios reikšmės ir pačios valstybės ūkinio ir socialinio gyvenimo raidai. Tatai labai yra ryšku pokarinėje V. Europoje, arti šešerių metų išbuvusioje II-ojo pasaulio karo naikinamuoju objektu ir patyrusioje visą griaunamąjį karo siaubingumą. Savaime suprantama, kad pokarinė V. Europa, siekdama karo metų iš normalių vėžių išmuštą gyvenimą vėl įstatyti į teisingą kelią, daro labai daug pastangų. Ypatingai tatai yra akivaizdu V. Vokietijoje, kuri sugebėjo ne tik savo ūkio atstatymui gražiai panaudoti Marshallo plano kreditus, bet ir visą savo ūkinį gyvenimą taip rikiuoti, kad netrukdant ir nelėtinant ūkinio atsistatymo eigos sykiu susidarytų palankios prielaidos socialiniam teisingumui vykdyti. Šia prasme pažymėtinos pastangos pravesti karo padarytų nuostolių išlyginimą (ne atlyginimą, nes karą pralaimėjusi Vokietija iš ko juos beatlygins!) ir darbo-kapitalo santykių išlyginimą, įgalinant darbininkiją dalyvauti ūkinio gyvenimo sprendimuose. Kadangi ypač pastaruoju klausimu V. Vokietijos katalikų nusistatymas atsiremia į "Quadragesimo anno" mokslą, tai nebus iš kelio šia proga tą nusistatymą čia priminti kaip organišką pačios "Quadragesimo anno" pratęsimą į šių dienų socialinę tikrovę.

Pijaus XI nubrėžtam didžiajam tikslui — naujajai socialinei santvarkai kurti V. Vokietijos katalikai, vadovaujami Koelno arkivyskupo kardinolo Frings, 1949 m. yra priėmę 13 punktų programines gaires artimiausios ateities veiklai. Šių punktų reikšmė siekia daug toliau negu V. Vokietijos sienos. Tai yra bendras katalikų socialniės minties laimėjimas, siekiant kūrybingos ir pastovios darbo ir kapitalo sandoros, socialinės taikos ir bendrosios gerovės. Tie punktai šiaip atrodo:

1. Darbininko siekimas paveikiau dalyvauti tiek savo įmonės, tiek aukštesniųjų ūkio įstaigų kompetencijos uždavinius sprendžiant yra ne tik jo paties, bet apskritai mūsų laikų būtinybė.

Dėl to tas siekimas ne tki nedraustinas ir nekoneveiktinas kaip nepriderantis akiplėšiškumas, bet pripažintinas kaip nuosaikus, įpareigojantis ir kaip tik galima vykdytinas uždavinys.

2. Patariamąjį ir sprendžiamąjį bendrininkavimą nustatant, reikia žiūrėti įmonės rūšies, nes tuo būdu galima parinkti tokią bendrininkavimo formą, kuriai įvykdyti nebūtų kliūčių.

3. Įmonės didumas turi įtakos tiek patariamojo, tiek sprendžiamojo bendrininkavimo formai ir apimčiai.

Pirmiausia darbininkai turi būti įgalinti plačiau ir paveikiau dalyvauti priežiūros tarybose.

4. Deramai darbininkų įtakai ūkio vadovybėje patikrinti turi būti nedelsiant pradėtas korporacinės (berufsstaendischer) ūkinės ir visuomeninės santvarkos atstatymas ar pristatymas, ir beatodairiškai su visu rimtumu įvydytas.

5. Juo aukštesni, platesnės apimties ir bendresni uždaviniai ir funkcijos yra patikėti aukštesniesiems ūkinės vadovybės organams, juo platesnės apimties ir paveikesnis turi būti darbininkų dalyvavimas juose.

6. Darbininkija, kaip visos ūkinės ir visuomeninės santvarkos išlaikymo ir formavimo dalininkė, turi nesąlygotą teisę ir garbingą pareigą sprendžiamai bendrininkauti nustatant bendrąją ūkio politiką. Todėl pagal savo įnašą bendrojoj ūkinėj pasiekoj ji turi būti pašaukta į atitinkamus vadovaujančius organus, kad teise ir atsakomybe lygi su kitais dalyvautų visuose svarstymuose ir sprendimuose.

7. Kooperatinėse įmonėse dirbantieji aukščiau minėtąsias funkcijas vykdo savininkų event. bendrasavininkų teise.

Ir šios rūšies įmonėms privalu paisyti bendrosios gerovės reikalavimų.

8. Juo daugiau įmonė yra grynai kapitalo apyvartos pobūdžio, juo labiau dera, neišleidžiant iš galvos visų kitų sąlygų, suteikti darbininkams patariamąjį ir sprendžiamąjį bendrininkavimą.

9. Savarankiškas verslininkas, kuris pagal savo laisvą vykdomąją galią savo nuosavybės atžvilgiu yra kompetentingas pats savo atsakomybe savo įmonę tvarkyti, dėl išorinių priežasčių ir atsižiūrint į jų svarbumą gali būti įpareigotas suteikti darbininkui patariamąjį ir sprendžiamąjį bendrininkavimą.

10. Kai tariami tiesioginiai paties personalo reikalai, dera jo sprendžiamasis bendrininkavimas. Tatai pirmoj eilėj liečia atlyginimo klausimus ir visas įmonei tenkančias socialines prievoles ir būtinybes.

11. Darbdavys turi būti įstatymo įpareigotas su personalo žinia daryti tuos savo ūkinius sprendimus, kurie sunkiai paliestų ar galėtų paliesti visą personalą ir žymią jo dalį.

Personalas turi būti įgalintas atitinkamu teisiniu keliu apsisaugoti nuo jo egzistencijai gresiančių išvengiamų priemonių.

12. Einamieji reikalai pasiliktini reikalų vedėjų sprendimui ir atsakomybei. Išimtiniais ir skubiais atvejais įmonės vadovybė turi turėti teisę savarankiškai spręsti.

13. Įmonės gyvastingumas ir veiksmingumas reikalauja, kad ūkinio pobūdžio galutinius sprendimus darytų ir už juos atsakingas būtų darbdavys. Vienok personalas reguliariai turi būti informuojamas apie įmonės stovį ir padėtį. Personalas turi būti įgalintas atitinkamu būdu persitikrinti, kad jo siūlymai ir sumanymai kiek galima yra paisomi.

* * *

Šių principų pavertimas veikiančiąja teise turi įvykti, V. Vokietijos parlamentui atitinkamą įstatymą išleidus. Teisingai Pijus XI rašė, kad "šitas mokslas neapsiriboja griežtai mokykliniais darbais: jis iškeliamas į dienos šviesą ir stoja į kovą". Šitas mokslas pamažu ir nejučiomis veikia net tuos, kurie Bažnyčios autoriteto nepripažįsta. Šitos tiesos svarstomos ir ginamos ne tik katalikų vyskupų, kunigų, pasauliečių mokslininkų, bet ir "nekatalikų spaudoje ir knygose, parlamentuose ir tribunoluose."

Ir tikrai, neneigdami ir kitų veiksnių pastangų ir įtakos darbininkų padėčiai pagerinti, turime sutikti, kad "kai iš Petro sosto aukščiausiojo kunigo balsas praskambėjo po visą pasaulį, valstybių tvarkytojai . . . ėmė plačiau vykdyti visuomenės politiką". Enciklikos darbininkams "padėjo suprasti savo tikrą vertybę, išsiaiškinti savo luomo teises ir pareigas, padėjo jiems žengti teisingos pažangos keliu". Enciklikos "sužadino galingą plačiųjų masių sąjūdį". Gimė nauja teisė, užtikrinanti pripažinimą ir pagarbą šventoms darbo žmogaus teisėms.

Lietuvos krikščioniškoji darbininkija, minėdama "Rerum novarum" ir "Quadragesimo anno" sukaktį, matydama tų enciklikų nepraeinančią įtaką laisvojo pasaulio darbininkų problemas sprendžiant, tegali su pranašu Izaiju atsidusti: "Laukėme šviesos — ir štai tamsybė. Laukėme išsigelbėjimo — ir štai jis nuo mūsų atsitolino". Tačiau ir lietuvis darbininkas, regėdamas savąjį gluosnį sprogstant, žino, kad pavasaris jau arti ir kad tie, "kurie prarado Viešpatį, bus sunaikinti" (Iz.)[1]

---

[1] Visos citatos imtos iš leidinio "Paskutiniųjų popiežių enciklikų ir P. Pijaus XII kalbų rinkinys", "Lux", 1949 m.

KAZYS BRADŪNAS

MAŽOSIOS BALADĖS

RAITELIS MITOLOGINIAM PEIZAŽE

Per žemaičių kalvas kopia debesys
Su ledinio lietaus kibirais,
Ąžuolynų viršūnėmis remiasi
Ir pasikalba su aitvarais.

Per žemaičių kalvas joja raitelis
Su burtažodžiu gyvu tautos...
Ir net žemė po kojomis aikteli
Didumu paslapties nugirstos.

RAGANIAI

Brolis parvedė marčią iš jaujos,
Tėvas kopia naktim Šatrijon,
Močia virina juodąjį kraują,
Aš pinu vainikus įvijom.

Ir dievuliai aplink atsiliepia
Ir susirenka mūsų kerčioj.
Saugo langus drebėdamos liepos,
Gyvas atnašas miršta kančioj.

Uždaryk langines — tegu niekas,
Anei lapai šlamą netrukdys,
Kai balandį, lengvutį kaip sniegas...
Tik pragysta kaimyno gaidys,

Ir dievuliai piktai išsišiepia —
Viskas pradeda grimsti gilyn...
Kur nubėgti įaugusiom liepom?
Kaip nulėkti balandžiui tolyn?...

JONINIŲ NAKTIS

Į tą girią — ąžuolyną
Krito žvaigždės visą naktį,
Šiltą naktį krito žvaigždės.
O į Nemuną į gilų
Žolynai drėgni nuskendo...

Tegu žiedus neša upė —
Bus gana dirvonų tvaiko.
Tegu gęsta šviesios žvaigždės —
Bus tamsesnės žemės akys.

MERGAITĖS IŠKVIETIMAS

Išblaškyto sapno šviesų plaustą
Pučia tolin brėkštąs rytmetys..
Rauda lapais šaltas lapkritys.
Ošdamos miškų viršūnės rausta.

Išgąstingai akys atsidaro —
Du žiedai jau skinamos gėlės.
Ir kaulėtos rankos Nebylės
Atneša kelionės juodą skarą.

O, negailestingoji, baisi,
Begalinį taką jau tiesi
Liūdesio užlieta lyguma.

Ir mergaitė nesiklausus, kur eini,
Garbanas nuleidus ir klusni,
Tave seka, graudžiai verkdama...

PAKASYNOS

Iš pageltusių, senų giesmynų
Pakasynose giedojo seniai,
Dar vardu velionį šaukdami.
O laukuose rūkstančiais pusnynais
Vėjai, žirgus plakdami, dejavo,
Jo kelionės važio nepralenkdami.

Tik vėžes nerandamai užpustė,
Šiltas paryčio atodrėkis nuplovė.
Ir giedoriai, nesudėję bluosto,
Kaip varnai pas drėgną duobę stovi.

RUDUO

Į velėną dusliai atsitrenkia
Paskutinis šakos obuolys.
Ir mes klausome, galvas nulenkę,
Kaip sruvena žolėm drebulys,

Kaip nutilusiu, tolimu vieškeliu
Sunkūs žingsniai artėja lėtai...
Ir pavirstame gluosniais prie kryžkelių
Ir pravirkstame taip nekaltai.

NAŠLAITĖS VAKARAS

Ko už kalnelių aukštųjų,
Ko, saulužėle, skubi? —
Čia ant kapų užmirštųjų
Sėskim, saulele, abi.

Pasakok man, saulužėle,
Ką po kalneliais randi,
Kam ta žolelė sužėlė,
Ko taip žemelė skaudi...

Neprakalbėjo saulužė,
Tik nusileido liūdnai.
Nesušlamėjo giružė —
Atsidūsėjo kalnai...

APIE LAIKĄ IR ŽMONES

POESIS ET VERITAS

J. AISTIS

Kadaise poetą vaizdavausi povą — susimąsčiusį, svajingą, išdidžiai ir lėtai vaikštantį po puošnųjį tautos rūmų parką. Juk jis yra tautų pažiba ir pasididžiavimas: retas ir nepigus paukštis. Bet kai poetus arčiau pažinau, pats į poeto duoną dantį atkandau ir dar Aristotelio "Politikoj" įskaičiau, kad poetai ir kiti menininkai paperkami žmonės, tai jei kas kartais mane paklausia, ar aš esąs poetas, man būna nejauku ir prisipažįstu, pasakydamas "poetas" tokiu pat tonu, kaip teisiamasis pasako žodį "kaltas".

Poezija man dingojosi, kaip nuostabi akinamai žydinti ir liepsnojanti šalis. Gal dėl to, kad jaunystėje man jos taip stigo ir taip graudžiai nebuvo. Argi ji būtų buvusi ta nutriušusio šermonėlio apikakle kirpyklos mergaitė — mano ispaniškų pilių infantė, glostanti ant alebastro rūmų baliustrados nutūpusius baltus ir jaukius balandėlius?! .. Tikrumoje ji buvo kirpėjo gizelis: atidarydavo klientams duris, padėdavo nusirengti ir apsirengti, šluodavo kuokštais grindyse išsidraikiusius nukirptus plaukus, plaudavo indelius ir plakdavo muilą. Štai kokia buvo mano pirmoji laura ir beatričė! Matydavau aš ją kasdien, kruopščiai ir rūpestingai triūsiančią, iš mokyklos suolo pro langą, ir dažnai mano grubūs ir nepoetingi mokytojai mane bardavo ir bausdavo, kad aš pro langą lauke varnų nešaudyčiau . . . Man ji buvo nepasiekiama! Neieškojau progos susitikti, nes buvau įsitikinęs, kad gimnazistas dar ne žmogus ir ne partija savarankiškai mergaitei, kuri galėjo daugiau sau leisti, nei aš, skurdo berniukas. Jos visos buvo paprastos, pilkos, bet visos buvo nuostabios, tos mano kadaise sutiktos mergaitės: švelnios, kaip lapeliai, gražios, kaip Dovydo psalmės. Mane jos ir išmokė mėgti ir branginti grožį: gal būt, pilką ir nežymų, kaip jas, bet, kaip jas, nuostabų ir mielą. Visos jos buvo neapsišvietusios ir apie poeziją nieko nenusimanė, net jos nemėgo, bet ar tai svarbu! Porą kartų Miškinis kukliai paklausė: "O kažna, Jonai, kad tu apsidairytum kokią studentę, ar gimnazistę?" Tylėjau ir dariau savo. Kartą jis nušvitęs pasakė: "Žinau, Jonai, kodėl: tu bajoras, tai tave liaudis ir traukia . . . ."

Mane prašo nūnai parašyti šį tą apie mano kūrybos valandas. Tai nėra nei lengva, nei malonu, nes reikia krapštyti senas ir seniai jau užgijusias žaizdas. Mokėjau kurti ar ne — tesprendie kiti. Kiekvienas poetas yra heterodoksas: mano patirtis niekam nepadės, ypač tikram poetui. Galop, ką aš žinau. Kai šv. Teresės Avilietės kas paklausdavo tikėjimo dogmų, ji atsakydavo: "Neklauskite manęs neišmanėlės: šventoji Motina Bažnyčia turi tiek daktarų, klauskite jų, ir jie mokės jums į tai atsakyti."

Kūrėjus vaizduojuosi visa galva pranašesnius už eilinius mirtinguosius. Gerai žinau, kas yra tikras talentas ir tikra poezija, ir kiek man iki to. Jei būčiau talento kiek daugiau turėjęs arba jei man būtų pakakę valios ir jėgų jį darbu papildyti, tai gal būtų kas nors doresnio iš manęs išėję. Bet vis atsirasdavo kažkas svarbiau ir mane plėšte plėšė nuo rimtesnio pasiruošimo pašaukimui.

Tebūnie, kaip yra, nes dabar jau joks "jei aš" arba "o kad aš" nieko nepadės. Poeto amatas, jei jis yra genijus ir visas galimybes aiškiai mato, nėra sunkus, bet aš tokion kategorijon netelpu ir mano darbas visada buvo sunkus, o buvo sunkus dėl daugelio priežasčių. Pirmoji ar nebus ta, kad rašyti, kaip vogti, ne rimtai ir ne manydamas, kad visą gyvenimą tuo versies, bet nejučiomis pradedi, o kai pradedi, taip ir baigi. Poeto pašaukimas yra sunkus, pasiruošimas ilgas, darbas sunkus ir malonumo maža, arba visai nėra. Jis turi turėti įgimtą akylumą: turi matyti arba regėti aiškiai viską ir iš tos visumos pasirinkti pačius reikalingiausius ir būdingiausius dalykus. Jis turi kalbėti apie dalykų esmę ir dvasią, dėl to jokia pažinimo sritis jam negali būti svetima. Antroji priežastis — ją taikau tik sau, bet ji visiems privaloma: poetas turi tobulai žinoti tą kalbą, kuria rašo, nes jis ją turi kurti, ir čia buvo mano didžiausia nelaimė, nes aš savo kalbos gerai nemoku, o argi galima įsivaizduoti amatininką, kuris nenusimano apie įrankius ir medžiagą. Rūgdavau ant kalbininkų, kad mes vis neturime nei doros gramatikos, nei pakenčiamo žodyno, tų dviejų neatskiriamų poeto draugų. Trečia priežastis — grynai asmeninė ir grynai profesinė: kūryba ir tobulumas yra beveik vienas ir tas pats dalykas. Pradėdamas maniau, kad įgusiu savo darbe, bet tai buvo vylius, nes kiekvienu eilėraščiu, kurie kartais sunkiau, kartais lengviau rašėsi, visada jaučiausi naujokas ir debiutantas, jau nekalbant, kad ir daugiau nusisekusiuose dalykuose dar lieka tiek į desperaciją vedančio kampuotumo, kad viskas apkarsta. Iš pradžių galvojau, kad kada nors vėliau tuos nelygumus galėsiu pašalinti, bet su patyrimu ateina nauji reikalai ir nauji sunkumai, tai ankstyvesnieji ir eina užmarštin su visais nevalyvumais, o dažnai jie vē-

liau jau visai nepataisomi. Gal čia ir ne visai tiesa: jie galima būtų pataisyti, bet labai lėtu ir labai ilgu darbu. Dingojos, kad gyvas būdamas bent kelis kartus turėsiu progos savo poeziją paskelbti ir kiekvieną kartą šį tą pataisysiu, bet ir to nesulaukiau. Viso to painaus ir sunkaus darbo skaitytojas nemato ir nenumano.

Ne pasididžiavimui, bet pavyzdžiui nurašysiu tris vieno savo eilėraščio variantus su visomis klaidomis ir visais netobulumais:

1. *Kalba vējas šile ir vanduo akmenyse,*
O tau žodžio atrast negaliu —
Tiek kalnų,tiek laukų ir šalių
Nualsino man ilgesį visą . . .

Metai bēga ir dienos suvargę, sulysę
Su dulkēmis slenka keliu —
Kalba vējas šile ir vanduo akmenyse,
O tau žodžio atrast negaliu . . .

Nežinau, ką sugrįžęs aš tau pasakysiu:
Gal tylēsiu, kaip šiandie tyliu,
Kaip tylējau gyvenimą visą.
Už laukų, už kalnų ir šalių
Kalba vējas šile ir vanduo akmenyse,
Kad tau žodžio atrast negaliu . . .

2. *Kalba vējas šile ir vanduo akmenyse,*
O tik mano širdis abuoja nebylē . . .
O kaip sunku nešaukt, o kaip sunku tylēt
Ir užgniaužti tą šaukiantį sopulį visą,

Kai džiaugsmingi aidai, ilgesingai nutysę,
Vis skrajoja drugiais nuo gēlēs ant gēlēs . . .
Kalba vējas šile ir vanduo akmenyse,
O tik mano širdis abuoja nebylē . . .

Tai ir mano širdis, it pavēsy sulysus
Išblyškus, be saulēs, pageltus gēlē
Kaip jai sunku nešaukt, kaip jai sunku tylēt
Taip užgniaužusiai šaukiantį sopulį visą —
Kalba vējas šile ir vanduo akmenyse . . .

3. *Ir vanduo akmenyse, ir vējelis šile*
Nepaliauja kalbēt stebuklingai,
Tai tik mano jau tokia dalia —
Tave kalbinti žodžio pristinga.

O atsimenu kartą — epušēlē žalia
Visais lapais prašneko džiaugsminga,
Jog apatiška liepa, rymojus šalia,
Atsiduso giliai sielvartingai . . .

O tēvyne brangi, kad galēčiau
Tave švelniai taip kalbint ir guosti,
Tai prabilčiau aš savo jaunyste žalia,

Kaip vanduo akmenyse, kaip vējelis šile,
Tai aš eičiau tau ašarų šluostyt,
Eičiau vesti iš laiko erškēčių . . .

Sunku nerašančiam paaiškinti visas rašymo procesas ir kodėl čia, sakysime, net tris kartus vidaus medžiaga keitėsi. Reikalas labai paprastas: labai lengvai susidėjo pirmoji eilutė ir ji man savo paprastumu labai patiko. Prie jos tiko šiaip taip tik antroji eilutė, o sekančias jau reikėjo lipdyti, dėl to jas ir užpildžiau pirmu sutiktu balastu, manydamas, kad įsirašius jos pačios ateis, bet neatėjo. Su eilėraščiu, mat, būna taip, kaip su ratlankio dėjimu: reikia sudėti visus stipinus ir tada lanką dėti, jei praleisi vieną bent, tai būsi priverstas nuimti lanką ir pradėti darbą iš naujo. Aš tai žinojau, bet nežinojau, kaip pradėti. Kelis kartus perrašęs, šį tą pataisęs, mečiau šalin, bet tos eilutės pradėjo mane beveik persekioti, aš jas mintinai kartojau vis manydamas, kad gal nejučiomis kas nors išsprūs ir aš turėsiu už ko užsikibti, kaip man pavykdavo kartais, bet ir iš to nieko neišejo. Vėl tada visą eilėraštį guldžiau į Prokrusto lovą: ilginau ir kiek keičiau antrą eilutę, kankinau visą eilėraštį iki galo, bet veltui. Galop griebiausi paskutinės priemonės — retorikos: iš dviejų eilučių padariau keturias. Susidarė jau šioks toks posmas, bet ir vėl sustojo, kaip įkastas. Užsispyrė medžiaga, užsispyriau ir aš. Galvojau apie viską: tėviškę, draugus, mano tada vienišą buitį. Prisiminiau, kaip vieną sekmadienį su Antanu Rimydžiu sėdėjome Vytauto parke netoli Parodos gatvės šlaito: ten tarp liepų augo išbėgusi epušėlė. Buvo ramu ir mudu kažko tylėjova, ir iš to susimąstymo mudu pažadino suvirpėjusys į vienas kitą besiplakdami epušėlės lapai. Pakėlėva akis — epušėlės lapai dūko, kaip būrys ispanių šokančių bolero, ir — sušlamėjo liepos, bet visa tai truko tik dalį minutės ir paskui vėl viskas nurimo. Iš to sudariau antrąjį posmą. Tai labai tolima digresija, ir pats posmas stiliškai nepateisinamas, nes jis kartoja pirmojo posmo mintį, tik daug blankiau. Ir reminiscenciniu keliu paskutinė eilėraščio dalis išėjo patriotiška. Eilėrastis išėjo nehomogeniškas: trijų labai skirtingų ir neturinčių glaudesnio ryšio dalių. Iš to seka, kad du pirmu variantu tėra tik silpnu, o trečias blogas. Skelbiau paskutinį variantą, nes jo paskiri posmai geresni.

Bet dar aršiau būna, kai ateina antroji posmo dalis ir reikia prilipinti pradžią. Prieš gerų dvidešimtį metų man pats susidėjo dvieilis, kurio jokiu būdu negalima pradėti posmo:

Ir kirdo rytas su litaurais,
Giesmēm, vargonais ir varpais . . .

Nieks manęs tiek neprivargino, kaip šios dvi eilutės, bet vis kiekvieną kartą aš į jas atkirsdavau dantį. Jų istorija tokia: senelis pasakojo man, kad mūsų parapijoj senesniais laikais per rezurekciją buvo labai jau ypatingai reiškiamas džiaugsmas: šaudydavo muškietais (tuo vardu vadino trumpas, kyliu užkalamas kanuoles), mušdavo du didžiulius vario būgnus, skambindavo varpais, grodavo vargonais, o visos parapijos giedoriai ir giedorės traukdavo aleliuja. Man tas kanuoles dar teko matyti, bet jomis jau se-

niai nešaudė, nes kadaise vienas berniukas, kurį prisimenu jau labai seną žmogų, per arti kanuolės atsistojo, tai jam iš kanuolės iššauto kylio ataskala išmušė akį, ir jis visam gyvenimui liko žabalas. Dėl to įvykio klebonas ir uždraudęs velykinį šaudymą, bet ir be jo rezurekcija dar buvo labai trenksminga. Mėgdavau Velykų rytą tėviškėje: su tekančia saule, po didele Apveizdos akimi, atsiverdavo didžiosios bažnyčios durys, sumaurodavo litaurai (kitam bažnyčios gale), varpai ir varpeliai, ir pasigirsdavo dar dusli visos bažnyčios iš kunigo perimta aleliuja. Pasirodydavo senis Pilionis su kryžium ir narsiai su pasidabruota lazda su minia besigrumiantis maršalka Girnius, po jų — vėliavos, altorėliai, žibintai ir keturių brostvininkų nešamas baldakimas, apsuptas viena ranka nešančių žvakę, kita sukinėjančių keturgubus varpelius klapčiukų, o po baldakimu kunigas su monstrancija. Mane visa tai jaudindavo. Tai buvo tikras džiaugsmo paveikslas. Jei ne tos dvi neįkandamos eilutės, tikrai būčiau apie tai eilėraštį sudėjęs. Ir nors dar nieko prie tų dviejų eilučių nesu pririnkęs, bet nenustoju vilties, kad aš tą eilėraštį kada nors nugalėsiu.

Iš to dar neseka, kad man viskas taip sunkiai ėjosi. Ne, kai ką esu labai trumpu laiku sukirpęs. "Karavaną" parašiau per dešimtį minučių. Kažkaip nebuvo laiko: šeimininkė pasakė, kad mano eilė vonion, o man kaip tik atėjo tada ta mintis, tai kol prileido vonią vandens, užrašiau apgraibom, kad neužsimirštų kai kurios detalės. Man besimaudant, atėjo Miškinis ir jis eilėraštį paskaitė, dar nenudžiūvus rašalui. Nusimaudęs įeinu į kambarį, ir Miškinis mane sveikina su puikiu eilėraščiu. Aš jam ir sakau: "Palauk, kai apdailinsiu, tai tikrai bus puikus." Gal būčiau karštomis pėdomis ir apdailinęs, bet jis mane kažkur skubiai išsivedė, o vėliau jau aš nieko negalėjau pridėti. Padailinti taip ir nepavyko.

Nežinau, ar kam rašančiam buvo toks nuotykis, bet aš vieną savo eilėraštį esu sapne sudėjęs ("Aistringos vakaro lūpos"). Prabudus jis man visas taip buvo aiškus, kad užrašiau tris iš keturių posmų. Ir nieko netaisiau. Jis man ir šiandien atrodo, lyg ne mano parašytas.

Rašiau nesilaikydamas jokio metodo ar kurios pastovesnės tvarkos: kartais, prieš sėsdamas rašyti, turėjau prieš akis viską, kartais vieną kitą eilutę ar vieną kitą žodį, bet dažniausiai nieko, bet taip visai nieko, ir tai jokios ypatingos reikšmės neturėdavo. Man visada lengviau galvoti, kai turiu popierį prieš akis. Proza lengviausiai rašyti pagal užsakymą ir reikalą, eilėmis priešingai — nepajėgiu rašyti nustatytu siužetu nei apibrėžtu laiku. Dažnai pagalvoju, kaip man būtų reikėję verstis, jei būčiau likęs tėvynėje ir man būtų liepę parašyti Juozapėliui trisieksnę liaupsę. Atrodo, kad per naktelę žodžio būčiau nepajėgęs išdrebėti, bet ką gali žinoti, nes baimės akys didelės ir kojos greitos: rašiau didelėje desperacijoje ir dideliame sielvarte, bet neturėjau progos to pabandyti didelėje baimėje.

Poetinės karjeros pradžioje buvau metodingesnis: mane sužavėdavo kurio nors žodžio eufoninės savybės: Haufo pasakose rastas žodis "guldenas", pravažiuojančio aktoriaus afišoje įskaitytas sakinys "viena vienintelė gastrolė", ar vieną rudenį girdėti mažos mergytės, iškėstom rankom bėgančios paskui vėjo nešamus lapus, ištarti žodžiai: "Caca, lialia, caca! Mama, kiek čia daug visokių lapų!" Atsimenu kaip šiandie, kad tas kūdikis bėgo Vytauto prospektu, ties kapais, ir kad tai buvo Gustaitytės-Šalčiuvienės dukrelė.

Kai ką esu paėmęs iš savo senelio pasakojimų. Senelis, kaip ir visi seni ano meto žmonės, matė daug vaiduoklių ir mėgo apie tai pasakoti. Taip kartą, kai jis dar jaunas vaikinas buvo, jis su viso miestelio vyrais išjojo naktigonėn arklius. Vyrai kas sau išsivaikščiojo ir jį vieną paliko arklių daboti. Kiek tos vasaros nakties: čia sutemo, čia aušta, ir net sutemti dorai nesutemsta. Jis susikūrė ugnelę, sėdi sau ir laukia pareinančiųjų. Tik staiga visi arkliai pradėjo prunkšti ir drebėdami bei žvingaudami glaustis ratu prie ugnies. Senelis, manydamas, kad iš girios bus vilkas atbėgęs, surišo pavadžiais visus arklius, kad neišsiskirtų, ir, pasiėmęs šautuvą, užsėdo savojo bėrio. Užsėdęs ant arklio, jis pamatė, kad tik tik už arklių didžiulis baltas stulpas suka ratu. Arkliai jaudinasi, trypia žemę vietoje, o tasai stulpas vis aplink suka. Galop arkliai taip visi sušilo, kad net putos nuo jų šonų pradėjo kristi gabalais. Senelis ir žegnojo ir ko nedarė, bet vis nieko — vargino jį taip gal visą valandą, kol kažkur vienkiemyje pasigirdo pragydęs gaidys. Tada tasai stulpas galvotrūkčiais pasileido šlaitu į upelį: "Aš jį taip aiškiai mačiau, jog net mačiau, kaip iš po jo kojų ramunės tyškėjo", baigdavo senelis. Iš to jo pasakojimo aš ir padariau: "Atbėga pieva, net ramunės tyška". Iš vienos jo pasakotos pasakos esu panašiu būdu sudaręs eilutę: "O saulė užmarin be rūpesčio nuėjo aukso tiltu".

Mane stebindavo sodiečių ir amatininkų vaizdinis taiklumas ir pastabumas, pvz.: Ir nuplasnojo pelėda, buka, kaip balnas; atėjo žmogus sulytais kailiniais, visas šlapias, kaip mekšras (tokia žuvis); baltuoja užsirietus kailinių apačia, kaip zuikio uodegėlė; išėjo kunigas nauja, auksu varvančia arnota ir t. t. Tasai žmonių pastabumas buvo mano tikra poetikos mokykla, ir jei ne visa girdėta panaudojau, tai vis dėlto supratau, kad vaizdas tik tada yra tikslus ir geras, kai lyginami daiktai yra gerai pažįstami ir artimi.

Savo skaitytojus esu linkęs gerokai apvilti, nes jie yra apklaidinti recenzentų, kurie dažnai mane pūtė ir ten matė šimtą vilkų, kur nė vieno nebuvo. Tiesa, labai dažnai eiliniam skaitytojui sunku perprasti raštas. Tai gali suprasti tik įgudęs rašto specialistas, įsigilinęs į laiką ir autorių gyvenimą. Bet ar to reikia? Geriau poezijos pilnai neperprasti, negu ją suprasti per "giliai", tai yra, klaidingai, nes nuo to ji nepagėrės.

RAFAELIS POEZIJA

Man rodos, kad mes dabar tuo atžvilgiu stovime ant labai slidaus ir labai klaidingo kelio. Paskutiniu laiku mūsų filosofai itin pamėgo literatūrines temas, o tuo pačiu ir poetai pradėjo daugiau filosofuoti, lyg poezijos paskirtis ir tikslas būtų pakeisti filosofiją. To negando pasėkos gali būti tikrai liūdnos: labai lengvai galime sumaitoti ir poeziją ir filosofiją. Filosofai, mėgdami gelmes, dažnai savo iešmus per giliai nusmeigia. Literatūrai reikia kitos rūšies puoselėtojų — rašto specialistų, kurie geba atskirti pagrindinius dalykus nuo antraeilių. Tiesa, poezijoje mintis yra esminis dalykas, bet ne pagrindinis, nes ji gali būti tobula ir be ypatingos, o ypač be sudėtingos minties.

Aišku, yda, kai poezija yra tuščiažiedė, bet dar didesnė yda, kai ji yra paini mįslė. Skaičiau kadaise Stephane Mallarme prozą ir stebėjausi, kaip iš didelio rašto išeinama iš krašto — be rakto jis neįkandamas. Randi, sakysime, tokį pasakymą, kaip "banalybių šventykla". Kam gali ateiti galvon, kad tai reiškia eilinę kavinę, kurion rinkdavosi menininkai! Panašiais rebusais parašyta visa knyga. Simboliai turėtų būti be didelio vargo iššifruojami. Poezijai, kaip ir visiems menams, geriausiai būtų laikytis Tomo Akviniečio dėsnio: veritas, consonantia, claritas.

Atsimenu, girdavo mano nebaigtą eilėraštį "Elnią". Norėjau parašyti tikrą baladę. Baladėje, kaip žinome, turi būti kažkas fantastiška ir nuostabu (vokiškai angliška baladė). Ilgai sukau galvą, kaip ją sukirpti. Atsiminiau motinos pasaką apie vilkolakį: buvo žmogus, kurs, girioje per kelmą persivertęs, tapdavo vilku; vieną kartą, išvažiavęs su žmona šieno vežtų, įsigeidė ją pagąsdinti: nuėjo į giria, persivertė per kelmą ir vilku atbėgo prie vežimo, kuriame buvo jo žmona su plieno šakėmis; ši manydama, kad tikrai vilkas ją puola, pradėjo šakėmis gintis ir taip subadė vilką, kad tas kruvinas nubėgo girion, ir po kiek laiko grįžta iš miško jos vyras, visas kruvinas... Kiek anksčiau buvau matęs filmą "Pragos studentą"; kadaise Pragoje gyvenęs studentas, nuo kurio atsiskirdavo jo paties šešėlis ir už jį gyvendavo bei darydavo nemalonumų; kartą, pamatęs savo šešėlį, šauna jį: aišku, pats krinta mirtinai sužeistas, bet prieš mirtį džiaugiasi, matydamas savo veidą veidrodyje. Iš tų dviejų elementų norėjau supinti vieną. Mano baladės karalius turėjo sūnų, gyvenusį dvigubą gyvenimą: vienas pilyje jaunikaičiu, kitas elniu girioje. Buvo dvi galimybės pakeisti burtą: arba jaunikaitis sulaukęs metų turi vesti, arba briedis žūti nuo kieno nors rankos, tik ne jaunikaičio, nes tada žūtų ir jis. Sūnus sulaukia metų, tėvas jam suranda pačią, iškelia puotą, sukviečia svečius, bet vaidila, kurs turi jaunuosius surišti, delsia atvykti. Neramus karalius įlipa į bokštą ir mato — iš girios išeina elnias ir eina į rūmus veja. Karalius liepia tarnams paleisti visus kurtus ir jam atnešti lanką. Jis nukauna elnią, bet rūmuose krinta negyvas jo sūnus . . . Tokia, maždaug, turėjo būti tos baladės fabula.

Man dar buvo daug neaiškumų, bet vieną kartą ėmiau ir sudėjau kelis posmus atomazgos. Kartą užklupo mane J. Keliuotis, kad aš jam ką nors būtinai duočiau "N. Romuvai". Maniau, kad atsisakysiu, parodęs tą nebaigtą fragmentą, kaip įrodymą, kad tikrai neturiu parašęs nieko naujo. Bet jis tai paskaitė, pasakė, kad jam viskas aišku, ir būtinai prašė, kad duočiau taip, kaip yra. "Na, pamaniau, imk, jei tau viskas aišku". Aš vistiek buvo nutaręs trūk plyšk baigti. Kas iš to būtų išėję, sunku pasakyti, ir greičiausiai — nieko. Eilėraštis pasidarė populiarus, ir aš pamačiau, kad aš jau jo negaliu taip išspręsti, kaip buvau manęs. Žodis, mat, ne paukštis, — išskridęs negrįžta.

Kodėl pasirinkau elnią, o ne ką kitą? Pirmą kartą mačiau elnią labai keistose aplinkybėse: vieną pavasarį žmonės išvydo Nemunu sunkiai bepaplaukiantį elnią ir ėjo vėzdais ir kuolais jo pasitikti. Vargais negalais jis išplaukė prie stataus kranto, ir ten jį sodiečiai užmušė. Dvėsdamas elnias paliko labai sunkų įspūdį: jo akys buvo gailios, prašančios pasigailėjimo. Mušamas ištiesė kaklą, ir taip giliai atsiduso, jog man net kaulais šiurpuliai perėjo — visai kaip žmogus atsiduso — paskui galva nusviro žemėn, ir tik tada konvulsijos pradėjo traukyti jo ištiestas kojas. Ta agonija turėjo įtakos ir "Pastoralei", kur vakaras, kaip žmogus miršta. Antrą kartą mačiau elnią (iš tikrųjų briedį) užvytą ant ledo. Tas buvo beveik vidutinio arklio augumo ir mane stebino jo jėga — nagomis, kaip kirviu, iškirstas ledas . . . Trečią kartą mačiau briedį girioje. Turėjau tolimą giminę eigulį, kuris pasisiūlė man parodyti briedžių. Anksti rytą atėjome prie šaltinio ir laukėme. Kiek palaukus, iš jaunuolyno eglaičių išsinėrė visa briedžių šeima: briedis, karvė ir trys nelygaus augumo briedžiukai. Karvė ir briedžiukai gėrė, o briedis stovėjo, iškėlęs savo raguotą galvą, ir laukė. Staiga jis pradėjo dairytis ir uosti orą. Eigulis pašnibždom man tarė: "Dabar nieko nebus — kelkimės". Briedis šovė, kaip strėlė, į eglaičių tankmę, o paskui jį ir visa šeima. Du kartu dar pasirodė jo galva su priglaustais prie sprando ragais ir dingo. Mane stebino jo šuolis ir jėga . . .

Iš to nereikėtų daryti išvados, kad kiekvieno eilėraščio genezė yra panašiai komplikuota. Ne, taip nėra, bet vis dėlto eilėraštis negali būti iš piršto laužiamas; dažniausiai jame susikristalizuoja išgyventos ar patirtos gyvenimo nuotrupos. Kadangi tie išgyventi dalykai dažnai yra aiškūs tik rašančiam, tai iš to ir seka poezijoje dažnai sutinkami neaiškumai, kurie skaitytoją ir net kritiką gali nuvesti klaidingais keliais. Rašydamas poetas dažnai užmiršta, kad ne sau rašo, bet net ir žinodamas tai, jis negali dažnai būti pilnai aiškus, nes to neleidžia padaryti eilėraščio siauri rėmai. Nekartą sukdavau galvą, kaip tuos dalykus išspręsti, bet atsako dažnai nerasdavau. Eilėraštis tačiau turi rasti pusiausvyrą tarp veritas, consonantia ir claritas. Claritas negali pažeisti nei consonantia, nei veritas, tai vienas kitas neaiškumas dažnai neišvengiamas. Ta-

da poetas aukoja viską bendram įspūdžiui ir bendrai nuotaikai, nors aš daug ką aukojau dėl aiškumo.

Jei sakoma, kad nereikia ginčytis dėl skonio, tai tuo labiau nesiginčytina dėl poezijos: ją reikia visą priimti, arba visą atmesti. Man dažnai prikaišiodavo: "O tu ten ir ten tą ir tą tvirtinai, o dabar visai ką kita". Poezija nėra mokslas, bet gyvenimas, dėl to joje nereikėtų ieškoti dialektinio dėsningumo, nes jo nėra ir gyvenime. Vakar tie dalykai atrodė taip, o šiandie jie visai kitaip atrodo. Dėl to vienas eilėraštis gali būti toks, o kitas visai kitoks. Eilėrašty reikia ieškoti meniškos tiesos, o ne ko kito.

Dėl to net susidariau įspūdžio, kad recenzentai manęs tyčia nenorėjo suprasti. Kai kas mano geriausiu rinkiniu laiko "Imago mortis", kai kas gi "Užgesusias Chimeros akis", o aš pats būčiau linkęs aukščiausiai vertinti "Intymias giesmes". Tas rinkinys yra homogeniškiausias, kietai organizuotas. Su tuo rinkiniu norėjau išeiti drąsiai, net gal per drąsiai, nes man dingojos, kad štai aš kalbu jau ne lietuvio, bet žmogaus lūpomis ir žodžiais: jo laimę ir nelaimę, viltis ir nusiminimus statydamas aukščiau tada taip garsiai rėktų tautinių dalykų. Iš to sekė knygos vardas ir patriotinio skyriaus pavadinimas." Tik be kita ko." Iš karto man atrodė, kad taip visi knygą sutiks ir supras, bet, porą kartų ją ištisai perskaitęs, pastebėjau, kad gal ir ne. Radau reikalo parašyti prakalbą, kur, rodos, aiškiai tasai mano to rinkinio bruožas aptartas:

Ir mes, matai, jau ne tautiečiai—žmonės—
Džiaugsmų ir ašarų vaikai.

Bet recenzentai kartojo tai, ką jau dešimtį kartų apie mane buvo rašę. Keista, net artimi draugai iš to bendro šablono neišėjo, nors jiems tuos dalykus pats aiškinau.

Kaip ten bebūtų, bet man atrodo, jog svarbiausia yra tai, kad skaitytojas suprastų poeziją, ir geriausiai būtų, kad ją suprastų taip, kaip ją pats poetas supranta. Kitaip jam lyg ir daroma skriauda, nes jis daug vargsta, kad jo kalba būtų aiški ir suprantama, o tai padaryti nėra lengva, nes forma ir apimtis dažnai neleidžia to padaryti. Jei kalbėti apie mano paties poeziją, tai būčiau laimingas, kad joje niekas neieškotų kažkokių gudrybių, nes aš visą gyvenimą stengiausi būti paprastas ir aiškus.

Labai negerai, kai kritikas kalba tokiomis tuščiomis sąvokomis, kaip "stilius išskaptuotas, reljefingas", bet dar blogiau, kai persimetama į priešingą, bet lygiai tuščią kraštą. Poetą dažnai veikia pasąmonis ir kitos labai valios smulkmenos, dėl to jis gali dažnai daugiau pasakyti, nei galvojo ar jautė, bet tai yra laimės sritis, o laime poetas negali nei vadovautis, nei remtis, nes jis vis dėlto eilėraštį kuria ir valdo, o ne eilėraštis jį. Kartais laimė gali nusverti ne tik detales, bet ir visumą, bet laimė veikia ir skaitytoją ir kritiką, tai yra, jis gali poeziją aiškinti pagal savo asmeniškus nusiteikimus, ir vargas, jei jis to įspūdžio įtakoje parašo ir paskelbia savo asmeniškas nuotaikas ir jos virsta štampu.

Prisimenu, kaip buvo aiškinamas mano labai realus ir beveik daiktiškas eilėraštis "Pastoralė", kuriame buvo įžiūrėta metafizinių dalykų. "Pastoralė" yra padaryta tuo pačiu būdu, kaip "Septynios psalmės", "Kūrimo valanda", "Baltija" ir daugelis kitų eilėraščių. "Pastoralė" ir "Septynios psalmės" išspręstos regimais dalykais. Juos galėtų nutapyti dailininkas, ir panašiai elgėsi Čiurlionis, kurdamas ciklinius paveikslus. "Baltija" spręsta irgi fiziniu dėsniu, nes garsas priklauso fizikai. "Kūrybos valanda" padaryta beveik tuo pačiu principu, tik čia jau naudotasi spalvų ir garso junginiu ir ryšiu. Tie eilėraščiai tiek skiriasi nuo tapybos ir muzikos, kiek jie yra tik kinetiški. Kadangi "Pastoralė" buvo aiškinama kitaip, tai "Septynioms psalmėms" radau reikalo pridėti paaiškinimą iš techniškos piešėjų kalbos: saulėlydžio croquis, tai yra, apybraiža, skubus piešinys.

Visaip galima aiškinti tą vadinamąjį mano tragiškumą, kurio aš pats nesikratau, tačiau ir čia yra daug pritiktinumo ir laimės. Tegu tik skaitytojas palygina mano "Pastoralę" su "Kūrimo valanda". Pastaroje sunku būtų rasti tragiškumo, nebent paskutinėje eilutėje: "tuomet būna dar tamsiau". Tai galima išaiškinti fiziškai ir metafiziškai: fiziškai — tamsoje pasirodžiusi šviesa akina žmogų, tai labai paprastas ir kasdieniškas reiškinys, o metafiziškai — kūryba nuplėšia kūrėją.

Tas pats gamtos reiškinys — saulėlydis: "Pastoralėje" skaudus, "Kūrimo valandoje" giedras (nežinau, ar tuo kas galėtų nepatikėti). Tai sektų, kad tragiškumas nebuvo mano nuolatinė sielos būsena, o kad temos spalvos priklausė iš dalies nuo mano nusiteikimo, bet dar daugiau nuo fiziško ir realaus vakaro vaizdo — tikrai matyto ir tikrai tokio. Juk vakaras vakarui nelygu: kartais jis vienus vaizdus ir nuotaikas sukelia, kartais visai priešingus.

"Pastoralės" genezė tokia: kartą buvau katedroje. J. Naujalio suruošto religinės muzikos koncerto pasiklausyti. Man ten labai patiko viena jo vargonais grota pastoralė, ir būtinai norėjau padaryti eilėraštį. Vieną kartą, bestebėdamas saulėlydį, pradėjau rašyti. Tas saulėlydis viską nulėmė, ir dėl to gal eilėraščio vardas nelabai derinasi, nes pastoralė paprastai giedrai išsprendžiama. Saulėlydis viską nulėmė, o iš koncerto liko tik: skamba kažkas, lyg piemenų rageliai, ir: kaip vargonai gaudė girios. Tie įtarpai lyg ir išsiskiria iš bendro tono, bet man atrodo, kad nuo jų štai kas turėtų priklausyti: eilėraštis graudus, bet giedras. Jei tuo būčiau abejojęs, tai vardo to būčiau neparinkęs.

Dažnai net ir dabar pagalvoju, kad nepataikiau profesijon: man reikėjo pasirinkti dailininko kelią, nes spalvose, linijose tesijaučiu savo stichijoje. Tik man to meno gal reikėjo mokytis kinuose, kur medžiai gali būti baisūs, kaip drakonai, švelnūs, kaip tarp dangaus ir žemės plaukiančios svajonės. Kadaise su Pulgiu An-

driušiu ir Algirdu Jakševičium dalyvavau "paveikslų" parodoje. Per tris dienas iškepiau dvidešimt septynis paveikslus. Visi juokėsi iš mano produktingumo, bet toje savo "kūryboje" aš buvau lygiai toks, kaip dabar rašte, tik gal aiškesnis. Nemėgau modelio, bet tai dar nereiškia, kad piešiau nematytus daiktus.

Dažnai manęs tai vienas, tai kitas paklausia, ką tas ar kitas eilėraštis turėtų reikšti, kokia jo mintis, kas čia tuo ar kitu vaizdu pasakyta, ir kai aš pasakau, nusivilia: "Eee! o aš maniau, kad čia nežinia kaip gilu . . ." Mane tad stebina tūlų godus gelmių troškimas. Per gili gelmė, sudėtingas mįslingumas, kaip jau sakiau, nėra vyriausias poezijos privalumas, o dažnai net yra yda: jei mes įsigilinsime į pačius tobuliausius poezijos pavyzdžius, tai pastebėsime, kad jie labai paprasti, labai nesudėtingi, labai aiškūs, bet tai nereiškia, kad paprastumas ir aiškumas lengvai pasiekiami. To pasiekia tik reti ir tikri kūrėjai. Man toli iki to, ir aš visai tuo nesigiriu, nors dažnai savo draugams kartodavau, kad paprastumas yra pati sunkiausia, bet drauge ir tobuliusia figūra, nes ja gali naudotis tik tikras ir netarpiškas poetas.

Reikėtų keletą žodžių pasakyti apie poetinį žodyną. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad poezijai reikia rinkti specifiški, kilnūs ir rimti žodžiai, bet taip nėra. Poezijai tinka visi viešai vartotini žodžiai, bet jie turi būti vietoje ir tinkamoje aplinkoje. Pavyzdžiui noriu duoti anekdotą iš mano draugo Antano Miškinio gyvenimo. Jis buvo buvaunas, mėgo linksmintis ir pašokti. Jis jau buvo studentas ir jau ne fuksas. Atėjo ruduo, ir jis iš tolo rengėsi šokių sezonui: pasitiekė juodą eilutę, baltą šilko šaliką, juodas šilko kojines ir lakuotus batus. Atėjo lemiamasis vakaras: muilinosi, skutosi, dąbinosi visą valandą. Jau buvo beeinąs, bet dar pastebėjo dulkelę ant savo lakuotų batų: visas apsirengęs, kaip buvo, nubėgo virtuvėn susidoroti su paskutinėmis dulkėmis. Pasidėjo koją ant taburetės ir jau buvo bevaląs, bet koja nusprūdo ir stačiai į pilną pamazgų kibirą. Visas pastiro, iškėlė aukštyn rankas ir skaniai nusikeikė, o virtuvėje buvo trys davatkėlės. Ir mane ne tiek nustebino visas šis įvykis, kiek davatkėlių laikysena: visos jos šoko padėti ir reikšti užuojautą. O kodėl? Todėl, kad nusikeikimas buvo vietoje ir dėl to net davatkėlių nepapiktino.

Adomas Jakštas tvirtino, kad poezijos tobulumą galima įrodyti matematiškai: reikia suskaityti pilnos prasmės žodžius (daiktavardžius, būdvardžius, veiksmažodžius) iš vienos pusės, o vienskiemenius parazitus — iš kitos, ir pastarųjų apstumo skaičius parodys netobulumą. Dariau eksperimentų, ir esu kai kur net tūlo raiškumo pasiekęs kaip tik vienskiemenių apstumu, pvz.:

Išaugai, mat, jau tu kaip tik prie viešo kelio . . .

Vadinasi, kiekvienas žodis yra lygiateisis, ir vienskiemenių apstumas nėra yda, bet jie turi būti savo vietoje. Jie negali būti vartojami, kaip samanos plyšiams kaišioti. Panašių triksų dariau visą savo rašymo laiką, ypač vėlesniais metais, manydamas, kad mano pasiekti efektai galės kam nors praversti. Juk ir mūsų kartai būtų buvę lengviau, jei būtų buvę daugiau formalinių gudrybių pavyzdžių gimtojoje kalboje. Sakau, gimtojoje kalboje, nes kitose kalbose sutikti pavyzdžiai visada lieka svetimi ir jie lengviau gali autorių išvesti iš kelio į šunkelius.

Niekas negali pasakyti, kad jis yra tikras talentas ar tikras kūrėjas, nes tuos dalykus sprendžia ne jis pats ir ne jo bendralaikiai, bet pats kiečiausias kritikas ir visų vertybių sijotojas — Laikas. Ką mes, lietuviai, galime: juk mes beveik iki Mačio Kėkšto (ir tai dar tik pritiktinumas) poezija, kaip menu, nesirūpinome. Tai nereiškia, kad mes poezijos neturime. Turime ją didelę ir gražią, bet ji turėjo kitus tikslus, nei grynąjį meną. Ji yra didelė tik dėl to, kad ji yra netarpiška ir nuoširdi, tryškusi iš pačių mūsų gimtosios žemelės įsčių. Laikas mūsų poetams diktavo medžiagą, o jis jiems diktavo daugiau, nei jų jėgos nešė. Ir mes liksime tik tiek, kiek būsime nuoširdūs sau ir laikui, visai nesvarbu, ar mes tai darysime sąmoningai, ar ne. Mums laikas buvo kietas, bet mes buvome žmonės, buvome gal daugiau nei žmonės, o tie gyvūnėliai, kurie nežino, bet nujaučia. Man atrodo, kad daugis šios dienos nelaimę nujautė dar tada, kai ji mums patiems nesisapnavo. Dažnas mūsų poetas buvo graudus, bet mūsų poezija visada buvo vakarietiškai šviesi. Tik "Imago mortis" man sunku dabar skaityti. Laike ir pačiuose mūsų poetuose mūsų poezijos raktai, nes jie nieko iš piršto nelaužė.

Adomas Jakštas pirmas pradėjo kovot su novatoriais: J. A. Herbačiausku, Sruoga, vėjininkais, bet kaip tik tų novatorių dėka šiandie mūsų poezija yra tokia, kokia yra. Ateis laikas, kai viskas mums bus aišku, nes gi apgraibomis negalėsime amžius gyventi. Stebėjau kitas šalis, kitus žmones, kitą poeziją, ir man buvo graudu, kaip dar mes esame kūdikiai. Ypač mūsuose dar labai silpnas literatūros mokslas. Nesu formalistas, nei ars gratia artis šalininkas, bet forma yra didelis dalykas. Kūrėjas negali gyventi vienu talentu, o daugelis mūsų kūrėjų, prozininkų ir eiliuotojų, tol buvo kūrybingi, kol talentu gyveno, o kai reikėjo kiek toliau pažengti — susidėvėjo ir išsekė. Štai dėl ko aš nenoriu, kad manyje kas rastų gilesnių gelmių, nei jos tikrumoje yra. Žinau, kad ateis specialistas su tikslia zonda, ir visas tas gelmes išmatuos, ir paslapčių nebus.

Kartą mano profesorius suruošė įvairių tautų poezijos seminarą: vokietė skaitė Goethę: Wer reitet so spaet; ispanė — San Juan de la Cruz: No me mueve, mi Dios; anglė — Shakespeare Ofelijos mirtį!

There is a willow grows aslant a brook,
That shows his hoar leaves in the glassy stream...
When down her weedy trophies and herself
Fell in the weeping brook.

Greičiausiai Shakespeare prozodijos dalykų niekur nesimokė, greičiausiai visai negalvoda-

mas apie formalines gudrybes nutraukė asimetriškai paskutinę eilutę, bet mane tas formalinis efektas pritrenkė . . . Ten aš turėjau pasirodyti su savo poezija. Pasirinkau "Fedrą". Paklausė profesorius mano skaitymo, prašė išversti — išverčiau, ir maniau, kad tuo viskas baigsis, bet staiga jis dar paklausė: "O kur tuos vandenis esi matęs?" Sumišau, nes tokio klausimo nesitikėjau, bet man tuojau išsprūdo eilutė: Man ir šiandie tie vandenys spindi. Atsakiau: "Taip, tikrai mačiau, bet tai yra taip intymu, kad aš to pasakoti nenorėčiau." Jis pakraipė galvą ir tarė: "Poetai visada turi paslapčių, bet jie niekad nebūtų dalykų nerašo." Ir po to jis išpylė visą paskaitėlę apie mano poeziją. Mane stebino, kad tas žmogus, kuris mano tik du posmeliu tebuvo girdėjęs, taip tiksliai mane aptarė.

Noriu tat čia papasakoti tai, ko savo draugui ir mokytojui nepasakiau. Eilėraštį "Fedrą" buvau atspaudęs periodikoje "Netuosakos" vardu. Tuo žodžiu norėjau lietuvinti metaforą. Vis tas aiškumas mane persekiodavo. Miškinis rado tą žodį keistą, bet sakė, kad suprantamas. Man jis nepatiko, tai perkrikštijau į "Fedrą". Tai nėra tikrinis mitologijos vardas, bet paprastas graikų kalbos būdvardis — giedras. Eilėraščiu nedaug tenorėjau pasakyti, o tik padaryti kažką giedrą ir džiaugsmingą. Kad ta jo pusė paryškėtų, reiškiau liūdnų vaizdų ir nuotaikų neigimu. Tai savos rūšies armonika, kuri minorais groja linksmas ir gyvas melodijas. Vanduo man visada giedras. O giedras jis štai dėl ko: man dažnai motina pasakodavo, kaip vieną pavasarį Nemuną varė. Man tada buvo du nepilnu metu, ir aš nieko neprisimenu. Motina mane ant rankų nusinešusi parodyti Nemuno, saulėje varomo. Sako, aš buvęs taip tuo vaizdu susidomėjęs, kad negalėjęs akių atplėšti. Motina dėl to taip manęs prisispyrusi ir klausdavo, ar prisimenu. Matydamas, kad ją tas vaizdas rišo su kažkokiu labai šviesiu atsiminimu, sakydavau: "Taip, mama, lyg pro dūmus, bet prisimenu." Jai tas mano melas, mačiau, buvo mielas, nes ji vis pridurdavo: "Aš jau tada buvau tikra, kad tas spindintis vanduo tau visam gyvenimui pasiliks atmintyje." Nemačiau, o liko, nes kiekvieną kartą, kai man tik rašte prireikia vandens, aš jį semiuosi vis iš to paties šaltinio — iš tos mano motinos legendos . . .

Taip lygiai ir pavasaris: man jis visada tas pats ir vienas. Vaikystėje mūsų sodyba buvo prie upelio, apaugusio karklais, gluosniais, baltaalksniais ir apyniais. Per upelį buvo lieptas į daržus. Prie liepto aukštokas ir plačiai nuaugęs svyruoklis beržas. Kai beržui nukrisdavo lapai, iš lango pro jo nuolatos svyruojančias kasas matėsi bažnytėlė ir varpinė. Bažnyčios bokšte būdavo čiurlių. Vaizdas labai priminė Čiurlionio "Pavasario" ciklą. Man buvo gal šešetas metų. Buvo pasiaugavėnis, kurį mūsų namuose pusiau švęsdavo — saulėta ir šilta diena. Pašalas jau buvo išėjęs ir žemė pradžiūvus: motina leido pirmą kartą darže basiems pabėgioti — mane ir seserį Veroniką. Ši bėgo griūdama per grumstus ir mane erzino: "Nepagausi, nepagausi!" Staiga suskambo varpas. Mudu išsižiojova nustebusiu, o senelė ištarė: "Kazimieras!" Palaukus atsiliepė kitas. Senelė: "Petras!" Ir dar kiek palaukus, atsiliepė pats didysis. Senelė pasakė: "Jonas!" Sesuo buvo paskendusi varpų skambėjime ir mačiau, kaip ji klausė, užimdama kvapą. Galop ji ištarė: "Skamba! . ." Varpams nutilus, ji pradėjo skambėt savo juoku, kaip sidabro varpelis, ir vėl bėgioti. Kiekvieną kartą, kai kalbu apie pavasarį, man prisimena tas pusiaugavėnis.

Kitame trobos gale, kur aš mokiausi gana nuobodaus skaitymo meno, pro langą buvo matyti šilas. Jis buvo mano burtų šventykla. Ryto saulės apšviesti, pušų kamienai atrodė, kaip porfirinės kolonos. Ir ten buvo sėklines pušis praaugusi eglė. Ji man atrodė smarki ir pikta moteris. Šalia jos buvo kiek palinkusi pušis, kaip pavargėlė Ridikienė. Kiekviename medyje mačiau gyvą žmogų, tai visas šilas atrodė, kaip žmonių būrys. Kiekvieną rytą eidavau prie lango ir skaitydavau artimesnes pušis, ar visos jos dar vietoje, ar kuri nors neišėjo. Ir kai pirmą kartą senelis papasakojo pasaką apie Eglę žalčių karalienę, supratau, ko ta šilo vienintelė eglė taip smarki ir pikta: ji buvo viena, be sūnų, be Drebulėlės . . . Tasai šilas buvo mano poezijos mokykla. Aš buvau vaikas, ir niekuo nuo kitų nesiskyriau, bet mano brolis buvo realistas, ir, kai jam rodydavau šilo žmones, juokdavosi sakydamas: "Eik tu, kvailas, kur medžiai, tai medžiai, kur žmonės, tai žmonės!" Būdavo skaudu tai girdėti, bet knietė visas paslaptis kitiems išpasakoti . . . Paskui mes persikėlėm gyventi kitapus miestelio ant kalno, kur vienos lygumos. Nesimatė jau Nemuno, bet matėsi, kaip gulbė šilų vandenyse, baltas Pažaislis ir prieš saulėteką, kiek aukščiau akiračio, numėlę Vilniaus aukštumos. Ten buvo ilgu ir nyku. Matėsi ir tasai mano šilelis, bet jau kaip mėlynas žaltys, kalnais ir kloniais išsirangęs, galvą nuleidęs slėnin.

Mane poetu tasai gamtovaizdis ir padarė. Visa buvo gražu, nuostabu ir prasminga. Ten įgudau ieškoti ryšio ir prasmės. Net kuolelis pievoje prasmingas. Argi aš pats nesu tasai kuolelis pievoje, kilnojamas iš vietos į vietą? Gal truputį viską suidealinau, sukilninau, pagražinau, kaip tą nusususio šermonėlio apikakle kirpyklos mergaitę. Bet argi aš melavau?

Per karą antru kartu skaičiau Boetijaus "Filosofinę paguodą" ir priėjau išvados, kad ta knyga ypač miela skaityti, kai į miestą krinta artilerijos sviediniai. Tasai Teodoriko Didžiojo mokytojas, bandęs barbarą apšviesti, priverčia užmiršti laiką ir pagalvoti apie nepraeinančius dalykus. Meditavau jo mintį: daiktai tik todėl mums atrodo gražūs, kad gerai mes į juos neįsižiūrime. Pagalvojau apie poeziją. Argi ir ji, arčiau prisižiūrėta, nustoja savo grožio ir žavumo? Bet kas ją peržvelgs ligi dugno? Ji, kaip gyvenimas, keičiasi ir lieka ta pati. Kai užtekės mums nauja saulutė, gal nubluks ji, kaip šviesoje spalvotos popierinės gėlės, bet tai gi buvo laiko spalvos.

MERKELIS GIEDRAITIS

arba

LIETUVA DVIEJŲ AMŽIŲ SĄVARTOJE

ZENONAS IVINSKIS

8. *Vilniaus jėzuitų nuomonė apie krašto religinę padėtį.* Jėzuitai dar tik šeštus metus tegyveno Vilniuje. Tada (1575 m.) respublikoje tebuvo pradėjusios veikti tik penkios kolegijos: Braunsberge (1564), Pultuske (1566), *Vilniuje* (1570), Poznanėje (1571), Plocke (1571). Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštystėje tie naujakuriai vienuoliai dar *niekur daugiau* nebuvo suspėję įkelti kojos. Iš sostinės tačiau jie greitai aptiko Lietuvos religinio gyvenimo trūkumus ir klaidas. Į akis krintančias negeroves jie gana įdomiai aiškino.

Netrūko atskirų plačių misinių pranešimų. Juose būdavo aprašomi papročiai ir prietarai, piktinantis žmonių tamsumu. Vienas tokių iš 1583 m. liečia Ukmergės sritį (ne Žemaičius, o Žemaitkiemį) ir duoda mokslui labai vertingą medžiagą ("Aidai", 1950, Nr. 3, p. 111). Tokios medžiagos, tik jau nebe taip detalizuotos, pasitaiko "Annuae Litterae" tada spausdintose knygutėse, t. y. jėzuitų ordino centro leidžiamuose kalendoriuose, kurių M. Giedraičio laikotarpiui susidarė dvidešimt devyni tomeliai. Lietuvos jėzuitai vis mėgo paliesti Lietuvos kultūrinius bei religinius santykius ir savo smulkmeniškose Vilniaus kolegijos įsikūrimo istorijose. Romos jėzuitų archyve jų yra žinomos penkios. Jos visos rašytos įvairių autorių Vilniuje jau po 1575. Tokiose istorijose jėzuitai ryškiai apčiuopdavo tas kliaudas.

Vienoje iš tokių Vilniaus kolegijos istorijų, nežinomo autoriaus rašytoje 1619 m. (Jėz. Arch., Polonia, vol. 50, f. 48r-50v), štai skaitome:

> "Nors Lietuva jau prieš 232 m. krikščionių tikėjimą priėmė, jos liaudis tačiau dėl dviejų priežasčių nebuvo užtenkamai pagrindinių tikėjimo tiesų išmokyta. Pirmiausiai dėl to, kad niekur nebuvo kunigų, kurie mokėtų lietuviškai, kaip tada anas Didysis Lietuvos Kun-tis Jogaila, kuris buvo išrinktas Lenkijos Karaliumi. Jis pats tikėjimo tiesas aiškino. Klebonai, kurie buvo kaimuose ir miestuose skiriami, buvo lenkai, nemoką krašto kalbos. Ir todėl nei išpažinčių nebuvo klausoma, nei Dievo žodis nebuvo aiškinamas žmonių kalba. Ne tik sodžiuose per parapijas nebuvo nieko, kas (iš kunigų) mokėtų lietuviškai, tačiau net pačiame Vilniuje, kuris turi 18 katalikų bažnyčių, dvasininkais apsodintą katedrą ir keturių ordinų vienuolius, nebuvo nieko, kas sugebėtų, iki jėzuitams atvykstant, ta kalba pamokslauti. Todėl vargšė liaudis buvo pasmerkta pasilikti senuose pagoniškuose prietaruose, ir, be krikšto, nieko daugiau apie Kristų ir tikėjimo paslaptis nežinojo. Kita, ne menkesnė priežastis buvo, kad parapijos buvo labai retos . . ."

Šitoji autentiška Vilniaus kolegijos istorija (iš 1619 m.) vaizduoja santykius, kokius jėzuitai aptiko Vilniuje ir kitur. Ji rašyta žmogaus, kuris betarpiškai pažino Lietuvos religinius reikalus. Ji parodo, kaip iki tol lietuvių kalba Lietuvos bažnyčiose buvo paniekinta. Tokius faktus patvirtina ir kiti 16 amž. galo ir 17-tojo amž. pradžios šaltiniai. Jie bus pateikti detaliai, kai eis kalba apie Lietuvos kultūrinį paveikslą dviejų amžių sąvartoje.

Čia mums tačiau turi rūpėti patirti, ar Vilniuje įsikūrusieji ir ten nors laikinai užvykusieji jėzuitai jau buvo spėję iki 1575 metų kur nors tuo klausimu pakelti savo balsą, surašyti savo pirmuosius įspūdžius? Ar jie jau buvo nors kiek įžvelgę į Lietuvos vidaus santykius, kai ėjo varžybos dėl Medininkų vyskupijos? Juk nuo šių santykių pažinimo galėjo priklausyti ir pačių jėzuitų nusistatymas Lietuvos hierarchijos atžvilgiu.

Kai 1569 m. rugsėjo 18 d. į Vilnių su pora jėzuitų tėvų atvyko viceprovincijolas Pr. Sunyer, jis savo keliuose ilguose laiškuose pirmiausiai smulkmeniškai aprašinėjo gautus įspūdžius, patį įsikūrimą, sunkenybes, ateities galimybes (Ep. Germ. vol. 150, 281r—283r). Domėjosi jis tada ypač vietos stačiatikiais, kurių gyventojų ir jų cerkvių, palyginti, labai didelis skaičius Vilniuje jam krito į akis (ibid. 262—263). Į lietuvius tačiau atkreipė dėmesį kitais metais Vilniun atvykęs pats Austrijos provincijolas Laurynas Magius (ital. Maggio).

Žinome, kad jau nuo 1564 metų buvo įkurta Austrijos provincijai priklausanti Lenkijos viceprovincija. Į ją įėjo ir Lietuvos plotas. 1575 m. Lenkijos viceprovincija buvo atskirta ir padaryta nepriklausoma nuo Vienos jėzuitų. Lietuvos jėzuitų kolegijų skaičius padaugėjo, narių skaičius priaugo. Tad pagaliau po ilgų aiškinimųsi (nuo 1597 metų) ir daugelio lenkų jėzuitų priešingų balsų ir nuomonių (Jėz. Arch., Fondo Jesuitico, Nr. 84/1453, Coll. Lithuan.), vistik buvo 1608 m. sudaryta *atskira* Lietuvos provincija. Jai priklausė ne tik visos Lietuvos valstybės plotas, bet dar buvo pridėta Livonija, Rytprūsiai (Braunsbergas), Mozūrija (Varšuva).

1570 m. tačiau dar tik vienintelis Lietuvoje jėzuitų punktas Vilnius buvo *Austrijos* provincijos valdžioje.

Pačiame vidurvasaryje (VII. 4) 1570 m. atvyko Vilniun provincijolas L. Magius ir dalyvavo formalaus kolegijos atidarymo iškilmėse. Protasevičiui įsiteikianti provincijolo kalba ir įdomus vyskupo atsakymas žinomi iš Rostowskio (1877, p. 38 sqq.). Lygiai plačiai tos reikšmingos iškilmės buvo aprašytos žymiai anksčiau (Fr. Sacchino, Histor. Soc. Jesu, Pars III sive Borgia, 1649, p. 249). Kolegijos rektoriumi buvo paskirtas lenkas konvertitas, labai aukšto humanistinio išsilavinimo vyras, St. Varševickis (St. Bednarski, S. J.; Stan. Warszewicki, Studja z dziejow Kultury Polskiej. Red. H. Barycz i Jan Hulewicz, 1949, 243 p.).

Šviesus vyras L. Magius, kuriam buvo tekę beveik visą Europą apvažinėti ir apie kurį Jurgis Radvila užrašė savo dienraštyje, kad tai "mokyčiausias vyras ir mokąs daug kalbų" ("Kwart. Hist.", 1935, 351 p.), *pirmą kartą* pamatė Gedimino miestą ir ta proga rašė jis (1570. VII. 7) savo generolui Pranciškui Borgiai (žymus šventasis 1671, pop. Aleksandro VI-jo proanūkis) iš Vilniaus (Ep. Germ. vol. 151, f. 203r):

> "Nėra čia tokios barbarijos, ir kraštas nėra taip tamsus, kaip daugelis samprotauja. Netgi tokį draugiškumą visur patiriame, kurio Italijoje dažnai neužtinkame..."

Tačiau toliau provincijolas pereina į aiškinimus ir Lietuvos lyginimus su *misijų* kraštais. Rodos, tik *pirmasis* jis ir pavartojo tą vaizdingą posakį — "Lietuva — Šiaurės Indija". Tas posakis, gal būt, tik jo pasiskolintas iš Vilniaus jėzuitų lūpų, vėliau taip dažnai Lietuvoje veikusių jėzuitų raštuose bei laiškuose buvo vartojamas. Provincijolui Magiui Lietuva — "mūsų šiaurės Indija" ("India aquilonaris") esanti reikalinga misinio krašto pastangų. Kaip žinome, Pranciškus Ksaveras pirmasis buvo atidaręs (1541—52 m.) jėzuitams didelę veikimo dirvą plačiose misijų šalyse Indijoje—Kinijoje—Japonijoje. Valingasis tretysis jėzuitų generolas Borgia tokias misijas kituose kontinentuose skatino visa savo energija. Kai Lietuvai iš jėzuitų lūpų nukrito "Šiaurės Indijos vardas", tai čia vis buvo prisimenami tie sunkūs pastoraciniai uždaviniai, kuriuos būtinai reikėjo Pabaltijyje atlikti.

Pirmą kartą tad pačiame Lietuvos centre susidūręs su vienintelės ten kolegijos reikalais ir jai statomais sunkiais uždaviniais, L. Magius energingai juos išdėstė generolui Borgiai, pabrėždamas, kad čia siaučianti *pagonybė, erezija* ir *bedievybė.* Prieš pusę gi metų (1569. XII. 10) vienas iš pačių pirmųjų jėzuitų Vilniuje, čekas Baltazaras Hostovinas, buvo rašęs generolui, įrodinėdamas, kad ten reikia pamokslininko *lietuvių kalba.* Jis dėstė (Ep. Germ. 151, 376):

> "Vartojamoji išlavintų ir kilmingųjų kalba yra lenkų, užsieniečiai kalba vokiškai, o kaimiečiai — *lietuviškai.* Tad reikėtų pagal kalbas ir (atitinkamų) pamokslinnikų. Kas liečia lietuvių kalbą, ji turėtų būti vietoje išmokstama, kadangi kitur negalima tos kalbos mokytis. Šituose lietuviuose sutinkamas toks tamsumas, šiurkštumas ("rudita") ir paprastumas, kad yra itesiog gaila į juos žiūrėti, ir bus Dievo garbei atliktas geras darbas, juos pamokant bent kiek krikščioniškų dalykų. O jie jų klausosi labai noriai. Pasakojama, kad 12 mylių nuo čia (Vilniaus) yra žmonės, kurie garbina gyvates. O už 20 mylių yra dar tokių, kurie garbina kažkokį didelį akmenį..."

Praėjo pora metų, ir 1572 didysis jėzuitas — gener. Pr. Borgia, kurio vardas įrašytas Vilniaus kolegijos įkūrimo istorijon, mirė. Jo įpėdinį — gen. Eberhardą Merkurijaną tuoj apie Lietuvos padėti iš Vilniaus painformavo du žymūs jėzuitai. Jiedu bus — atrodo — veikę sutartinai. Jaudinančiais ir ilgais laiškais jiedu prašė ką tik išrinktą generolą atsiusti naujų jėgų į Lietuvą. Tiedu jėzuitai buvo du lenkai: St. Varševickis ir P. Skarga.

Buvo praėję jau lygiai treji metai nuo atmintino Vilniaus kolegijos įkūrimo, kai jos rektorius (1573. VII. 17) rašė iš Vilniaus naujam generolui (Ep. Germ. 153 vol., 141r), vadindamas Lietuvą Sarmatija ir taip pat "India Septentrionalis" ("Šiaurės Indija"). Prašydamas paramos ir dėstydamas, kas turi būti skubiai daroma, Varševickis prideda:

> "Pagaliau būtų labai naudinga, jeigu, laikui bėgant, kokia nors galimybė susirastų, ypač jei būtų įmanoma, padidinti (Lietuvoje) kunigų ir (jėzuitų) tėvų skaičių. Turime vilties, kad tai turės įvykti ilgai nelaukiant, ir šitaip galės būti per Lietuvos kaimus, su lietuviais berniukais, pasiųsti keletas jėzuitų. Jie galės tamsesnius pamokyti, ne tik krikščionių mokslo, bet ir parapijose pamokslus sakyti, išpažinčių klausyti, paklydusius (=eretikus) į tikėjimą grąžinti. Šitokiam darbui vyskupas (=Protasevičius) visada mielai suteiks leidimą..."

Šitaip jau kalbėjo apie Lietuvos dvasinius rūpesčius svetimtaučiai jėzuitai ir tais reikalais sielojosi. Galima dar paminėti, šalia Magio ir Varševickio, ir trečią liudininką. Dvejus metus praleidęs šalia Lietuvos Pultusko kolegijoje, štai 1573 m. vasario mėn. pirmą kartą į Vilnių atvyko jaunas (38 m.) ir jau garsėjąs Lenkijos jėzuitas Petras Skarga. Per penkis mėnesius sostinėje jis spėjo prisirankioti žinių apie viso krašto religinę padėtį, ir 1573 metais liepos 17 d. jėzuitų generolui Merkurijanui rašė "ašaromis laistytą" laišką. Lietuvoje esanti tokia liūdna Bažnyčios padėtis, kad čia reikią veikti ne tikėjimui palaikyti, ne jam stiprinti, bet iš viso jam *naujaji įžiebti* (Fondo Gesuitico 263, Nr. 1652, 13).

Pirmo įspūdžio prislėgtas Skarga dėstė, kad liaudis tikėjimo dalykuose nenusimananti; beveik visai nėsą kunigų, ir Skarga, kaip ir Varševickis, prašė generolo iš kitų jėzuitų provincijų

skubiai atsiųsti tėvų. Lietuvoje — sako Skarga— esą tiek daug darbo, kad jis to krašto negalįs kitaip vadinti, kaip tik Šiaurės Indija.

Sielodamasis ("iki ašarų") apskritai dėl Lietuvos, Skarga tada *pirmasis* rašė ir apie:

> "kaimyninę Žemaitiją, kurioje yra randama pagonybės garbintojų... Kai visa tai apsvarstome, matome ir nuolat girdime, susijaudinimas (mus) kremta iki gelmių..."

Šį žymų laišką, kaip *nežinomą,* jau buvome (J. Kleintjenss'o, S. J. teigimu) išspausdinę Kaune "Athenaeum'e", t. IX, sąs. 1 (1938, pp. 98—100). Tačiau jį prieš tai, pasirodo, jau buvo paskelbęs E. Šmurlo (Rossija i Italija, t. I, vyp. 2, 1911, 173—176), tik klaidinga data (VII. 15). Tą pačią dieną — VII. 17 (St. Bednarski, S. J., per klaidą nukėlė į VII. 27, Geneza Akad. Wilenskiej 1929, 4 p.) nemažiau jaudinamai P. Skarga rašė provincijolui L. Magiui (J. Syganski, S. J.: Listy ks. P. Skarga, 1912, 55 p.). Čia vėl vaizdingai Skarga kalbėjo:

> "Stebėdamas šio krašto vargus, jaudinuosi iki širdies gelmių. Tiek daug tūkstančių apleistų katalikų čia be kunigų, be duonos, kurios mažutėliai prašo, nes kai kurie yra priversti vykti dvidešimt mylių kelio, kad Vilniuje galėtų išpažintį atlikti. Neieškome nei Rytų nei Vakarų Indijos. Tikra Indija yra Lietuva ir Šiaurė..."

Šitaip Lietuva ne vienam jėzuitui tada (1570—1573) dar atrodė lyg toji krikščionybės pirmųjų misininkų vos paliestoji Rytų Indija.

Tuose spalvinguose aprašymuose, kaip vėliau juos lygindami su kitais šaltiniais dar turėsime progos įsitikinti, buvo perdėjimo, stipraus patempimo į blogąją pusę. Jeigu kokiame krašte aptinkamos blogybės, tai pirmu įspūdžiu visada jos atrodo didesnės. Bet skelbiant kokią kovą ir ieškant sau joje talkininkų ir naujų jėgų, netikslinga būna, žinoma, iš karto darytis optimistu blogus reiškinius per menkai įkainoti. Jėzuitai Lietuvos religinę bei kultūrinę padėtį įvertino kuo liūdniausiai ir, norėdami daugiau jėgų ir paspirties, jie nematė reikalo jos švelninti.

Kada jie atvyko Lietuvon, tiesa, pati didžioji protestantizmo vilnis didikų rūmuose jau buvo sugurėjusi. Juk jau buvo sugrižusios kai kurios įtakingos šeimos (pirmiausia Našlaitėlis) katalikybėn. Turintiems ryšių ir labiau išprususiems kilmingiems žymiai daugiau buvo galimybių apsispręsti ir, žinoma, surasti kelią atgal. Šitokioje sujauktoje religinėje padėtyje daug liūdnesnė buvo padėtis nerangios bei labai prietaringos ir visų užmirštos liaudies. Joje geriems kunigams išsijuosus reikėjo apaštalauti. O tas darbas reikalavo tvirtų dvasininkų — tikrų asmenybių.

Nors patys jėzuitai savo garsiosiose kolegijose tada beveik išimtinai teužsiėmė bajoraičių mokymu ir auklėjimu, tačiau jie neišleido iš akių ir bendrų krašto pastoracinių reikalų. Jų pirmųjų kelių dešimtmečių raštuose Lietuvoje vis nuolat kalbama apie Lietuvos religinį pakrikimą, vis pakartotinai nurodoma į nesukrikščionintą, tamsią, geroka dalimi net pagonišką liaudį. Jėzuitai, kaip matėme ryškiai iš Vilniaus kolegijos istorijos (Polon. vol. 50, f. 48), labiau apčiuopė ir tai, ko kiti nepaisė, ar pražiūrėjo. Jiems atrodė, kad į liaudį reikia eiti, *jos pačios kalbą* pavartojant. Šiandien tai yra savaime suprantamas dalykas. Lietuvoje anais lakiais tai reiškė didelę reformą, kada kai kurie ankstybieji svetimtaučiai jėzuitai (pav., ispanas Vega) mokėsi "žemaitiškai" ir ta kalba M. Giedraičio vyskupijoje misijas atlikinėjo. Žinoma, toji kalba jėzuitams buvo tik pastoracinė priemonė. Ir jeigu kita kalba jiems negalėjo geriau tarnauti pastoracijai, kaip nurodė ir jų pačių statutai, tai jie turėjo pirmoje vietoje statyti *vietinę,* t. y. tą kalbą, kurią liaudis labiausiai suprato. Ir čia atskiri jėzuitai, kaip 16 amž. galo pavyzdžiai rodė, savo veikimo pradžioje, besimokydami lietuvių kalbos, yra parodę nuostabios energijos ir atsidėjimo.

Kovose su protestantais, kai šie vietinę liaudies kalbą ėmė pirmoje vietoje statyti, atsirado ir katalikų tarpe, pirmiausia jėzuituose, platesnis ir aiškesnis galvojimas. Į vietinę kalbą imta kreipti daugiau dėmesio. Štai ir Livonijoje jėzuitai, kai ten, po Stepono Batoro laimingų karų su Jonu Žiauriuoju, įkėlė koją, tuoj jie susidomėjo latvių ir estų kalbomis. Vokietis jėzuitas Hermanas Tolgsdorffas (†1620), vos tik paskirtas Rygon (1582), tuoj uoliai mokėsi latviškai, paskui kitus tos kalbos mokė, latviškai sakė pamokslus ir išvertė pirmąjį katekizmą (P. Kanizijaus) latviškai (Jėz. Arch. Polonia Necrol. vol. 68, f. 125-7; J. Kleintjenss (†1950), Fontes Hist. Latviae Soc. Jesu, II, 1941, p. IX, XIV, 297—300).

Jėzuitai taip pat čia prisidėjo ir prie Cesio (Vendeno) vyskupijos sutvarkymo. Buvo nemaža panašumo su Medininkų atveju. Kai mirė lenkas vysk. P. Niedeckis (†1587), turėjęs beneficijų Lenkijoje ir Lietuvoje, Livonijoje taip pat galėjo kilti varžybos, kaip dėl Žemaičių. Užbėgdami kitoms galimybėms už akių (jau taikstėsi kandidatas iš Krokuvos) Livonijos kunigai ir pareigūnai (1587. IX. 24) prašė paskirti jėzuitų auklėtą Otoną Schenkingą,

> "kuris kalbą ir papročius krašto gerai pažįsta, ir yra iš skaičiaus tų kunigų, kurie pirmieji buvo atsiųsti Livonijon; o čia su nemažu pasisekimu darbavosi" (A. Theiner: Mon. Pol. et Lith. III 6 p.).

Keliuose laiškuose į popiežių ir nuncijų (Nunz. Pol. vol. 27, 135 rv, 147r; Theiner: o. c. III 103 p.) vis buvo kalbinama, kad latviškai mokąs Schenkingas būtų paskirtas. Jis tapo 1587 m. vyskupijos administratorium, o 1589 m. Cesio (Vendeno) vyskupu. Savo ganytojiškoje veikloje ir jis paprastai vartojo liaudies (latvių) kalbą, darė vyskupijos vizitacijas, atliko du sinodus. Šitas Merkelio Giedraičio amžininkas ir toliau daugeliu atžvilgių buvo panašus į Medininkų apaštalą. Tik jo amžiaus galas buvo skirtingas. Kai švedai (Gustavas Adolfas) 1621 m. užė-

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Observatorijos kiemas

mē Cesį ir Rygą, Schenkingas išbėgo Lenkijon (†1637).

Ir Merkelio Giedraičio ir Otono Schenkingo atveju vietinės kalbos mokėjimas buvo padarytas lemiančiu argumentu tinkamumui į vyskupus. Vadinasi, su jėzuitų atvykimu Lietuvon ir Livonijon atsirado anų kovų metu su protestantais daug platesnis galvojimas. Ne mūsų temon įeina klausimas, ar jau tas galvojimas buvo visuotinis Bažnyčioje.

Lietuvoje jėzuitai pirmieji davė gerus jo pavyzdžius. Kaip kitur, taip ir Vilniuje erezijai ir žmonių tamsumui jie siekė dėti kirvį prie šaknų. Tad, be savo pirmaeilių uždavinių auklėti jaunimą kolegijoje, jie tuoj uoliai vykdė mieste pastoraciją, organizavo viešus disputus, vaidinimus, rengė daug iškilmingesnes pamaldas, siuntinėjo vieną kitą tėvą į kaimus misijoms ir t. t. Bet neužteko to! Reikėjo plačiau veikti. Reikėjo tobulinti Lietuvos Bažnyčią *organizaciniu* atžvilgiu.

9. *Jėzuitų pastangos Lietuvoje sustiprinti bažnytinę hierarchiją*. Gedimino mieste jėzuitai rado susenusį ir nuo padagros paliegusį 65-rių metų Protasevičių. Daug gražių žodžių per kolegijos įkurtuves jam pasakė Pr. Magius, Austrijos provincijolas. Ilgai jį savo raštuose jie vis garbino kaip didžiausią geradarį. Matydami ta-

čiau fizines senio negalias, ieškojo išeities — surasti jam jauną koadjutorių. Šviežiai buvo atsivertę Radvilai, Juodojo sūnūs. Įvairių priemonių reikėjo griebtis protestantizmui įveikti. Išaukštinimas vieno iš tų sūnų galėjo žymiai padėti kovoje prieš eretikus. Be abejo, ir pati Radvilų konvertitų giminė siekė Vilniaus vyskupo sosto poaukščio. Štai jėz. P. Skarga nedviprasmiškai rašė iš Vilniaus (1574. IX. 7) savo generolui į Romą: maršalas Radvila (Našlaitėlis) savo asmenišku laišku ir savo parašu Skargai garantavęs, jog jis dovanosiąs Vilniaus kolegijai Dvariškių (Dworzyszcze, Lydos srityje) dvarą,

> "jeigu jo brolis ponas Jurgis bus padarytas Romoje Vilniaus koadjutoriumi..." (Syganski o. c. 57 p.).

Pravesdami Jurgį į Vilniaus koadjutorius, jėzuitai visokeriopai daug laimėjo. Dar tik pradėjus procedūrą, maršalas — visos giminės vyriausias — savo žodį ištesėjo. Prieš pat Kalėdas (XII. 22) Skarga rašė generolui Merkurijanui, kad jau lapkričio 5 dieną

> "Ponas Maršalas Radvila savo žemes, kurias buvo vyskupui (Protasevičiui) kolegijos naudai įkeitęs ("in pignus"), lapkričio 5 d. amžinai padovanojo kolegijai. Toji donacija gali būti vertinama 10,000 auksinų (florinų)" (Syganski o. c. 73 p.)

Šitas *abiejų pusių* interesų sutapimas pasirodė labai naudingas katalikybės atgaivinimui. Vysk. Jurgis pasidarė uolus kovotojas prieš protestantizmą. Greitai (1583) vėl, ne be jėzuitų veiklios rankos, jis buvo išaukštintas — padarytas kardinolu.

Jėzuitams besirūpinant sustiprinti Vilniaus vyskupo poziciją, kur jiems niekas neprieštaravo, sakytume, *pačiu laiku* numirė Medininkų vyskupas Jurgis Petkevičius. Prie šitos geros progos jėzuitai taip pat negalėjo savo rankos nepridėti. Ir Lietuvos senatorių norai, atremti į politinius jų nusistatymus, ir jėzuitų pastangos, einančios iš pastoracinių interesų, susibėgo krūvon. Net patys Vilniaus jėzuitai lenkai (Varševickis, Skarga) kaip tik dėjo pastangas pravesti lietuviškai kalbantį į Žemaičius. Aname svarbiame klausime — panaudoti *vietinę kalbą* kaip pastoracinę priemonę, — kaip minėta, jie buvo savo samprotavimuose toli pralenkę kitus lenkų dvasininkus ir dignitorius. Atvykę naujai į Vilnių, visų tų bažnytinių negerovių akivaizdoje, pačioje pradžioje sostinės jėzuitai sutartinai rodė daug sveikos reakcijos prieš vietinės kalbos niekinimą. Jeigu jie vėliau (17-18 amž.) tuo atžvilgiu ėmė pamažu aptilti, tai čia daug reikšmės turėjo ir ta aplinkybė, kad jie vėliau taikėsi vis labiau prie didikų ir bajorų nusistatymų. Bet ir tada iš Lietuvoje veikusių jėzuitų katalogų ir nekrologų matyti, kad daugelis jų liaudžiai vis sakydavo *lietuviškai* pamokslus (Jėz. Archiv., Lithuan. Necrologia, vol. 61-65).

Vilniškiai jėzuitai jau buvo spėję pažinti vietos kapitulos narį — kustošą Giedraitį. Kolegijos vadovybė buvo su juo susidraugavusi ir buvo aukštos nuomonės. Sujaukta Žemaičių krašto padėtis religiniu atžvilgiu jiems taip pat šiek tiek turėjo būti žinoma. Iš kitos gi pusės Vilniaus jėzuitai, ypač tie, kurie buvo iš Lenkijos atvykę, turėjo pažinti primo Uchanskio giminę ir siūlomo kandidato vertę. Pats Jokūbas Uchanskis buvo simpatizavęs Lenkijos protestantams, draugavęs su abejotinais humanistais ir reformatoriais, net rėmęs tautinės Lenkijos bažnyčios reikalą tiek stipriai, kad primo kapitula įspėjo jį liautis santykiauti su eretikais (K. Voelker: Kirchengeschichte Polens, 1930, 135, 164, 197). O kaip amžininkų abejotinai buvo vertinamas jo seserėnas Jokūbas, bus dar kalba vėliau.

Šitaip, susidėjusių politinių ir religinių santykių akivaizdoje, iš tiesų pačioje Lietuvoje *neatsirado nė vieno* veiksnio, kuris palaikytų aną seserėną. Medininkų vyskupijai po silpno Petkevičiaus ganytojavimo buvo reikalingas tvirtas Bažnyčios darbininkas. O tokiu, matyti, Vilniuje Giedraitis buvo laikomas. Nežinoma mums yra 1575 metų Vilniaus kapitulos sudėtis. Bet, galbūt, jis vienintelis ten bemokėjo tinkamai ir lietuviškai. Vietinės kalbos akcentuotojams jėzuitams toji ypatybė pasidarė vertingas įrodymas, tiesiog svarbus ginklas, veikiant prieš įtakingus dignitorius pas pačius didžiausius autoritetus Romoje.

Štai, viską suvedus krūvon, mums ir pasipiršo, atrodo, tikrovei labai artima mintis, jog anie du raštai popiežiui (Medininkų kapitulos ir Vilniaus vyskupo) ir nuncijui (Vilniaus vyskupo) buvo sostinėje surašyti, vietos jėzuitams *artimai bendradarbiaujant* arba, jų *iniciatyva, vienai rankai* visus tuos raštus *redaguojant*. Kiek plačius ryšius turinčių jėzuitų įtaigos siekė paties Giedraičio apsisprendimus ir veiksmus, neįmanoma to laipsnio nustatyti. Ar jis pats įsisąmonino, ar jėzuitai atkreipė jo dėmesį, kad vis reikia nepamiršti visuose raštuose įrodinėti apie savo mokėjimą lietuviškai, palieka atviras klausimas. Abi pusi, matyti, toje srityje labai sutarė. Giedraitis išėjo už 20-ties metų kaip didysis lietuviško rašto puoselėtojas. Pradžia lietuvių kalbai gerbti jau buvo tačiau padėta 1575 m. Bet neaišku, kiek paties Giedraičio žingsnius Vilniaus jėzuitai tada nustatinėjo.

Daug drąsiau galima kalbėti apie jėzuitų geradarį Protasevičių, kuriam senatvėje vilniškiai tėvai vis patarinėjo. Apie vyskupo pastangas palaikyti savo vyskupijoje lietuvių kalbą iki tol nebuvo tekę užtikti nė žodžio. O jis juk daug svariau už visus kitus kalbėjo apie reikalą ją ganytojui mokėti (Nunz. di Pol. 8, 289r; 298r). Popiežiui vysk. Valerijonas akcentuoja, kad Giedraičio "žemaičių kalbos" mokėjimas esanti reikšminga savybė, nes padėsianti geriau bendrauti su žmonėmis, juos mokyti. Be to, ji būsianti naudinga per išpažintis tokių atvejų, kurie vyskupui yra palikti. Nuncijui vyskupas taip pat primena tą įrodymą. Kustošas yra

> "visų mylimas ir moka žemaičių kalbą, kurios pagalba tarp savo avelių su didesne nauda galės darbuotis."

Galime pakartoti tik tuos pačius samprotavimus: tokie posakiai buvo įteigti bei pakišti tų, kuriuos vysk. Valerijonas prieš šešerius metus buvo įkurdinęs. O šie, kaip yra žinoma iš kitų aplinkybių, savo entuziastišku veikimu nustebinę Vilnių, greit sugebėjo paimti savo *įtakon* gyvenimo naštos ir ligos suvargintą vyskupą.

Jėzuitai tačiau ne vien tik kitus dirigavo ir įteigė ar kurstė. Jie ir *patys* šį tą veikė. Tam patvirtinti yra išlikę Romos jėzuitų archyve jų pačių du plunksnos įrodymai. Ten yra taip pat ir M. Giedraičio rašto originalas jėzuitų generolui, minėtieji du raštai — Vilniaus vyskupo ir Lietuvos luomų. Žinant, kokius negandus yra nuo 1774 metų pergyvenęs centrinis jėzuitų archyvas Romoje, galima tarti, kad raštų dalis bus dingusi. Bet ir likusieji raštai parodo jėzuitų uolumą Giedraičio reikalu. Keliais atvejais minėtasis Pr. Sunyer 1575 m. liepos 4 d. iš Braunsbergo rašė itališkai generolui apie Giedraitį:

> "Melchior Giedroitz, Vilniaus kustošas, karaliaus nominuotas Žemaičių vyskupu, yra doras ir kilnus kunigas. Jis atliko mūsų rekolekcijas, ir — manau — Jums, Tėve, jis jau buvo mūsiškių rekomenduotas iš Prancūzijos. Jeigu, Tėve, Jūs turėtumėt progos paminėti apie jį Jo Šventenybei ar kitiems, tai reikia žinoti, kad jis (=M. Giedr.) čia visų yra laikomas geru žmogumi. Todėl tikiu, kad iš Poznanės anie (=jėzuitai) Jums, Tėve, parašys aiškiau..." (Epp. Germ. t. 155, 123r).

Matyti, Poznanės jėzuitų kolegijos tėvų tarpe buvo tokių, kurie, begyvendami Vilniuje, buvo labiau susibičiuliavę su Giedraičiu, negu laikinas svečias P. Sunyer. Iš Vilniaus iškeltas tos kolegijos vicerektorius buvo buvęs Giedraičiui gana artimas. Bet apie jokius iš kitur rašytus laiškus jau pėdsakų nebėra.

Gana rūpestingai nominatą Merkelį palaikė žymus *lenkų* humanistas, šviesus jėzuitas Stan. Varševickis, pirmasis jėzuitų kolegijos rektorius Vilniuje. Kritiškas lenkų jėzuitų istorikas St. Bednarski, S. J. nespėjo apie jį baigti savo didelės monografijos. (Žuvo Dachau kacete 1944). Lenkų istorikai teišspausdino tos vertingos studijos (1949) vos vieną lanką .Bet jos gražią santrauką iš Bednarskio palikimo yra davęs jėzuitas J. Poplatekas (Przegląd Powszechny, 1948 m. t. 226, 61-72 p.).

Nors Bednarski tespėjo apžvelgti Varševickio studijų metus (Pil. Melanchtono studentas Vittenberge, Paduvoje), tačiau žinome, kad pirmasis Vilniaus kolegijos rektorius sostinės ir kaimo religiniams reikalams rodė didelio rūpestingumo. Jis rašė savo generolui Merkurijanui 1575 m. rugpiūčio 28 d. laišką. Iš jo matyti, kad jau anksčiau Varševickis Romon buvo rašęs. Tik pėdsakų neliko. Bet pirmasis rašymas bus buvusi ana proga, kai nominatas mums žinomus raštus siuntė į Romą. Šitame gi savo laiške rektorius pirmiausiai dėstė, kodėl nominatas pats negalįs atvykti Romon konfirmacijai. Viena, graso maskviečiai; antra — esąs priverstas pasilikti namie dėl vykstančių seimų elekcijos reikalu. Esą juk labai svarbu užbėgti kelią, kad eretikai į karaliaus sostą nepasodintų ko nors iš savo tarpo. Toliau Varševickis dėstė (Ep. Germ. t. 136, II, 356r):

> "Kaip jau anksčiau Jums, Garbingasis Tėve, esu rašęs, yra tai labai doras ir dėl to visų gerbiamas vyras; o taipgi ir mūsų vienuolijai nuoširdžiai prietelingas. Nenujaučiu kito tokio, kilusio iš Didž. Lietuvos Kunigaikštystės, ir vertingesnio už jį vyskupo pareigoms. Be to, tikrai žinau, kad ir Senatas, kuris tuojau po nominavimo priėmė jį pagal krašte esančią tvarką į savo tarpą, taip pat ir garbingoji diduomenė didžiuojasi jo privalumais, lygindama jį su tuo varžovu, kuris, nebūdamas čiabuvis, prieš krašto įstatymų tvarką stengiasi prasiveržti į sostą".

Varševickis toliau pataria per popiežių Grigalių XIII sugėdinti Jok. Voroniecką, nepaisantį Senato ir didikų teisių bei laisvės. Kaip ir vysk. Protasevičius, rektorius primena, jog ano lenko įsileidimas ne tik skaudžiai pakenktų Apaštalų Sosto vardui ir autoritetui Lietuvoje. Iš to kiltų ir kitokių blogybių, kenkiančių Bažnyčiai ir atgimstančiam Lietuvoje katalikų tikėjimui. Minėdamas toliau Senatą, rektorius teturi galvoje tik Lietuvos senatorius:

> "Argi gali žeminti savo garbę Senatas, kuris jau kartą Garbingąjį Melchiorą priėmė į savo tarpą, kaip teisėtai nominuotąjį. Argi pridera didikams paniekinti savo teises ir laisvę.
> Aš Jums, Garbingasis Tėve, pranešu tai, ką iš Vilniaus vyskupo patyriau. Apie tai jis ir Šviesiausiam Como Kardinolui (=Galli) laišku yra parašęs."

Šitiek žinome apie jėzuitų pastangas. Sustiprino Vilniaus vyskupiją hierarchiniu atžvilgiu. Jurgis Radvila turėjo *patraukti* paskui save kitus didikus į katalikybę. Tada jėzuitai savo apdairumą panaudojo ir Medininkų diecezijos reikalu. Į Merkelį Giedraitį jie žiūrėjo jau kitu žvilgsniu — kaip į būsimą apaštalautoją gimta kalba. Būsimame jų pastoracijojs darbe Žemaičiuose jiems buvo ne vistiek, kas sėdės Varnių soste. Ir šitaip — net Vilniuje veikią lenkai jėzuitai — dėjo pastangas, kad krašto reikalų nepažįstantis ir jo kalbos nemokantis į Medininkus nepatektų. Pats Giedraitis taip pat nestovėjo kampe neveiklus, kai ėjo tokios rimtos varžybos.

10. *Paties Merkelio Giedraičio laiškai.* Ką nominatas nuvežė karaliui Henrikui į Paryžių, nežinome. Nacionalinėje bibliotekoje tačiau yra daug medžiagos iš anų metų. Tad — yra vilties — gali dar koks naujas dokumentas atsirasti. Romon konfirmacijos reikalu yra patekę trys Merkelio raštai (popiežiui, Varšuvos nuncijui ir jėzuitų generolui).

Apie raštą popiežiui (Nunz. Pol. t. 8, 291 rv) esame jau kalbėję. Jis ėjo Romon per jėzuitų rankas. Už keturių dienų (1575. VII. 27) rašė Giedraitis laišką respublikoje tiek daug galinčiam nuncijui Laureo (ten pat 297rv). Drauge buvo siunčiami mums žinomi Vilniaus vyskupo ir Žemaičių kapitulos raštai, kurių originalai yra Vatikano archyve. Drauge Giedraičio pasiuntinys vežė Varšuvon ir Henriko Valois išduotą nominacijos dokumentą (originalą), prašydamas tarpininkauti ir visa tai "teiktis padėti prie Jo Šventenybės kojų". Įdomu, kad to nominacijos rašto Vatikano archyve nėra. Nuncijus, žinoma, jį laikė negaliojančiu, nes pats anksčiau buvo išrūpinęs to paties karaliaus nominaciją Voronieckiui.

Primindamas, kad kreipiasi Vilniaus vyskupo ir kolegijos rektoriaus (=Varševickio) *patarimu*, nominatas Merkelis, be kitko, jautriai ir *patriotiškai rašė* (t. p. 297r):

> "Nieko daugiau netrokštu, kaip tik siekti Dievo garbės ir gero vyskupijai ir kraštui, kuriame užaugau ir darbui pasirengiau, kuris tačiau dabar Dievo garbei ir sielų išganymo reikalams gerokai yra atšalęs."

Žadėdamas amžinai būti dėkingas, Giedraitis prie laiško siuntė ir *priedą* — "mažą lietuvišką dovanėlę" ("exiguum Lithwanicum munusculum"). Kas toji *lietuviška* dovana, niekur daugiau nepaaiškinta, ir gal toji paslaptis liko težinoma tik dviem, būtent, Giedraičiui ir Laureo. Gal dar ir Vilniaus rektoriui!

Nepaisydamas jaudinančio laiško ir pastangų palenkti savon pusėn, veiklus nuncijus, matyti, norėjo tesėti ankstyvesnius savo pažadus. Tiesa, V. Laureo buvo, kaip pats Romai rašė, visus tuos raštus pateikęs Uchanskiui, ir jį įspėjo, jog nesąs tinkamas laikas tuo metu kelti didesnius religinius sąmyšius, nes Voroneckio skyrimo atveju Lietuva grasina atsakyti paklusnumą Šv. Sostui. Primas tačiau išdėstė, kad nuncijus tegali elgtis tik teisėtai, t. y. patenkinti Lovičio kleboną. Nuncijus tad turėjo duoti Romai savo plačius samprotavimus, kaip reiksią Vilniaus veiksnius pastatyti prieš įvykusį faktą, nes Voronieckio nominacija jis davęs eigą, rekomendavęs popiežiui, kai apie kustošo nominavimą dar nežinojęs. Laureo apdairiai tačiau prideda: jeigu ne respektas prieš Uchanskį, kurio nuopelnai ten katalikybei ir Šv. Sostui esą dideli, tai l i e t u v i s kustošas tame krašte, iš kurio jis kilęs, Bažnyčiai tarnautų geriau ("per servigio di quella chiesa fosse meglio il custode"). Siųsdamas tuos dokumentus į Romą, nuncijus palieka abejingas. Sakėsi dar lauksiąs Vilniaus vyskupo atsakymo. Bandysiąs ieškoti sunkiai suderinamuose dalykuose išeities (Wierzbowski, o. c. 242-243 p.). Atrodė, kad visais atžvilgiais rimtas pastoracinis reikalas gali pralaimėti prieš galingų asmenų remiamą nepotizmą.

Už mėnesio (VIII. 29) "Melcior Giedroic nominatus et postulatus Samogitiae" rašė savo trečią laišką. Tas laiškas buvo skirtas jėz. generolui. Merkelis, kaip matome, kai tik grįžo iš Prancūzijos, visur titulavosi elektu bei nominatu. Šitą titulą jis vartoja pasirašinėdamas po politiniais aktais (Wizerunki i roztrząsania nauk. Wil. t. 49, 68 p.).

Jėzuitų generolui E. Merkurijanui nominatas taip pat minėjo, kaip jis labai norėjęs pats atvykti Romon, gauti konfirmaciją, *pasveikinti* patį jėzuitų generolą. Valstybiniai reikalai, esą, tai sukliudę. Išdėstydamas savo reikalą ir prašydamas užtarti pas valstybės sekretorių (Galli) ir pas patį popiežių, Giedraitis sako (Ep. Germ. 136, II, 357r):

> "Aš gi, jausdamas (jėzuitų) Vienuolijai didelę padėką, pasižadu ir toliau Jums, Garbingasis Tėve, ir Vienuolijai kuo galėdamas padėti."

Ir čia jis primena taip pat, kad, tapdamas vyskupu, teieško tik Dievo garbės ir vyskupijos naudos. O lietuvių kalba jam esanti gimtoji ("quae mihi est nativa").

Dar tada nominatas Merkelis nė iš tolo nenujautė, kad iš tiesų tarp jo ir jėzuitų *visam jo amžiui* pasiliks glaudūs ryšiai. Jie apaštalaus kartu. Jėzuitus jis tuoj kviesis savo pagalbininkais, kai lankys Medininkų vyskupijos pagoniškąsias vietas. Jis tuoj keliais atvejais prašys jėzuitų pagalbos įsteigti kunigų seminarijai (Polonia Epist. 80, 18 v.). Vos po 10-ties mėnesių nuo Merkelio rašto generolui, jau rašys šiam į Romą P. Sunyer (1576. VI. 28) iš Vilniaus, kaip jėzuitas Mikalojus Sedcovius su nauju vyskupu lankė vyskupiją. Tas faktas, iki šiol *niekur neminėtas*, bet dviejuose Sunyer laiškuose su smulkmenomis paliudytas (Ep. Germ. 137, II, 244r), rodo, kad nuo pat Merkelio vyskupavimo pradžios jau jėzuitai talkininkaus savo bičiuliui. Pats tėvas Mikalojus iš tos savo kelionės po Žemaičius davė pačius *ankstybiausius* iki šiol rastus jėzuitų įspūdžius tame krašte (Jėz. Arch. Polonia. Epistolae, vol. 80, 18r—19r). Šitą jo misinę kelionę akcentuoja ir kiti (ten pat, 33r, 78r). Paskui tokių misinių važinėjimų bus daugiau, ir apie jų kai kuriuos įdomiai rašo jėzuitų ordino spausdinti "Annuae Litterae" (žiūr. pav., Romoje ir Florencijoje leistus "Annuae Litterae", 1591 metams, p. 198—200; 1592 metams — p. 93—94).

Merkelis tada nežinojo, kad tie patys jėzuitai *rūpinsis* Vilniuje Medininkų kapitulos nario M. Daukšos paruošto lietuviško katekizmo *spausdinimu* ir *platinimu* (Ep. Germ. t. 174, f. 108, 175, 221, 223). Jie bus kviečiami anuo garsiuoju Giedraičio laišku, rašytu iš Viduklės 1587. IV. 3, *pastoviai* Žemaičiuose įsikurti. Bet apie visą šitą bendradarbiavimą, kuriam Romos archyvai atskleidžia nemaža ir *naujos* medžiagos, dar kalbėsime skyrium. Ten bus paliestas ir minėtųjų pranešimų pats *turinys*.

Iš Giedraičio trijų laiškų gauname įspūdį, kad jis į Medininkų vyskupo vietą *pats nesiveržė*, bet buvo kitų raginamas ir *prikalbinėjamas*. Nominatas pats nuncijui rašė, kad jį paraginęs Vilniaus vyskupas ir kolegijos rektorius, su kuriuo

ir nuncijus palaikė bičiulystę. Giedraičio *kuklumas* ypač žinomas iš vėliau. Štai vienas pavyzdžių.

Dažnai į Medininkų vyskupus patekdavo Vilniaus kapitulos nariai. O kai Vilniaus sostas jau likdavo laisvas, tai Medininkų vyskupas keldavosi į sostinę. Toks buvo kelias daugelio vyskupų 17—18 amž., nes Vilniaus vyskupija buvo daug turtingesnė, garbingesnė, be to, aukštesnė, vieta Senate. Giedraitis, jau beveik 20-tį metų vyskupavęs Varniuose, nesidavė sugundomas iš ten į Vilniaus sostą pabėgti. Galbūt, jis ir 1574-5 m. turėjo būti *prikalbinėjamas*. Šito kunigaikščio *kuklumą* ir paprastumą paliudys dar ir kiti faktai. Jėzuitai jo asmenyje tačiau tematė vienintelį tinkamą kandidatą į apleistą vyskupiją. Tad reikia samprotauti, kad jie po Petkevičiaus mirties rodė iniciatyvos, numatant kandidatus.

Nors, kaip matome, pačioje Lietuvoje Vilniaus prelato naudai buvo uoliai veikta ir, kur tik buvo pasiekiama, užsuktos spyruoklės, tačiau byla dar rimtai tempėsi, vyskupo paskyrimas dar pusę metų buvo vilkinamas, ir kustošo laimės galimybės vis dar svyravo . . .

11. *Gniezno primo seserėnas galutinai parengiamas į Medininkų vyskupus.* Tuo pat laiku, kai naujasis nominatas su diplomu iš Paryžiaus skubiai plušėjo Vilniun, net nespėdamas padaryti vingio į Romą, Lovičio klebono Voronieckio byla riedėjo toliau, jam gana pageidaujama linkme. Nuncijus energingai vedė reikalą. Tarp kitų skubių pranešimų iš Varšuvos 1575 m. birželio 16 d. nuncijus Laureo ir šituos reikalus pranešė valstybės sekretoriui, kardinolui B. Galli (Nunz. Pol. t. 10, 158r; Wierzbowski: 219 p.):

> "Jūsų Šviesybei jau rašiau, kad karalius buvo sutikęs Gniezno arkivyskupo seserėną, Lovičio kleboną, nominuoti į Žemaičių vyskupus. Šis asmuo yra didelis katalikas, ir nusimanąs literatūroje, ir gerų papročių. Nežiūrint viso to, vienas iš lietuvių pasiuntinių, (būtent) Vilniaus vyskupijos kustošas, su daugelio lietuvių ponų malonės laiškais ir įrodinėdamas, net *apgaudamas* (mano pabr.) karalių, kad šitos vyskupijos priemonėmis karalius galėtų laimėti lietuvių bajoriją, iš karaliaus irgi gavo nominacijos aktą."

Toji žinia, matyti, išgąsdino naujos elekcijos rūpesčiu užimtą arkivysk. J. Uchanskį, ir jo maldaujamas nuncijus galėjo prašyti tik *vilkinti* Romoje. Tad nuncijus toliau dėsto prašydamas:

> "Užtat arkivyskupas labai prašytų Jo Šventenybę, kad (konfirmacijos dokumentų) išsiuntimą teiktųsi atidėti iki tol, kol geriau paaiškės tas reikalas, ir ypač todėl, kad čia nėra tikrumo, kaip gerai minimas kustošas yra persiėmęs religijos dalykais."

Gniezno arkivyskupo lūpose keistai turėjo skambėti šie žodžiai, nes kaip tik *jam pačiam* buvo daryti priekaištai, kad jis buvo bičiuliavęsis su protestantais — humanistais, dar neseniai buvo buvęs tautinės Lenkijos bažnyčios šalininkas (žr. K. Voelker: Kirchengesch. Po. 197 p.; J. Korytkowski: Pralaci i kanon. Katedry Gniezn. IV, 1883; T. Wierzbowski: J. Uchanski, 1895). Nuncijus Laureo pats galėjo dar daug padaryti prieš antrąjį nominatą, ir jo bylos eigą galėjo delsti. Jis savo įdomų pranešimą baigia:

> "Aš dar įsitikinau, jog, kol bus galima duoti eigą Romon, jis (=kustošas) turės dar pasiekti nuncijų, egzamino (=Processus canonicus) ir kitų būtinų dalykų reikalais. Tačiau aš labai geidžiu (jau) dabar, kad būtų galima patenkinti minėtą arkivyskupą, ir (norėjau) padaryti Jūsų Šviesiausiam Ponui dėl paties dalyko (svarbios) rūšies pranešimą" (Nunz. Pol. 10, 158r).

Raštai į Romą iš respublikos tada eidavo maždaug 4-5-6 savaites. Como kardinolas, dar vos tik gavęs tą reikšmingą skubos pranešimą, tuoj (1575 m. liepos 16 d.) rašė nuncijui į Varšuvą (Nunz. Pol. t. 171, 543v):

> "Kas liečia dvi nominacijas, kurios buvo atliktos į Žemaičių vyskupus, iki šiol tuo reikalu (Romon) dar nebuvo pristatytas joks ženklas. Bet, kaip Jūsų Malonybė sakote, pirmiausiai turi (kandidatai) pasirodyti pas Jus, kad būtų galima padaryti procesą (=tinkamumo egzaminą). Ir suprantama, kad Jūs viską turėsite (paruošę), o paskui duosite reikalingą pranešimą (Romon)."

Vadinasi, iš Romos Kūrijos į nuncijaus rankas buvo įduotos stipriausios kortos. Tas laiškas į Laureo tačiau dar buvo Alpių kalnuose, kai Lietuvos ir jėzuitų kandidatas atsiuntė nuncijui savo laišką, kitus dokumentus ir anas "lietuviškas dovanėles" (Nunz. Pol. 7, 8, 297rv). Koks visų tų pastangų poveikis? Užtenkamą atsakymą duoda naujas nuncijaus laiškas iš Varšuvos (1575 m. rugpiūčio 16 d.) vis tam pačiam valstybės sekretoriui, kard. Galli (Nunz. Pol. t. 10, 175r; Wierzbowski: 241-2 p):

> "Prabėgusiais mėnesiais Jūsų Šviesybei buvau davęs žinią, kad karalius nuo praeitų metų (=1574) lapkričio mėn. arkivyskupo (Uchanskio) ir mano įtaigomis į Žemaičių vyskupiją buvo nominavęs Lovičio kleboną, seserėną to pono arkivyskupo, asmenį nusipelniusį. Vėliau gi Vilniaus kustošas, kada buvo nuvykęs Prancūzijon Lietuvos ponų vardu, nieko man apie tai visai *nepranešdamas,* gavo tai vyskupijai nominaciją."

Čia reikia pastebėti, kad nuncijus, tarp daugybės visokių kitokių reikalų ir informacijų, nevengė aiškiai pakartoti tą patį dalyką, kad užimtam valstybės sekretoriui anie dalykai neišdiltų iš atminties. Turime čia ir mes priminti, kad Henrikui Valois skubiai išbėgus Prancūzijon perimti sosto, iš ten greit buvo vėl atsiųstas karaliaus įgaliotinis — jau Lenkijoje buvęs Henriko dvaro patikėtinis, veiklus juristas de Pibrac. Apie jį 1575 metų nuncijaus reliacijose pilna ži-

nių. Jis vis dar karaliaus vardu atlikinėjo daugybę reikalų. Po šitos paaiškinančios įtarpos bus labiau suprantami tolimesni įdomūs žodžiai Como kardinolui:

> "Ponas de Pibrac viename savo laiške birželio mėn. (=1575 m.) man dar tvirtino, jog karaliaus nusistatymas buvo, kad pirmoji nominacija būtų įvykdyta minėto klebono (= Voronieckio) naudai. Jis (de Pibrac) prašė manęs, kad aš pas Jo Šventenybę atsiprašyčiau už karalių, nes (Henrikas Valois) antrąją nominaciją padarė iš užsimiršimo."

Greičiau čia buvo ne užsimiršimas, bet noras lietuviuose dar neaiškioms ateities galimybėms palaikyti sau tolimesnes simpatijas. Pats nuncijus tai buvo prieš du mėnesiu pabrėžęs (Nunz. Pol. 10, 158r). O de Pibrac turėjo vikriai aiškintis ir sukaliotis. Šiaip ar taip nuncijaus rankose buvo didelės galimybės. Valstybės sekretoriaus Galli nurodytas, jis veikė toliau Uchanskio giminaičio naudai, ir atrodė jau viskas laimėta. Tai liudija jo paties laiško tąsa. Jis atliko kanonišką procesą (scrutinium), apklausinėdamas kelis asmenis, pažįstančius kandidatą Voronieckį. Nuncijus rašo:

> "Todėl aš jau išteiravau liudininkus ir užbaigiau viską klebono (Lovičio) reikalu. Tas gi diena iš dienos laukia, kada galės į Romą paleisti skubų pasiuntinį, kad šis nugabentų to egzamino duomenis ir paskubintų (popiežiaus) konfirmacijos atsiuntimą."

Baigia nuncijus, sausai ir santūriai painformuodamas apie jo remiamojo varžovą (Nunz. Pol. 10, 175rv):

> "Šiomis dienomis minėtasis kustošas man rašė. Drauge jis atsiuntė savo naudai Vilniaus vyskupo ir Žemaičių kapitulos raštus. Jis prašė, kad aš jo reikalą rekomenduočiau popiežiui . . ."

Nuncijus Laureo tačiau buvo susirišęs pažadais su arkivyskupu ir įtikėjęs į savąjį kandidatą. Tad jis nieko daugiau nepaisė. Buvo juk tokie akivaizdūs įrodymai, kad lietuviškai gerai mokąs ir aukštų *moralinių vertybių* prelatas Giedraitis, kaip sakė dviejų jėzuitų (Sunyer ir Varševickis) rekomendacijos, buvo tinkamiausias į tą tikro apaštalo alkstantį kraštą. Šiaipjau daug apdairumo ir diplomatinio sumanumo rodąs nuncijus šį kartą elgėsi gana *vienašališkai.* Jis nieko, pav., nesakė Como kardinolui apie tų dviejų gautųjų laiškų turinį. Jis neminėjo, kad Medininkų kapitula Giedraitį jau buvo išsirinkusi. Jis nė žodžio neprasitarė, kad abu raštai kėlė svarbumą toje vyskupijoje mokėti *vietos* kalbą. Visa tai buvo praleista negirdomis! Nutylėta buvo taip pat ir apie pridėtąją nominaciją iš Paryžiaus. Vinc. Laureo nesigilino į pastoracinius respublikoje pačios *biedniausios* katalikų vyskupijos klausimus. Jis labiau žvelgė bendru diplomatinio bažnytinės politikos atstovo akiračiu, ir todėl jis daug svarbiau laikė patenkinti Lenkijos-Lietuvos Bažnyčios aukščiausio hierarcho ir drauge bekaralmečio vyriausios galvos prašymus. Tik, komentuodamas tada (VIII. 16) ilgoje "depešoje" Jono K. Chodkevičiaus ir kitus laiškus, nuncijujs pripažino, kad į vyskupus Lietuvoje labiau tiktų Giedraitis (Wierzbowski: o. c. 243 p.).

Nemalonu, tiesa, buvo aukštiesiems Varšuvos dignitoriams, kad jų pastangas guviai painiojo ne tik kustošo laimėtoji nominacija, bet ir pati kapitulos elekcija ir *vyriausio* Lietuvos vyskupo labai taiklus ir palankus užtarimas. O, be to, savo keliu Vilniaus jėzuitai visada galėjo pradėti Romoje per genrolą aktyviau veikti už Merkelį. Bet apie šitą kelią kustošas, žinoma, nuncijui nė pusės žodžio nebuvo minėjęs, kaip jis nebuvo taip pat anksčiau nieko nuncijui pranešęs, kai vyko į Paryžių (Nunz. Pol. 10, 175r). Žodžiu, abi pusės vedė savo politiką, ir vyko įdomus žaidimas. Dangus tačiau Giedraičiui pamažu blaivėsi.

Kaip jau rudenop (1575) buvo žiūrima į tuos reikalus Romoje, parodo mums du raštai Varšuvos nuncijui, išėję iš *paties* kardinolo plunksnos. Vatikano archyve yra likę jų juodraščiai, ir šiuose matyti kita ranka prierašai laiškų gale. Prierašai laikomi paties valstybės sekretoriaus kard. Galli rašyti. Išeitų, kad pats Como kardinolas, perskaitęs juodraštį, kuriame buvo suminėta eilė kitų reikalų, kita plunksna ir kitu rašalu prirašė skubotą pabaigą vien Medininkų reikalu (1575 m. IX. 10):

> "Vilniaus bažnyčios kustošas karaliaus yra nominuotas į Žemaičių vyskupus, ir čia (jis) atsiuntė raštus konfirmacijai. Bet Jūsų Malonybė gerai žino, kad yra reikalinga ir (kanoniškasis) procesas ir tikėjimo išpažinimo aktas. O to jis nėra atlikęs. Tačiau, jeigu jis atvyks, ar pasiųs per Tamstą, kad padarytumėte procesą, *neatsisakykite jį patenkinti* ir (tą bylą), paliudytą ir užantspauduotą, atsiųskite čia" (Nunz. Pol. t. 171, 545v; t. 172, 226v).

M. Giedraitis, reikia pastebėti, yra *paskutinis* Žemaičių vyskupas, kurio kanoniškasis procesas (scrutinium) nėra išlikęs. Nuo vysk. Merkelio įpėdinio Mikal. Paco — 1610 m. (Processus Consist. t. 12, 104r) iki pat vysk. M. Valančiaus (Proc. Consist. t. 250, 737r) ir, žinoma, toliau, kiek teko patirti, visos Žemaičių vyskupų informatyvinės arba kanoniškosios bylos (4-6-8 liudininkų apklausinėjimai apie vyskupijos padėtį ir kandidato į vyskupus asmenį) yra Vatikano archyve. Vilniaus vyskupijai tokios pat bylos čia aptinkamos nuo 1600 m. — nuo Benedikto Vainiaus-Voinos (Proc. Consist. t. 11, 455r), ėmusio vyskupauti po to didžiojo konflikto.

Kuriuo būdu buvo atliktas kustošo proceso liudininkų apklausinėjimas, nieko nežinome, nes niekur nėra tuo klausimu jokios žinutės. Gal iš viso jis buvo toliau Varšuvoje vilkinamas; bet juo labiau tos tolimo Bažnyčios užkampio ir nežymios diecezijos vyskupo reikalas darėsi *viešesnis,* kalbų, ginčų ir svarstybų objektu. Štai

1575 m. spalių 22 d. iš popiežiaus sekretarijos (Kard. Galli) nuncijui Laureo Varšuvon išsiųstame rašte, be kitko, skaitome (Nunz. Pol. 172, 228rv):

"Jo Šventenybė (jau) nugirdo tai, ką Jūsų Malonybė rašote apie nominatus į Žemaičių vyskupiją, ir jam labai nemalonu ("li rincresce molto") dėl to ginčo, kuris atsirado."

Tos varžybos, žinoma, nebūtų taip nusitęsusios, jeigu nuncijaus kandidatas ir šio dėdė, kuriedu galėjo veikti, remdamiesi pirmumą turinčia Voronieckio nominacija, būtų buvę užtenkamai ryžtingi. Matyti, juodviejų buvo norima, Lietuvos perdaug nepykinant, pusiau geruoju, įsodinti Lovičio kleboną į Medininkus. O laikas kalbėjo jo nenaudai, nes Lietuvos veiksniai parodė daugiau ryžto.

Kard. Galli toliau tęsia savo įdomų laišką:

"(Jo Šventenybė) nemažai stebisi, kad arkivyskupo sesers sūnus, būdamas pirmasis, ir jau daug laiko kaip nominuotas, tiek ilgai delsė neprisiųsdamas (savo dokumentų) konfirmacijai."

Tokiu atvejuj, žinoma, Roma, būtų išvengusi jai nereikalingos painiavos. Sekretorius baigia tą nemolanų reikalą bendrais nurodymais (Nunz. Pol. 172, 228 v.):

"Jeigu Jūsų Malonybė bus suradęs priemones juos (kandidatus) nuraminti, kad (būtų galima) išvengti triukšmo ir paskalų, kurios iš to galėtų kilti, bus tikrai geras dalykas."

Kandidatų varžybos buvo pasidariusios perdaug viešas reikalas. Aplenkiant sekretorių Galli, buvo painformuotas pats pop. Grigalius XIII.

Nuo 1575 m. rudens Romoje ėmė reikštis santūresnė orientacija Lietuvos bažnytinėje painiavoje. Kas gi galėjo čia prisidėti? Gal Lietuvos luomų naujas raštas, apie kurį kalba jėz. K. Niesiecki (Herbarz Polski IV 85 p.). Jo pėdsakų niekur neradome. Niesiecki tačiau rašo, kad 1575. VIII. 10 Vilniuje susirinkusieji Lietuvos luomai dar kartą pasisakė prieš J. Voroniecką, kaip neturintį Lietuvos pilietybės (indigenatus) ir dar kartą stojo už Giedraitį, surašydami prašymą Romon. Niesiecki sakosi apie tai skaitęs Lietuvos jėzuitų provincijos archyve Rozrazevijaus rankraščiuose (MS Rozrazevian.). Po 1774 m. ordino panaikinimo iš Vilniaus Lietuvos provincijos archyvo dalis (per Polocką) pateko į Krokuvos jėz. archyvą. Ten reikėtų ieškoti ir to reikšmingo rašto nuorašo. Šalia tokio ano meto Lietuvos visuomenės rašto buvo tačiau dar ir kitų svarbių veiksnių, kurie padėjo nulenkti Romą. (Bus daugiau)

ELENA DOCIENĖ

GALVUTĖ

VINCAS KAZOKAS

MYLIMIEJI

I

Ji: Dabar esu lyg upė, grįžus į krantus —
Kaip miela čia ant tavo rankų man ilsėtis,
Užmiršus nerimo bedugnius verpetus —
Dabar esu lyg upė, grįžus į krantus,

Ir tartum muzika dar niekad negirdėta
Šią valandą norėčiau su tavim kartu
Nežinoma gaida be paliovos skambėti,
Tarytum muzika dar niekad negirdėta

Many užlieja nerimo bedugnius verpetus —
Kaip miela čia ant tavo rankų man ilsėtis
Ir glostyt tavo meile žydinčius skruostus —
Dabar esu lyg upė, grįžus į krantus.

II

Jis: Kai tavo puošnią galvą rankom virpančiom pakėlęs
Prisiglaudžiau prie tavo veido, dangiškai skaistaus,
Aš taip bijau, tarytum tu tik vienai valandėlei
Užbėgai slėptis pas mane nuo vėtrų ir lietaus.

Ir glostant tavo plaukus, kvepiančius laukais ir vėju
Užmiegi man ant rankų kūdikiškų ramumu —
Aš vis dar netikiu, kad tu, iš kelio tolimo atėjus,
Manoj širdy radai savuosius ilgesio namus.

Todėl šią valandą nedrįstu tau balsu kalbėti,
Tarytum mano žodžiai, laimės svaiguliu girti
(Nors ir kažinkaip švelniai juos ištarti aš norėčiau)
Paleistu akmeniu skausmingai atsimuš tavon širdin,

Ir vėl reikės išklysti tau, tartum benamei vėlei,
Staiga pažadintai iš sapno šito nuostabaus —
Aš taip bijau, lyg tu tik vienai valandėlei
Užbėgai slėptis pas mane nuo vėtrų ir lietaus.

III

Abu: Tai mes paversime tikrovę degančia svajone
Galingų meilės burtų kerinčiu žodžiu,
Kur bus gyvenimas, kurio nežino žmonės,
Peženklintas ritmu liepsnojančių širdžių.

Ir taip abu, tarytum žiburiai, tamsoj sužibę,
Tik atsiduoti viens kitam troškimo kupini,
Akimirką pavertę džiaugsmo amžinybe
Šventam beribės mūsų meilės bučiny

Mes būsime pirmieji, radę savo Eldorado,
Kur įsiklausę savo kraujo ritmiškos dainos,
Liūliuojami svaigiųjų džiūgesio kaskadų,
Laimingi skęsime nežemiškuos sapnuos.

MEDŽIAI LIETUJE

Klausykite: tai medžiai džiūgauja audroje
Su vėtromis laukinio šokio svaiguliu girti,
Virš jų galvų išsitiesia žaibai tarytum confetti,
Ir lapuose lietaus lašai aistringai groja — — —

Klausykite: tai medžiai džiūgauja audroje.

MERGAITĖS

Ateina valanda, ir širdys jų nubunda.
Jos pameta lėles ir pradeda svajot,
Ir nesuprantamo joms ilgesio pagunda
Liūdnas jas išveda po vienumą klajot.

Ir nerimas jų širdis kaip tamsa užlieja.
Ir vaikšto jos, vis pasigesdamos kažko,
Užmiršusios, ką vakar taip nepaprastai mylėjo,
Ir nežinodamos, kur eit, nei ko ieškot,

Jos pradeda dainuoti — — —

SUSIMĄSTYMAS

Yra kažkur šalis, tartum jaunystė atminimuos —
Pavasariais ten dega ugnys prasivėrusių žiedų;
Sugrįžta paukščiai jon, dausose nenurimę
Ir ieško ten palikusių savų pilkų lizdų.

Yra kažkur namai, kur amžinoj draugystėj
Gyvena džiaugsmas, rūpestis ir nuovargis sunkus,
Kur šypsosi sėdėdama ant vargo kelių kūdikystė
Ir pina nepabaigiamus svajonių vainikus.

Yra kažkur žmogus, giliai savy paskendęs,
Lyg žemdirbys, apleisdamas gimtuosius arimus —
Jis trokšta skristi ten, kur paukščiai skrenda,
Kur spindi ilgesio šalis, lyg rytmečio legenda —
Ir jis parkritęs rauda prarastų namų.

VIETOJE MALDOS

Atleisk man, Viešpatie, kad bėgdamas per žemę
Aš neieškojau Tavo Karalystės, nei Tavęs,
Kad nemokėjau priešais dangų nusižemint
Ir neskelbiau aš Tavo vardo po gatves.

Atleiski man, kad už Tave labiau mylėjau
Gyvenime tik gimtą žemę ir dūžtančius svajonių miražus,
Kad Tavo rojaus pažadams neįtikėjau
Ir tik sekiau savos širdies besočius troškimus.

Atleisk, kad troškau šiam pasaulyje tik laisvės,
Užmiršęs dar vaikystėje tėvų išmokytas maldas,
Kad ir Tave norėjau iš bažnyčių dulkinų išlaisvint
Ir išvest į džiūgesiu apsvaigusias pavasario lankas.

Atleisk, kad aš tikiu, jog žemėje tik vienas grožis
Teišperka visas kančios ir neteisybės iškirstas žaizdas,
Kad liudija Tave garsiau viena pražydus krūme rožė
Už Tavo šimto pranašų šventas knygas.

RYTŲ NEWMANAS

Vl. Solovjovo 50 metų mirties sukakčiai paminėti

PROF. VL. ŠILKARSKIS

1. Įžanga

Jau pusė šimtmečio praslinko nuo mirties didžiojo mintininko, didžiausio, kokį tik yra davusios slavų tautos[1]), o jo garbė vis augo ir augo. Jam skirtų didesnių ar mažesnių raštų skaičius jau prašoko tūkstantį[2]). Ir vis dėlto, nepaisant šio didelio skaičiaus, jo kūryba Vakarams yra, palyginti, dar mažai pažįstama[3]). Katalikiškoje Europoje Solovjovas yra labiausiai vertinamas kaip didelis katalikų tikėjimo apologetas ir karštas bažnytinės vienybės gynėjas. Iš tikro, jo veikalas "Rusija ir visuotinė Bažnyčia"[4]) yra vertas pastatyti šalia Bossueto "Protestantiškųjų skirtybių istorijos" arba Moehlerio "Simbolikos". Tačiau visos filosofinės Solovjovo sistemos Vakarai nepažįsta arba su ja susiduria tik bloguose vertimuose bei nepakankamose santraukose.

Jeigu Solovjovo spręstą minčių statinį palyginsime su didinga šventykla, vainikuojama puikios kupolos, tai gausime įspūdžio, kad rusuose šį visą pastatą užbaigianti katalikiškoji kupola nerado jokio rimtesnio susidomėjimo. Solovjovo balsas, kiek jis tarnavo katalikiškajam reikalui, praskambėjo jo tėvynėje tarsi šauksmas tyruose. Žiūrint į Katalikų Bažnyčią kaip į gyvąjį Kristaus Kūną, kurio augimą ir globą Išganytojas yra patikėjęs vyriausiojo savo apaštalo įpėdiniams, ir žinant, kad šia samprata Solovjovas apvainikavo bei užbaigė didingą savo idėjų šventyklą, reikės tik apgailestauti, jog ši kupola savo grožiu bei didybe nepadarė rusams beveik jokio įspūdžio. Jie pasiliko tarsi keleivis, ūkanotą rytą stovįs, sakysime, prieš šv. Petro baziliką Romoje ir negalįs paregėti rūkuose paskendusios nepalyginamosios Mykolo Angelo kupolos. Vakariečiams, nemokantiems rusų kalbos, yra priešingai: visa didinga šventovė slypi rytmečio rūkuose ir tik ant kupolos krinta pirmieji patekančios saulės spinduliai. Solovjovas yra tokia savotiška apraiška, tokia skaisti žvaigždė filosofinio mąstymo skliaute, jog tikrai reiktų susirūpinti, kad visi jo veikalai taptų pastovia mąstančios žmonijos nuosavybe[5]), kad lygia meile ir lygiu rūpestingumu būtų apgaubti ir pagrindai, ant kurių rymo didingas idėjų pastatas, ir stulpai, kurie jį laiko, ir galop kilni, visa vainikuojanti kupola. Solovjovas yra pirmos eilės architektas, visiškai vertas atsistoti šalia didžiausių vakariečių mintininkų, o jo kūryba yra verta būti nagrinėjama ir pasigėrima savo vieningume ir atbaigtume. Pastaraisiais dviem šimtmečiais tarp katalikų mąstytojų Solovjovas stovi pirmoje vietoje. Toki žmonės, kaip J. A. Moehler, H. Schell arba didysis anglų konvertitas kardinolas J. Newman, yra visų pirma *teologai*, o tik paskui filosofai. Jie yra prityrę vadovai apreikštųjų tiesų srityje, tačiau jie nėra išvystę tokios pat galios prigimtųjų proto tiesų plotmėje, kuri jau yra filosofijos valdžioje. Pažvelgę į didžiuosius devynioliktojo ir dvidešimtojo šimtmečio katalikus mintininkus, sakysime, Fr. Baader, M. Deutinger ir Ad. Dyroff, negalėsime jų, nepaisant jų žinių gausos ir žavaus jų idėjų originalumo, pastatyti vienoje eilėje su Solovjovu: sisteminę kūrybos galia ir meniniu savo pasaulėžiūros išbaigimu jis juos visus toli pralenkia.

Šis vertinimas Solovjovo kaip didžiausio katalikiškojo mintininko pastarajame šimtmetyje

---

Šis straipsnis yra paruošiamasis darbas Solovjovo biografijai, kuri turėtų pasirodyti netolimoje ateityje.

[1]) Tai sakydamas, anaiptol nenoriu menkinti lenkų krikščioniškosios filosofijos reikšmės. Hoehne Wronskis, kurio didelis gerbėjas buvo ir mūsų prel. Ad. Dambrauskas-Jakštas, Trentowski, Cieszkowski yra, be abejo, dideli mintininkai. Tačiau nė vienas iš jų negali atsistoti toje pačioje plotmėje su vakarietiškosios filosofijos vadovais. Didžiausi lenkų genijaus laimėjimai glūdi ne filosofijos, o poezijos srityje. Lenkų Homeras — Adomas Mickevičius ir lenkų Dantė — Julijus Slovackis priklauso prie didžiausių visų amžių poetų. Reikia nepamiršti, kad Mickevičius buvo ne tik didžiausias lenkų poetas, bet sykiu ir ištikimas lietuviškosios savo tėvynės sūnus.

[2]) Tarp jų esama ir labai vertingų veikalų, sakysime: **Stremooukhoff,** Vladimiras Solovjovas ir mesijaniškoji jo kūryba (Paris 1935 m. prancūziškai), arba dvitomis didžiulis kunigaikščio **Eug. Trubeckoj** Solovjovo pasaulėžiūra (Maskva 1913 m. rusiškai). Taip pat galėčiau priminti ir savo knygą "Solovjovo visuotinės vienybės filosofija" (Kaunas 1932 m., vokiškai), žinoma, nestatydamas jos lygiomis su Stremouchovo ar Trubeckoj veikalais. Antruoju leidimu ši knyga pasirodys kaip 8 ir 9 tomai rinkinio "Deus et Anima" Bonnoje.

[3]) Šiuo atžvilgiu lietuviai yra nemaža prisidėję Vakarams supažindinti su Solovjovo minties pasauliu, per eilę metų imdamiesi savo disertacijose sistemingai išdėstyti jo mokslą, pav.: K. Ambrozaitis (valstybės teorija), L. Bistras (etika), kun. Gronis (apologetika), kun. Langė (pedagogika), V. Mykolaitis-Putinas (estetika), kun. A. Sidaravičius (sociologija), St. Šalkauskis (metafizika). Šių darbų vertė yra, žinoma, labai nelygi. Pats geriausias ir plačiausias iš visų tų darbų yra neužmirštamo Stasio Šalkauskio, paskutinio Lietuvos Universiteto rektoriaus, knyga "L'ame du monde dans la philosophie de V. Soloviev", kurią aukštai vertino didysis jėzuitas T. Friedrich Muckermann, puikus Solovjovo žinovas ir entuziazingas gerbėjas. (Pal. jo veikalą "Solowjew: zur Begegnung zwischen Russland und dem Abendland", Basel 1945, pusl. 203)

[4]) Tiek šis veikalas, parašytas klasine prancūzų kalba, tiek ir kiti rusiški jo raštai, skirti bažnyčių susijungimo klausimui, yra prieinami geruose vokiškuose vertimuose, išleistuose Matthias-Grunewald-Verlag Mainze.

[5]) Vokiečių kalba Solovjovo veikalai (8 tomai), mano versti ir redaguojami, pradeda šiais metais išeiti **Erich Wawel** (Krailing b. Muenchen) leidykloje. Kasmet turi pasirodyti du tomai, taip kad ligi 1953 metų visas leidinys turėtų būti baigtas.

nebeturėtų nieko nustebinti. Vakariečiai, Solovjovo kūrybos žinovai, vis dažniau vadina Solovjovą rusiškuoju Origenu, tuo būdu gretindami jį su šiuo didžiausiu graikiškuoju Bažnyčios rašytoju ir tikruoju krikščioniškosios teologijos pagrindėju. Iš tikro, garbingas posakis "rusiškasis Origenas" gal kaip tik geriausiai išreiškia Solovjovo vaidmenį krikščioniškajai pasaulėžiūrai. Didysis aleksandrietis panaudojo visus senovinės ir ankstybosios patristinės išminties turtus krikščioniškojo tikėjimo mokslui pagrįsti ir išvystyti. Taip lygiai jam savo dvasia artimas rusas įjungė krikščioniškosios tiesos tarnybon didelius išteklius senovinės, viduramžinės ir naujovinės filosofijos. Šiuo palyginimu nenorime pasakyti, kad Solovjovo reikšmė krkščioniškajam pasauliui yra tokia pat svarbi, kaip ir didžiausiojo Rytų Bažnyčios rašytojo. Tačiau B. Schmitt eina net tiek toli, kad Solovjovo mokslą apie dieviškąją visuotinę Išmintį laiko lygiaverčiu su šv. Augustino, tojo didžiausio lotyniškojo Bažnyčios tėvo, išvedžiojimais pastarosiose jo "Išpažinimų" knygose. Taip pat ir tėvui Fr. Muckermannui S. J., anam didžiajam dvasiniam katalikiškosios Vokietijos vadovui ir didvyriškam kovotojui su raudonuoju ir ruduoju banditizmu, palyginimas su Augustinu neatrodo per drąsus. "Nuo Augustino dienų, — rašo jis mano knygos "Solovjovo visuotinės vienybės filosofija" recenzijoje[6]) — Dievo Karalystės mintis, kaip ji atbunda šiandieninės žmonijos ilgesiuose, niekad nebuvo taip išsamiai, taip giliai ir taip entuziastingai iškelta, kaip mūsojo poeto ir filosofo". O savo nuostabiai gražioje knygoje "Vladimiras Solovjovas. Rusijos ir Vakarų susidūrimas"[7]) tas pats Fr. Muckermannas sako: "Jeigu visiems mistikams tobulesnis gyvenimas iš esmės yra susijungime su Dievu, tai galima, tur būt, tvirtinti, kad nė vienas iš jų tiek toli neperžengė asmens ir į šią spindinčią vienybę neįėmė tiek daug pasaulio ir kosmo, kaip Solovjovas, tasai ne tik filosofas, bet ir visuotinės vienybės mistikas, ne tik teosofas, bet ir krikščioniškojo pobūdžio antroposofas. Jau po keletos sakinių skaitytojas patenka į gelmės srovę, kuri nesulaikomai traukia į save. Jau tik pajudinus vieną klausimą, paliečiami ir visi kiti. Net jeigu tai būtų tik fragmentai, nė vienas iš jų nepasilieka tik nuolauža, nes jis atspindi visumą. Nuotoliai tarp žemės ir žvaigždžių dingsta, o dar labiau dingsta dar didesni nuotoliai tarp žmogaus ir žmogaus, tarp tautos ir tautos. Visa priartėja, pasidaro ryšku, tarsi kalnų linijos, papūtus pietų vėjui; visa žvelgia į tave su pasitikėjimu ir užburia savo artumo magija. Ir tu vaikštai tylus ir laimingas plataus akiračio kraštovaizdyje, begalybėje, o žydras dangus viršum tavo galvos virsta kupola Hagia Sophia pasaulių statinyje". Be abejo, trumpame straipsnyje yra neįmanoma net nė nubrėžti nuostabaus didžios Solovjovo kūrybos turtingumo. Todėl čia mes tik probėgomis apžvelgsime tą kelią, kuriuo ėjo šio didžiojo mintininko išsivystymas.

6) Der Gral 1932, 903-05 p.
7) Olten, 1945, 182-3 p. Verlag O. Walter.

2. Mistinis regėjimas

Nuostabiai turtingoje ir nepaprastais gabumais apdovanotoje šio didžiojo ruso dvasioje susitinka ir neišskiriamon vienybėn susijungia: *gilus mistikas,* kurio paslaptingai įžvalgai atskleidžia savo esmę buvimo pagrindai; *galingas dialektikas,* kuris laisvai reiškiasi neišmatuojamai plačiame sąvokų tinkle, nuaustame pustrečio tūkstančio metų trukusios Vakarų mąstymo evoliucijos, kadangi šios evoliucijos jėgos yra gyvos jo sieloje; galop *pirmaeilis sistemikas,* kuris ligi šiol suręstą europinės filosofijos statinį galingai praplečia, išlaikydamas tai, kas jame yra nežlungama, atmesdamas tai, kas jame yra supuvę, senus dalykus kūrybiškai apvilkdamas nauju žibėjimu.

Visa Solovjovo kūryba, visa jo pasaulėžiūra yra giliai įsišaknijusi jo mistiniame regėjime, kuriame jam apsireiškė kuriamoji visuotinė Dievo Išmintis. Toji dialektinė jėga, kuria Solovjovas judina savo idėjų gausybę, ir toji sisteminė atbaiga, prie kurios šis judinimas galop prieina, tarnauja iš tikro vienam tikslui: sąvokinio mąstymo priemonėmis sugauti bent keletą spindulių anos neišsemiamos šviesos, kuri jam, kaip ir visiems 'pašvęstiesiems', apsireiškė nuostabiame 'vidaus nušvitime'. — Senojo Testamento "Patarlių' knygoje pasirodo visuotinė Išmintis (Chochma, Sophia) kaip dieviškoji tvarkdarė, kurią Viešpats turėjo savo kelių pradžioje. Šis keletoje "Patarlių" sakinių glūdįs mokslas buvo išvystytas žydiškosios religijos filosofijos, vad. "Kabbala", pasinaudojant platoniškosiomis, plotiniškosiomis ir gnostinėmis idėjomis. Krikščioniškojoje plotmėje sofijaniškoji pažiūra tobuliausios išraiškos rado vokiečių mistikoje, visų pirma Jokūbo Boehmės raštuose. Vokiškoji idealistinė romantika mėgino dieviškosios Išminties mistiką išplėsti ligi visa apimančios, atitrauktinio mąstymo priemonėmis sukurtos sistemos. Ankštas didžiojo slavų mintininko artimumas krikščioniškosios romantikos vadovams yra nepaneigiamas: su Baaderiu, o ypač su Schellingu jį riša nevienas bruožas. Tačiau tik labai mažą šių bruožų dalį galima išaiškinti *tiesiogine* šių mintininkų įtaka Solovjovui. Tai, kas yra jiems bendra, iš tikro kyla arba iš mistinės pirmykštės tradicijos arba yra sąvokiškai apdirbtas paties Solovjovo mistinis patyrimas, padėtas į sofijaniškojo jo mokslo pagrindus. Šio patyrimo tiesioginiu ir pirmykščiu jo pavidalu idealistiniams romantikams kaip tik trūko: todėl jie turėjo remtis tikrų mistikų liudijimais. Tuo tarpu Solovjovui "dangiškoji Mergelė Sophia", kaip dieviškąją Išmintį vadina Boehme, atskleidė amžinąjį savo veidą. Ir malloninga šviesa, jį tą akimirką nužėrusi, perskverbė visą jo idėjų pasaulį ir virto centru, kuris visa apvaldė ir viskam teikė pavidalą. Solovjovas *tikrai* regėjo dieviškąją visų daiktų viény-

bę, kokia ji buvo prieš puolimą ir kokia ji bus atstatyta perkeistoje kūrinijoje laikų pabaigoje. Visa tai teikė jo mintims ir jo raštams nuostabios vienybės ir sandoros.

Kaip kiekvienas organiškas dalykas, taip ir gyvas nuostabiai turtingos Solovjovo kūrybos medis išauga iš *vienos* užuomazgos. Bet jau pirmuosiuose šios užuomazgos išsivystymo tarpsniuose aiškiai pasirodo "tvirta forma, kuri skleidžiasi gyvastingai". Ir tolimesniame augime ji yra pakankamai pajėgi įtraukti į save labai gausią ir labai įvairią medžiagą, nereikalingus elementus išskirti arba augimo dėsniams palenkti. Šita tad mistiniame Solovjovo regėjime įgyta užuomazga, iš kurios paskui išsivystė visa Solovjovo pasaulėžiūra, yra *Dievo Karalystės* mintis. Kūrinija, kaip ji buvo prieš puolimą, yra Solovjovo suprantama idealinių būties pirmavaizdžių karalijos pavidalu (platoniškosios idėjos). Šio idealinio kosmo siela yra susijungusi su Sophia tobuloje vienybėje. Puolimas kaip tik suardo šią vienybę. Harmoningas kosmos, kuriame visa buvo ir viena (hen kai pan) virsta chaosu (tohuvabohu), kuriame pradų daugybė neranda jungiančio ryšio ir todėl beprasmėje ir bevaisėje kovoje visų prieš visus eikvoja savo jėgas. Puolimu prasideda didžioji kosminė drama, kurios paskutinis veiksmas bus puolusios kūrinijos atstatytoji sąjunga su Kūrėju. Sophia veda kūriniją nuolatos aukštyn kylančiais kosminio išsivystymo laipsniais, ir šis išsivystymas užsibaigs iš naujo laimėtoje Dievo Karalystėje.

Šis naujasis kūrinijos susijungimas visuotinėje vienybėje su Kūrėju vyksta Kristaus įsteigtoje Bažnyčioje. "Kristaus Sužadėtinė", kuri žmoniją ir visą kūriniją veda į savo šventą Karalystę, yra pats tobuliausias dieviškosios Išminties apsireiškimas žemėje. Ir šį kilnų savo uždavinį Bažnyčia gali tik tada įvykdyti, kai ji pasilieka ištikima Dieviškojo savo Steigėjo dvasiai. Nuo pat savo kūrybos pradžios ligi jos galo Solovjovas pasilieka nepajudinamai stovįs *bažnytinės* krikščionybės plotmėje.

3. Teosofinis tarpsnis (1874—1881)

Pirmame tarpsnyje, trukusiame nuo 21 ligi 28jo amžiaus metų, Solovjovas laukė išganymo iš graikiškosios ortodoksinės Bažnyčios, išlaikiusios, jo pažiūra, gryną Kristaus tiesą, ir iš savos tautos, nešiojančios šią tiesą savo širdyje. Jis tikėjo į krikščioniškąją tiesą savyje, ieškojo priemonių, kurios galėtų ją įkūnyti tikroviniame žmonijos gyvenime, tačiau prie šio klausimo nesustojo. Visos Solovjovo pastangos buvo nukreiptos į tai, kad būtų sąvokiškai sudaryta visa apimanti sistema, kuri krikščioniškojo tikėjimo tiesą iškeltų viršum bet kokios abejonės. Todėl pirmojo savos kūrybos tarpsnio pasaulėžiūrą jis vadina "laisvąja teosofija" (Ši sistema, be abejo, neturi nieko bendro su Any Besant ar su Blavatzka; tai yra *krikščioniškoji* teosofija). Svarbiausi šio tarpsnio veikalai yra "Paskaitos apie dievažmogiškumą" ir "Atitrauktųjų principų kritika"[8]). Pasinaudodamas iš vienos pusės sąvokinių lobiu pradinės krikščioniškosios filosofijos (visų pirma graikų Bažnyčios rašytojais), iš kitos naująja idealistine filosofija (pirmoje eilėje vokiškąja), Solovjovas pirmajame savo veikale išvysto religinę savo pasaulėžiūrą, kurios visa apvaldantis centras yra mokslas apie dievažmogiškumą. Antrajame šio tarpsnio veikale yra duodama etika ir, su metafizika ankštai susijusi, pažinimo teorija. "Atitrauktieji principai", Solovjovo pažiūra, yra ne kas kita, kaip tik įvairūs momentai arba įvairios pusės vienos ir tos pačios tiesos, todėl kaip toki savyje teisingi. Visos etinės, gnoseologinės ir metafizinės teorijos turinčios savyje tiesos užuomazgą ir dėl to galinčios būti kaip dalys įimtos į aną vienintelę tiesą. Tačiau jos dažnai nesupranta savos *žemesnės* reikšmės ir mėgina visus kitus principus, savo vietoje taip pat teisingus, išstumti ir pačios užimti *visos* tiesos vietą. Ir kaip tik dėl šio išskirtinio savo pobūdžio "jie netenka tikrojo savo veido ir nustumia žmoniją į dvasinę anarchiją, kurioje ji kaip tik yra atsidūrusi." Solovjovas meistriškai parodo, kaip visi vienašališki principai gali būti sujungti vienoje visuotinėje sistemoje, atremtoje į gyvenimo, pažinimo ir kūrimo vienybę. Tuo būdu jau ir Solovjovo jaunystės veikalai teikia mums didingą, beveik atbaigtą filosofijos sistemą. Tik estetika čia, nors ir užbrėžta, pasiliko neišvystyta.

Vakarų Bažnyčios atžvilgiu Solovjovo nusistatymas pirmojo tarpsnio (1874—1881) metu pasiliko neigiamas. Ankstesnieji jo puolimai prieš Kat. Bažnyčią pasiekė savo viršūnę tuo, kad jis dvasinio Vakarų išsivystymo svarbiausiems tarpsniams pritaikė tris Kristaus gundymus. Roma visų pirma paėmusi cezarių kardą ir tuo būdu nusilenkusi *jėgos išdidumui*. Kaip reakcija į šį klystkelį atėjo antrasis, būtent *proto išdidumas*, kuriuo nuėjo protestantizmas ir kuris užsibaigė vokiškąja panlogistine filosofija, visą tikrovę pakeitusia į dialektinį abstrakčių sąvokų vyksmą. Po šio antrojo Vakarų klystkelio neišvengiamai ėjo trečiasis ir pats blogiausias: milžiniškų save garbinusio proto statinių griuvėsiuose įsitaisė *kūno išdidumas*. Taigi visuose savo dvasinio išsivystymo tarpsniuose Vakarai pasidavė piktosios dvasios gundymams. Ir už tai atsakinga esanti Romos Bažnyčia. Šis apkaltinimas padarė didelį įspūdį didžiausiam rusų romanistui Dostojevskiui, kuris juo pagrindo savo "Didžiojo inkvizitoriaus" koncepciją[9]). Ir vis dėlto Solovjovo priešiškumas Romos suformuotai Vakarų dvasiai jau ir pirmajame jo pasaulėžiūros pavidale sudaro kažkokį svetimą kūną, kurio net ir jo genijali sisteminė jėga nepajėgė suvirškinti ir su jo pažiūrų visuma sutapdyti. Eiti *savu* keliu jis pradeda jau savoje magistro disertacijoje, parašytoje 21 jo amžiaus metais ir pavadintoje "Vakarų filoso-

[8]) Šie du veikalai sudarys pirmąjį minėto vokiškojo

[9]) Plg. mano studiją "Solowjew und Dostojewskij", Bonn 1948 ir straipsnį "Solovjovas ir Dostojevskis", "Aidai" Nr. 7, 1950.

fijos krizė". Nauja filosofija, stovinti prieš jauno mintininko akis, turinti sujungti "dvasinių rytietiškųjų pažiūrų pilnybę su vakarietiškosios formos loginiu tobulumu". Įsigilinęs labiau į filosofinį tiek Rytų, tiek Vakarų lobį, Solovjovas pamatė, kad nėra principinio priešingumo tarp pirmųjų komtempliatyvinės išminties ir antrųjų racionalinio svarstymo, todėl pradėjo statyti savo sistemą be atodairos į slavofilinių savo pirmatakų schemas. Tiktai griežtas nusisukimas nuo Romos, paveldėtas iš slavofilų, pasiliko ligi pabaigos jo pirmojo ortodoksiškai mesianiškojo perijodo.

3. Teokratinis perijodas (1882—1889)

Griežtas posūkis Solovjovo nusistatyme Kat. Bažnyčios atžvilgiu buvo pažadintas visų pirma dogmų ir bažnyčios istorijos gilesnių studijų. Solovjovas atsidėjo rusiškajai schizmai, milijonus 'sentikių' atitraukusiai nuo jų Motinos Bažnyčios, ir priėjo išvados, kad schizmos galutinės priežastys yra Rytų Bažnyčios atsiskyrimas nuo visuotinės vienybės ir tuo pačiu paneigimas krikščioniškojo tikėjimo visuotinumo. Vietinė tradicija esanti sentikiams brangesnė už visuotinę vienybę. Tačiau ar ne tokią pat klaidą padarė *visa* Rytų Bažnyčia, atsiskirdama nuo Visuotinės Bažnyčios, kad Rytų pasaulyje išaugusiose religinio gyvenimo formose galėtų būti laisva nuo bet kokio susidūrimo su Vakarų dvasia? Ar tai nėra abiem atvejais "vietinės tradicijos protestantizmas"? Rusiškoji bažnyčia, išsiskyrusi iš Visuotinės Bažnyčios visa apimančios vienybės, neturi teisės skųstis, kad viena jos dalis nuo jos atsiskyrė, nes ši tik padarė mažu mastu tai, ką anoji įvykdė dideliu mastu. Bažnyčia, kuri atsitraukė nuo visuotinės krikščionybės centro, negali išlaikyti savo savarankiškumo: ji patenka visagalės valstybės vergijon ir virsta jos politikos įrankiu. Bažnyčios laisvė gali būti laiduota, tik atsirėmus į antvalstybinę ir antautinę Katalikų Bažnyčios jėgą. Tik šioje Bažnyčioje galima įvykdyti Kristaus maldą: "Ut omnes unum sint". Ir tik ryšium su ja gali būti pašalinta apgailėtina rusiškosios Bažnyčios padėtis.

Graikiškai ortodoksinė Bažnyčia konkretų politinio ir socialinio gyvenimo formavimą atiduoda visiškai į valstybės rankas ir užmerkia akis, kai jai nurodoma, jog tikrasis rusų gyvenimas, kaip ir kadaise bizantiškosios valstybės, yra visiškai stabmeldiško pobūdžio. Bažnyčiose ir vienuolynuose, tiesa, Dievas yra karštai garbinamas, bet visas gyvenimas už jo sienų yra atsitraukęs nuo Dievo ir paliktas žmogiškiems geismams bei aistroms. Ir šis "senrytietiškasis abejingumas" viskam, kas yra žmogiška, negalėjo ilgai patenkinti kilnaus svajotojo, kuris visomis jėgomis siekė žemės tikrovėje įvykdyti Dievo Karalystę. Vis didėjančiu aiškumu jis pastebėjo, kad jo Bažnyčia istoriniu nelaimingu savo išsivystymu pateko į tokią padėtį, jog joje pradėjo imti persvarą senasis Rytų dualizmas. Dieviškumas pasidarė joje nesujungiamai atsietas nuo žmogiškumo. Monoteletinė erezija, žmogiškąją Kristaus valią visiškai prapuldžiusi dieviškojoje Jo valioje, teoretiškai, tiesa, buvo smerkiama be atodairos, bet praktikoje prisikėlė ir išsiplėtė.

Krikščioniškojo gyvenimo idealas, bent kiek jis yra galimas įvykdyti žemėje, yra šventasis *Athos* kalnas, kuriame tūkstančiai vienuolių, atsiskyrę nuo žmogiškųjų reikalų, per eilę šimtmečių atsidėjo tiktai maldai ir amžinosios Taboro šviesos apmąstymui. Rytai pamiršo, kad tikėjimas, paskui kurį neina joki darbai, yra *negyvas* tikėjimas ir kad tikrasis Dievas yra gyvųjų, ne mirusiųjų Dievas. Kristus įsteigė kovojančiąją Bažnyčią (Ecclesia militans), kuri turi absoliučiai nugalėti blogį visose žmogiškojo buvimo srityse. Krikščioniškoji tiesa nėra tiktai teorinė išmintis, bet ir viso praktinio gyvenimo jėga, tiek privatinio, tiek bendruomeninio. Kristus, kuris yra ne tik Kunigas, bet ir *Karalius*, turi įgyti valdžios visame žmogaus gyvenime. Darydamas išvadas iš šio savo pagrindinio įsitikinimo, Solovjovas pastebėjo, kad pirmojoje jo sistemoje išreikšta teosofija, tiesa, nėra klaidinga, bet vienašališka ir nepakankama. Sophia (išmintis) turi susijungti su Kratos (jėga) ir tik šio susijungimo dėka gali būti žemėje įvykdyta tikroji *teokratija* (Dievo valdymas).

Šis įsitikinimas atidaro antrąjį—teokratinį—Solovjovo kūrybos tarpsnį. Jo Bažnyčia su savo "senrytietiškuoju dualizmu" nėra priaugusi šiam uždaviniui — įvykdyti Dievo Karalystei žemėje. Vienintelė Bažnyčia, kuri gali pagrįsti *tikrąją* teokratiją žemėje, yra ta, kurios centras yra Romoje. Antrajame perijode, kuris apima didžiąją jo ketvirtos dešimties metų dalį, Solovjovas iš aistringo kovotojo su tariamu antikristiniu Romos keliu virto karštu šv. Petro sosto gynėju, nes jame paregėjo vienintelį Dievo įkurtą krikščionijos centrą. Be abejo, tikėjimas į mesijaniškąjį Rusijos pašaukimą dėl to neišnyko. Tik šį pašaukimą Solovjovas dabar matė ne Rusijos atsitraukime nuo Vakarų krikščionijos, bet kaip tik visų tautos jėgų palenkime tai Bažnyčiai, kuriai pačia teise tenka tvarkyti visą Kristaus palikimą. Šiuo palenkimu "šventoji Rusija" kaip tik įvykdytų savo istorinį pašaukimą, nes padėtų pamatus visą žmoniją apimančiam teokratijos statiniui. Šiai katalikiškai-mesijaniškai svajonei Solovjovas paaukojo didžiąją dalį pačių geriausių savo metų.

Mesijaniškoji sąranga turi būti dieviškosios Trejybės paveikslas. Pirmajam Trejybės asmeniui atitinka trejybinėje monarchijoje vyriausiasis Kunigas su tėviška savo valdžia ant visos žmonijos. Jam turi laisvai nusilenkti krikščioniškoji valstybė valdovo asmenyje, o tėviškosios ir sūniškosios valdžios sąjunga turinti būti atbaigta trečiajame mesijaniškajame *pranašo* pašaukime, kuris turi rasti išraiškos laisvame visuomenės kūrybinių jėgų veikime. Kristus yra viename Asmenyje Kunigas, Karalius ir Pranašas. Ši vienybė turinti tikroje teokratijoje virsti pavyzdžiu trims, neišskiriamoje sąjungoje veikiančioms mesijaniškosioms tarnyboms: kunigiškajai, karališkajai ir pranašiškajai. Kristus savo Kunigyste pagrindo Bažnyčią, savo Karalyste pašventė valstybę. Tačiau kartu, palikdamas pasauliui

HANNA DALLOS

TEATEINIE TAVO KARALYSTE

laisvą ir gyvastingą pranašiškosios savo Dvasios veikimą, Jis pasirūpino, kad pirmos dvi tarnybos žengtų priekin vienybėje ir sutarime. Mistiniai pradai, kuriuos Bažnyčia, toji "Kristaus Sužadėtinė", savo sakramentais įdiegia į žmogaus prigimtį, turi išsprogti, išaugti, apsireikšti regimame buvime, socialiniame žmonijos gyvenime ir tuo būdu ją paversti tikru Kristaus Kūnu. Šis tad pašventimo darbas nėra tik vienos kunigystės uždavinys: jis reikalauja pagalbos ir krikščioniškosios valstybės ir krikščioniškosios bendruomenės. Tai, ką kunigas pradeda paslapčių pilnomis apeigomis, pasaulinis valdovas turi pratęsti savo įstatymdavyste ir tikinti tauta turi išbaigti savo gyvenimu.

Mesijaniškieji lūkesčiai ir viltys eina per visą žmonijos istoriją ir visur pasirodo kaip neįvykdomos svajonės. Todėl būtų galima ramiai ir Solovjovo mesijanizmą padėti į stalčių, jeigu jis nebūtų šio mokslo išvystęs plačiuose savo didingos *istorijos filosofijos* rėmuose. "Dvasiniai gyvenimo pagrindai" (1882-84) pirmojoje dalyje apima apmąstymus apie mirtį, nuodėmę, įstatymą, malonę, maldą, auką ir pasninką; antrojoje dalyje išdėsto mokslą apie krikščioniškąją Bažnyčią ir krikščioniškąją valstybę. 1883 m. pasirodęs veikalas "Didysis ginčas ir krikščioniškoji politika" nagrinėja istorinį kelią, kuris privedė prie bažnyčių išsiskyrimo, ir kreipiasi į visą krikščioniškąjį pasaulį, pirmoje eilėje į savo tėvynę, ugningai kviesdamas padaryti galą šiam išsiskyrimui. Veikalas "Teokratijos istorija ir ateitis" turėjo trijuose tomuose atskleisti "visuotinį istorinį kelią į tikrąjį gyvenimą". Pirmajame tome, išėjusiame 1885 m., Solovjovas davė "Šventraščio istorijos filosofiją". Antrasis tomas turėjo būti "Bažnyčios istorijos filosofija". Uždavinį, kuris buvo skirtas trečiajam tomui, Solovjovas išreiškė šiais žodžiais: "Pateisinti mūsų tėvų tikėjimą, pakelti jį į naują protingos sąmonės laipsnį, parodyti, kaip šis senas tikėjimas išsivaduoja iš vietinio užsisklendimo be tautinio egoizmo ir sutampa su amžinąja bei visuotine tiesa". Iš sumanytų trijų tomų pasirodė tik pirmasis (1885-87). Pagrindines idėjas, skirtas platesniam nagrinėjimui kituose tomuose, Solovjovas, santraukiškai išdėstė prancūziškame savo veikale "Rusija ir visuotinė Bažnyčia" (1889).[10])

4. Apokaliptinis tarpsnis (1897—1900)

Šv. Petro monarchijos moksle arba laisvojoje teokratijoje rusiškasis mesijanizmas katalikiškuoju savo pavidalu rado aukščiausią išraišką. Ir šiam mesijaniškajam sapnui įvykdyti kilnusis svajotojas paaukojo didžiausią savo gyvenimo dalį. Tiesa, vis aukščiau kylančios mesijaniškojo entuziazmo bangos pastarajame jo trumpo gyvenimo dešimtmetyje pradeda pamažu atslūgti, tačiau tik trimis pastaraisiais savo amžiaus metais jis visiškai atsisako savo vilčių, kurios taip ilgai jį buvo gaivinusios. Čia jis suprato, kad laisva teokratinė kunigiškosios, karališkosios ir pranašiškosios tarnybos sąjunga yra neįmanomas dalykas, nes jis reikalauja laisvo sutarimo ir laisvo bendradarbiavimo tarp Bažnyčios, valstybės ir visuomenės. Tuo tarpu nė viena iš jų šiam bendradarbiavimui nėra pasiruošusi. Kunigiškosios tarnybos rusiškoji Bažnyčia negali prisiimti, nes ji yra atsiskyrusi nuo Visuotinės Bažnyčios. Valstybė taip pat nesutinka nusilenkti Bažnyčiai; priešingai, ji yra tvirtai pasiryžusi Bažnyčią ir toliau laikyti savo vergijoje. Taip pat negali būti kalbos, kad valstybės pavergtos rusiškosios visuomenės jėgos galėtų pasiimti pranašiškąją tarnybą trejybinėje monarchijoje. Todėl Kristaus Karalystė *šios tikrovės* rėmuose negali būti įvykdyta. Ši įžvalga, prie kurios Solovjovas priėjo tik po didelių ir skausmingų vidaus rungtynių, jį kaip tik ir pastūmėjo į apokaliptinę istorijos sampratą.

Pamažu, nors iš lėto ir skaudžiai, nusigręžtant nuo mesijaniškosios istorijos sampratos, Solovjovo kūryboje vis labiau prasiveržia pirmon vieton grynai teorinis interesas. Tarpsnyje, kuris katalikiškąjį-mesijanistinį perijodą skiria nuo apokaliptinio, Solovjovas sukūrė didingiausią savo veikalą "Gėrio pateisinimas", kuris yra išvystyta ir išbaigta etikos sistema. Tuo pačiu metu jis parašė ir studiją apie grožį, kuri yra gražiausias jo kūrinys. Prie šios rūšies Solovjovo studijų priklauso "Meilės prasmė" ir "Platono gyvenimo drama", kuriose yra tartas paskutinis žodis toje didžioje idėjų kryptyje, kuri prasidėjo su Platonu ir buvo išvystyta vokiečių mistikos bei romantikos (Novalis, Baader). Boehmės mokslui apie "dangiškąją Mergelę Sophia", sudarančiam šio genijalaus kurpiaus meilės filosofiją, Solovjovas suteikė tobuliausią filosofinę išraišką. Čia jis, kaip ir vokiškoji mistika, meilę supranta kaip puolimu suardyto Dievo paveikslo atstatymą tarp dvejų besimylinčiųjų. Tobuliausią *poetinę* šios sofijaniškosios meilės metafizikos išraišką randame Julijaus Slovackio, šio didžiausio praėjusiojo š mtmečio romantiko ir lenkų Dantės, veikaluose.

Galutinę savo istorijos sampratą ir iš jos išplaukiančias krikščioniškosios politikos išvadas Solovjovas atremia į aiškius Šventraščio liudijimus ir suveda į šiuos tris pagrindinius punktus: 1. Evangelijos skelbiama tiesa yra pateikiama visai žmonijai laisvam pasirinkimui, 2. Žmogaus Sūnus ras žemėje maža tikėjimo; tikrų tikinčiųjų skaičius laikų pabaigoje sudarys tik nežymią mažumą, o dauguma paseks antikristu, 3. vis dėlto ši mažuma po trumpos, tačiau aršios kovos visiškai nugalės blogio gynėjus.

Viduriniame savo kūrybos tarpsnyje Solovjovas suprato Dievo Karalystės įvykdymą kaip pamažu einantį vyksmą, kuris savaime visą žmoniją nuvesiąs į Dievo Karalystę žemėje. Dabar jis neteko vilties, kad *visa* kūrinija grįš į dangiškojo Tėvo prieglobstį: Kristui ištikima pasiliks tik žmonijos dalis, ir ši dalis turės išlaikyti kietą kovą su antikristo šalininkais. Ir tik ši dalis įeis

[10]) Minėtame vokiškajame leidime šis veikalas išeis trečiuoju tomu.

į Kristaus didenybę. Krikščioniškosios politikos planas, dabar Solovjovo siūlomas, jau yra apvaldytas idėjos *pasiruošti galutinei kovai*, kuri nuspręs, ar kuris žmogus priklauso Kristaus Karalystei ar karalystei Jo priešininko. Žmonija turi būti pastatyta prieš apsisprendimą prieš Išganytoją ar už Jį, ir šis apsisprendimas turi būti visiškai aiškus, kad nebūtų galima jokia abejonė.

Pilnutinis tiesos supratimas, turįs eiti prieš galutinį apsisprendimą už ar preš gērį, yra negalimas be išvystytos ir ant tvirtų pamatų pastatytos filosofijos. Todēl yra kilniausia mokslo pareiga amžinąsias Apreiškimo tiesas žmonijai taip aiškiai nušviesti,kad nebūtų galima jokia abejonē. Tik tada bus galima iš žmogaus reikalauti, kad jis grynu savo valios aktu apsispręstų už tiesą arba prieš ją. Kadangi krikščioniškasis tikējimas dar yra toli nuo tokio aiškumo ir kadangi jo tiesos dēl *teorinēs* klaidos gali būti atmestos, todēl krikščioniškosios sąmonēs uždavinys ir yra kurti tobulą krikščioniškąją filosofiją.

Atsidējimas teorinei filosofijai, kuriai mūsų mintininkas skyrē geriausias savo jēgas, nereiškē jį nusigręžus nuo Dievo Karalystēs minties. Filosofinę savo kūrybą Solovjovas palenkē tiesioginei Dievo Karalystēs tarnybai, nors jos įvykimo ir nelaukē iš teokratijos jēgos ir didybēs, kaip iš tiesioginio krikščioniškosios politikos tikslo. Tikrosios teokratijos tikslas yra teisingumas; jis taps kūnu, kai tikrieji Kristaus šalininkai laimēs prieš Jo priešininką. Šia pergale bus pasiekta ir Dievo Karalystēs didenybē, nes tada "Christus vincit, Christus regnat, Christus triumphat".

Šias čia trumpai išdēstytas apokaliptinēs istorijos filosofijos idējas Solovjovas išvystē savo veikale "Trys pokalbiai"[11]), kuris sudaro gražiausią pasaulinēs poezijos kūrinį, tobuliausią dialogą nuo Platono laikų. Paskutiniuose šio veikalo puslapiuose jis duoda "Trumpą pasakojimą apie antikristą"[12]), kuriame apokaliptinē istorijos samprata yra vainikuojama Kristaus ir antikristo šalininkų kovos vaizdu. Kovą laimi Kristus, nužengiąs į žemę dangaus debesyse, tačiau tuo pačiu užsibaigia ir žemiškoji istorija. Kristaus šalininkai pradeda su Juo karaliauti tūkstantį metų, bet šis karaliavimas vyksta jau antistorinēje tikrovēje.

---

[11]) vokiškajame vertime išeis aštuntuoju tomu.

[12]) Šį pasakojimą išnagrinēti yra ēmęsis Ant. Maceina naujoje savo studijoje **"Niekšybēs paslaptis — Mysterium iniquitatis"**, kuri turētų netrukus pasirodyti viešumoje. Maceinos knyga turi šiuos pagrindinius skyrius: I. antikristinē dvasia istorijoje, II. antikristinēs dvasios bruožai, III. antikristinēs dvasios veikla, IV. antikristinēs dvasios karalystē, V. Bažnyčia antikristo priespaudoje.

A. Maceinos naujas veikalas sudarys vokiškam leidime antrąją dalį dvitomio veikalo, pavadinto "Gott in der Geschichte: Studien zum geschichtlichen Ringen um Christus". Pasirodžius šiam tomui, parašysiu plačią studiją apie visą puikią jauno mokslininko kūrybą, kuria galētų didžiuotis kiekviena literatūra. A. Maceina yra pirmas tikrai originalus jaunos mūsų filosofijos atstovas. Mano studija apie jį išeis lietuvių, lenkų ir vokiečių kalbmis. Trumpos mano parašytos recenzijos apie jo "Didįjį Inkvizitorių" jau pasirodē žurnaluose "Zeitschrift fuer Geistes und Religionsgeschichte", "Erasmus, Speculum scientiarum", "Neue Ordnung".

AŠ BŪSIU GRĮŽĘS

JURGIS JANAVIČIUS

Bus rytas.
Peronu eis užbaigę darbą pečkuriai,
betiksliai degančiais žibintais nešini;
į tolumas blizgēs plieniniai bēgiai
ir žalių semaforų ugnys —
neryškios aptekējusios lietum.
Toliau, iš rudenio pilkos aušros
iškils rasotais bokštais ir stogais gimtasis miestas.
Išējęs iš stoties ir jausdamas
dar traukinių ir dūmų kvapą,
girdēsiu dūžius
ilgesį pametusios širdies,
ir mano delnus verš kelionių ryšulio kietoji virvē.

KUMBERLANDO KALNUOSE

ANTANAS TULYS

Važiuodami iš Čikagos į Floridą, mes patraukėme tuo keliu, kuris eina per Kumberlando kalnų grandinę. Anksti rytą horizonte pasirodė kalnų virtinė be galo ir krašto, bet į Erelio kalno viršūnę mes įkopėme tik vienuoliktą valandą. Palikę kalvas, kalnelius, pamažu pradėjome skęsti į masyvią, neišsibaigiančią kalnų grandinę. Nors jautėme, kad tolydžio keliamės aukštyn, bet ilgai mums atrodė, kad važiuojame slėniu tarp aukštų kalnų. Nesijusdami, mes dingome kalnuose. Iš visų keturių pusių dabar supo mus kalnai — priešakyje, užpakalyje, kairėje, dešinėje, visur aplink buvo vieni kalnai.

Kalnai mirkčiojo žaliomis ir auksinėmis spalvomis. Mes ilgai gėrėjomės gražiu spalvų mišiniu, nežinodami, iš ko tos spalvos kyla. Tikrai nusistebėjome pamatę, kad tai buvo eglaičių ir klevelių spalvos. Buvo lapkritys, klevai buvo jau iškeitę savo žalią varsą į geltoną, o kai kur į rausvą. Jie, išsimėtę tarp žalių eglaičių, auksu žibėjo žaliam fone. Stebėtinas ir neužmirštamas reginys žaidė tenai, kur saulės spindulių ietis, išlindusi pro debesų plyšį, krito ant kalno viršūnės, ir tenai, kur kalno viršūnė pasikartodama pasirodydavo ir vėl dingdavo slenkančių debesų nuokarose. Ta pati viršūnė — čia dingsta debesyse, čia per miglą sunkiai matoma, čia vėl aiškiai sumirga puikiomis spalvomis, saulės apšviesta.

Per mylių mylias pakelyje neprivažiavome nė vieno namelio, nepasirodė joks žvėrelis, joks paukštelis, nepakilo joks balsas. Per mylių mylias siautėjo glūdi vienuma, ilgesys ir šiurpas. Keleivį veikė beveik tie patys jausmai, kuriuos gyveni, plaukdamas per okeaną, ypač tuo momentu, kai iš horizonto dingsta paskutinis aukščiausias pastatas, arba medis, o aplink vienas vanduo; kai paskutinė žuvėdra palieka laivą ir ima kilti vilnių kalnai.

Po ilgos kelionės tarpukalnėmis galų gale mes pradėjome keltis stačiai į Erelio kalno viršūnę. Kelias, su dažnais, staigiais užsisukimais, rangėsi aplink tą kalną, nuolat kildamas aukštyn, į viršūnę. Mūsų kairėje, kone pasiekiamas ranka, stovėjo kalno šonas, o mūsų dešinėje, už kelių pėdų — staigi nuolaida, pragarmė, eglaičių ir klevelių mišinio truputį slepiama. Nuo krintančios miglos kelias buvo šlapias, netoli matomas, atrodąs be galo.

Pagaliau užsiritome ant Erelio kalno viršūnės, kur dingo miglos ir debesys, švietė skaisti saulė, o kelias buvo sausas. Kelionė į kalną buvo sunki ir truputį rizikinga, bet viršūnėje staiga aš pajutau tokį jausmą, kuris atsiranda, išsiskyrus su mielu draugu, kurio nebetiki daugiau pamatyti. Užpakalyje paliko puikūs vaizdai, glūduma, gilus ilgesys, neparašyta poezija. Ir gaila ir liūdna, kad visa tai ten paliko.

Kalno viršūnėje už vieno staigaus užsisukimo teko labai nusistebėti — radome kaimelį! Kalno viršūnėje, kaip erelis lizde, gyveno žmonės. Pilki nameliai stovėjo tik vienoj kelio pusėje, prisiglaudę prie viršūnės smaigalio. Kitoje kelio pusėje niūrojo eglaičių ir klevelių mišinio truputį slepiama staigi kalno nuolaida, praraja. Kaimelyje buvo viena visokių daiktų ir daiktelių krautuvėlė ir vienos sektos bažnytėlė. Tarp krautuvės ir bažnyčios šūkavo ir rėkojo ratu susispietęs žmonių būrys. Kadangi buvo šiokia diena ir dar prieš pietus, tai mus sudomino, ką ten dabar tie žmonės daro, ko jie jaudinasi. Pasukome automobilį iš kelio ir išlipome pažiūrėti. Kalnų gyventojai buvo apsitaisę kasdieniniais rūbais, kiti stačiai nudriskę; vyrai vienmarškiniai, o moterys lengvomis, apšiurusiomis sukniomis. Suaugusiųjų tarpe maišėsi keli berniukai ir mergaitės, piemens amžiaus. Jie visi buvo saulės nudegti, apvalūs, pilni sveikatos ir smagiais, nors ir susijaudinusiais veidais. Pamatęs tuos žmones, tuos jų namelius, pajutau dar didesnę vienumą, dar gilesnį ilgesį. Nesimatė čia nei vieno šuns, nei vieno naminio gyvulio bei paukščio, ir teko spėti, kad naktį aplink šį kaimą kaukia kajotai, sukeldami dar didesnį ilgesį ir aiškesnę vienumą. Teko stebėtis, iš ko čia tie žmonės pragyvena ir kaip tveria; kas juos išginė į kalno viršūnę gyventi.

Įsiskverbę į kalniečių ratą, pamatėme "areną", kuri buvo keturkampis, virve apvestas ir baltomis piūvenomis apipiltas. Du vyrai ėjo iš arenos, nešdami po supešiotą mažytį gaidį, o trečias vyras su piūvenomis lindo į areną. Jisai užbarstė tas vietas, kurios buvo rudos, arba raudonos. Netrukus tie patys vyrai atnešė į areną kitus du gaidžius. Aukštesnysis vyras laikė baltą gaidį, o žemesnysis rudą. Gaidžiai buvo ne ką didesni už gerą balandį, gyvomis, žvaliomis akimis ir tviskančiomis plunksnomis. Rudas gaidys buvo tikrai gražių plunksnų paukštis. Mėlynos, žalios ir raudonos, jos tviskėjo ir mirgėjo. O baltasis buvo baltas, kaip sniegas, ir blizgėjo taip pat, kaip sniegas. Jis atrodė truputį didesnis už raudonąjį, bet abudu buvo menkučiai, sveria po tris ar keturis svarus. Nukirptomis skiauterėmis, ilgosios plunksnos taip pat buvo apkarpytos, kad nekliudytų jiems kovos metu.

Vyrai pamaži, atsargiai tvirtino prie gaidžių pentinų dviašmenius, truputį lenktus peilius.

Matei, kad peiliai buvo tik tam reikalui padirbti, nes lengvai davėsi pritvirtinami prie pentinų. O toliau pamatėme, kad jie padirbti aštrūs — tiek aštrūs, kad perkerta ore lekiančią plunksną.

Rate tuo tarpu ėjo didelis judėjimas. Ir vyrai ir moterys nerimavo, nervingai laukė kitos gaidžių kovos. Baltųjų tarpe buvo vienas negras, kuris nesustojamai šūkavo:

— Du už raudonąjį, kas ima? Penkis už raudonąjį, kas ima? Gerai. Dar du už raudonąjį, kas ima? Gerai. Dar du . . .

Šie žmonės, matyt, yra visi savo žodžio verti, nes lažybas jie vedė žodžiais, pinigų iš anksto nesudėdami.

— Kas čia dabar bus? — naiviai paklausė vieno kalniečio Faustina.

— Gaidžių kova, — tas atsakė.

— Už ką gi gaidžiai pešis? Už principą, idėją, žemę, ar tautą? — ji vėl linksmai klausė to paties vyro.

— Už veislę. Jie yra didelių peštukų veislės gaidžiai, be to, žmogaus išmokyti muštis piktai, ligi galo, — aiškino jai tas pats vyras.

— Gerai. Bet jei jie abudu yra tos pačios peštukų veislės, tai už kokią veislę jie mušis? — vėl ji klausė, juokaudama.

Nežinau, ką ji galvojo, taip klausdama.

— Už savo vištidės veislę. Tos veislės gaidžiai mušasi be priežasties. Jie — ne žmonės. Žmogus turi, ar neturi pagrindo, bet visad savo piktą žygį yra linkęs teisinti kokia, nors ir išgalvota, priežastimi. Tie gaidžiai tuo atveju yra garbingesni už žmogų Dievo padarai. Jie savo kovos priešą peša, kruvina, bet nejuodina, — taip pat juokaujančiu tonu aiškino jai tas vyras.

Iš kalniečių kalbos galėjai suprasti, kad jie visi gerai susipažinę su tų gaidžių biografija. Kaip girdėti iš jų kalbos, kovos dalyvių praeitis yra garbinga. Greitai stosiančių į kovą gaidžių tėvai yra pasižymėję: jie yra kovoję tik su geriausiais peštukais. Rudojo tėvas, praradęs koją vienoje kovoje, tebėra gyvas ir dar apniurkąs bet gaidį. Sako, jaunikliai lekia nuo jo, pamatę piktas jo akis, o senesnieji — atsiminę galingą ir garbingą jo praeitį. Baltojo tėvas — miręs kovoje, bet taip pat buvęs pasižymėjęs, užmušęs kelis gerus gaidžius. O šios kovos dalyviai, kaip vienas, taip ir antras, yra nukovę po du pačių geriausių gaidžių ir išėję iš arenos mažai sužeisti. Tačiau rudasis gaidys turįs daugiau šansų laimėti. Jo giminė esanti geriau pasižymėjus. Daugiau pinigų dedama už raudonąjį. Į galą, kada nebesiranda pinigų už baltąjį, kai kurie drąsuoliai pradėjo siūlyti tris dolerius prieš du, net keturis prieš du. Dabar lažybos vėl pagyvėjo, vėl atsirado dedančių už baltąjį. Lažybose dalyvavo ir berniokai: dėjo po centą, po dešimtuką.

Iš mėlynai ir raudonai nudažyto bažnyčios lango žiūrėjo į juos Švenčiausioji Marija su Kūdikiu rankose. Bažnyčioje buvo girdėti liūdna liturginė vargonų melodija.

— Kaip tamsta žinai, kad raudonasis laimės? — Faustina paklausė vyro, kuris siūlė dešimtį dolerių prieš penkis už raudonąjį gaidį.

— Tikrai niekas nežino, kuris laimės. Raudonasis turėtų laimėti. Bet kaip viskas, taip ir gaidžiai, be kitko, reikalauja ir laimės, — paaiškino jai tas vyras.

Vyrai, nešę gaidžius, išėjo į vidurį arenos, patikrino vienas kito gaidžių peilius, pritvirtintus prie pentinų, ir pamaži padėjo gaidžius ant žemės vieną prieš antrą. Paskui vyrai pasitraukė į žmonių ratą.

Tos rūšies gaidžiai pradeda kovą nevisada tuo pačiu stiliumi. Kai kada jie šauna vienas į kitą tuojau, paleisti ant žemės, arba skriste skrenda vienas prie kito, jei jie yra paleisti iš tolo. Šieji gaidžiai pradėjo kovą, kaip du daug išgyvenę, daug matę boksininkai, šaltai, nesiskubindami. Pirmiausia sparnu aprėžė vienas apie kitą, paskui, pasigūžę, sustojo vienas prieš kitą ir tampė kaklus, beveik pasiekdami vienas kito snapą. Galvos juda, kojos juda, akys seka akis. Aš esu tikras, kad toje jųjų įžangoje buvo pastatytas garbingas klausimas: "Esi pasiruošęs?" ir kad kova neprasidėjo, kol abudu pasakė: "Esu."

Kur stovi peilis prieš peilį — mirksnyje gali užgesti vieno akys ir daugiau niekad nebepamatyti tų brangių daiktų, kuriuos, gyvendamas, mylėjo. Ir niekas nežino, kurio akys gali užgesti. Bet ir raudonasis ir baltasis nė vieno žvilgsnio nepasuko į tą pusę, kur paliko jų gūžta, saulėtas kiemas, jų patelės ir ta pati išrinktoji, labiausiai pamėgtoji vištelė. Gal būt, nė neatėjo jiems į galvą, kas rėš vyrišką sparną apie jų mylimąsias, jei jie kris kovoje; kas jas vilios, grūdą radęs, kas jas įspės, kada vanagas pasisuks viršum jų kiemo.

Paleisti paukšteliai buvo dar gražesni, negu atrodė rankose: žvilgančios jų plunksnos buvo švelniai sudėstytos. Vienas — raudonas, žalių ir mėlynų plunksnų pamargintas; kitas — baltas, kaip sniegas, ir blizgantis, kaip sniegas. O jų kojos — lengvutės, galvos — greitos. Abudu rodė savo drąsą ir pasitikėjimą savimi. Ir sakytum, kad jiems nerūpėjo, kas ir kam juos čia pastatė vienas prieš kitą ir kas seks jų kruviną kovą; juoksis ir rėkaus, pamatę jų kraują, ant piūvenų varvantį.

Pirmu bandymu jie iššoko kokį dešimtį pėdų į orą, snapu ir peiliais bent pėdą vienas nuo kito; antru sykiu — jau arčiau, trečiu — jau paliesdami vienas kito plunksnas. Taip jie pakartojo kokį dvidešimtį sykių, visad taikydami smūgį ir saugodamiesi smūgio, vis atsiremdami kojomis į kojas. Ir jie veikė taip greitai, kad ir akys nespėjo jų sekti. Paskui sustojo pasižiūrėti vienas į kitą, gal nusistebėti savo pentinais — ką ten prie jų pritaisė žmogus, kuris juos lepino, kiaušinių tryniais lesino ir atrodė jiems dūšią atidavęs. Jų akys stovėjo įsmeigtos vieno į kito; kur suko vieno galva, ten suko ir antro. Matyti, kad ir vienas ir kitas tykojo spragos smogti priešui rimtą smūgį. Bet gaidžiai ilgai

J. BAKIS MIEGANČIOS RAGANĖLĖS (Majolika)

negalvojo, negaišo; vėl kirto vienas kitam, vėl aštrūs peiliai tviskėjo ore, lakstė apie gaidžių galvas ir krūtines; kapojo plunksnas nuo sparnų. Ant žemės pasirodo šviežias kraujas. Baltasis gaidys, prieš minutę buvęs baltas, kaip sniegas, dabar jau rausvas; nebemanytum, kad jis yra buvęs skaistus, kaip sniegas, arba šiaip sau baltas. Ir jo plunksnos jau nebe tvarkoje, supešiotos.

Dar viena minutė, o gal tik pusė, ir aną mirksnį buvę baltos, tviskančios plunksnos dabar paliko kruvinos, purvinos ir suveltos. Raudonasis taip pat buvo visas supešiotas, gal ir kruvinas, nors dėl jo plunksnų nematei kraujo.

Šlakuota, negražiu veidu moteris, kuri glėbyje laikė mažą mergaitę, pamačius varvantį gaidžių kraują, pradėjo kažin kokiu gyvulišku balsu juoktis ir šūkauti. Ją apniko isteriškas džiaugsmas ir malonumas. Ji tiek susijaudino, kad užmiršo savo kūdikį. Jos mergaitė iškrito jai iš rankų ir klykė po motinos kojų, o ji, ta šlakuotu veidu moteris, iškėlus rankas į orą, purtydama galvą, juokėsi ir šaukė: "Give'im! Kill'im!" Ir atrodė, kad ji nebuvo iš anksto gaidžio pasirinkus, už kurį ji galėtų taip šaukti. Atrodė, kad jei baltasis būtų išėjęs laimėtoju, ji būtų taip isteriškai šūkavus už baltąjį.

Tuosyk sustojo kitas automobilis, iš kurio išlipo keturi žmonės ir atėjo prie susispietusio žmonių būrio. Iš tų keturių viena moteris, pamačius po motinos kojų klykiančią mergaitę, o šlakuotu veidu moterį iš didelio džiaugsmo raunančią savo plaukus, piktai suriko:

— Nusidėjėle tu! Po kojų mindai savo mergaitę ir juokiesi iš nekalto paukštelio kraujo! Dievas turi tau paruošęs žuvį, kuri praris tave, ir tu žuvies pilve turėsi išbūti tris dienas ir tris naktis! Skubėk į bažnyčią.

Šlakuotu veidu moteris staiga pabudo, pagriebė nuo žemės savo mergaitę ir nubėgo į bažnyčią, kur teberaudojo vargonai. O bažnyčios languose stovėjo šventųjų paveikslai. Atrodė, kad tie gailestingi šventųjų veidai stovėjo nuleisti žemyn, ant peiliais suraižytų paukštelių ir ant beširdžių žmonių, kurie juokėsi iš tų paukštelių kančios.

Betgi gaidžių kova ėjo. Kovos tempas sulėtėjo. Kovotojai jau retai bepašoka į orą. Kai kada jau susipina jų kojos. Dar vienas smūgis, dar dešimtis smūgių — ir baltasis gaidys pradėjo kriokti.

Šį atsitikimą norėčiau iš visko čia išskirti: sužeistas paukštelis stebėtinai, šiurpiai vaitojo. Tikrai vaitojo. Kaip žmogus dieglių agonijoje, jis vaitojo. Ir jo balsas buvo lygiai toksai, kaip vaitojančio žmogaus. Išgirdęs tokį vaitojimą, nežinodamas, iš kur jis ateina, guldytum savo galvą, kad tai yra žmogaus vaitojimas. Niekas tavęs neįtikintų, kad paukštis galėtų taip vaitoti.

Faustina spaudė mano ranką ir prašė: "Einame, važiuojame." Paskui ji viena nuėjo į automobilį. Ir tie keturi žmonės, ką tik išlipę, grįžo į savo automobilį.

Aš laukiau galo.

Iš gaidžio snapo pradėjo purkšti kraujas. Dviašmenis peilis buvo pervėręs jo plaučius. Buvo sunku gaidžiui orą atgauti, kvėpuoti. Betgi taip sunkiai sužeistas paukštelis dar nepasidavė, negriuvo ant žemės, nors priešo kirčiai snapu ir peiliais jau kaip lietus krito ant jo nugaros. Peiliai raižė jo nugarą, jo plunksnos žiupsniais lėkė į orą. Galėjai spėti, kad visas jo kūnas buvo peilių suraižytas. Jis jau nebepajėgė gintis, jis svyravo, kada ne kada snapu mostelėdamas, bet jau ten į tuščią orą, kur nebuvo jo priešo. Aš spėjau, kad jis jau nebesirūpino šiuo savo žygiu ir jo galu, o tik matė akyse saulėtą savo kiemą ir tą vištaitę, kuri jam buvo iš visų gražiausia; kurią jis šaukdavo, grūdą radęs, ir perspėdavo, pamatęs ore sukantį vanagą. Aš matau, kad pro jo akis greitai lekia jo gyvenimas, laimėtos kovos. Viskas mirksniais pralekia pro akis ir gale akyse sustoja išpeštas iš jo gyvenimo malonus momentas. Ir jis, kaip užpraeitais metais, saulėtą pavasario dieną, stovi prie blizgančio akmenėlio ir šaukia savo mylimąją. O pavasario diena tokia graži ir skaisti, kad negalima kitos tokios atsiminti. Artėjanti mirtis ištraukė iš jo gyvenimo smagiausią valandėlę ir pastatė prieš mirštančio akis paskutinį kartą jąja atsidusti.

— Pabaigtas, pabaigtas! Nešk laukan! — lakstė šauksmai.

Gaidžio savininkas dar laukė. Yra pasitaikę, kalniečiai kalba, kad mirštančio gaidžio paskutinis kojų spyris laimėjo kovą.

Ir čia tas pat atsitiko! Mirštantis gaidys mostelėjo koja. Mostelėjo ja paskutinį kartą, griūdamas, nebetaikydamas, bet aklai smogė priešui tiesiai per kaklą. Ir raudonojo gaidžio galva, tarytum kirviu ant kaladės kirsta, nusirito ant žemės. Jo kūnas pašoko į orą ir taip pat krito ant žemės šalia jo kūno. Tuojau išsitiesė jo kojos, ir pavargęs kūnas jau nebepašoko nuo žemės. Netoli taip pat sudribo baltasis gaidys, kurio baisus vaitojimas baigė užgesti. Savininkai priėjo prie gaidžių. Baltojo savininkas pristūmė savo gaidį prie raudonojo, kad tas dar kirstų begalviui. Baltasis gaidys trukčiojamai pakėlė savo galvą ir kapstelėjo raudonajam, vos paliesdamas paskutinę jo plunksną. Paskui pats padėjo savo galvą ant žemės, tarp raudonojo kūno ir nukirstos galvos. Nutilo jo vaitojimas. Jis mirė. Nutilus tam klaikiam vaitojimui, kažin kas nuslinko nuo dangaus: saulė atrodė skaistesnė, oras lengvesnis, atsirado maloni tyla, nors žmonės smarkiai ūzgė.

Kovą laimi tas, kuris kerta paskutinį kirtį.

Baltasis gaidys laimėjo kovą!

Ir dabar viduryje arenos gulėjo du negyvi drąsūs kovotojai. Ir jie dabar buvo tokie negražūs, susivėlę ir menkučiai. Jų mažyčiai kūnai atrodė dar mažesni, negu pirma. Pirma gražiai sudėstytos ir blizgančios jų plunksnos dabar buvo supešiotos, suveltos, krauju persunktos, vietomis sustyrusios. Laimėtojas atrodė prasčiau už pralaimėjusį. Pirma baltos, kaip sniegas, blizgančios, kaip sniegas, plunksnos dabar buvo kruvinos, purvinos, nepanašios į gaidžio plunksnas; neatrodė, kad kada jos būtų buvusios baltos ir gražios. Jei jo mylimoji dabar jį tokį pamatytų, tai taip ir pasakytų: "Matai, koks beprotis! Prakišai galvą — ir už ką?" Jai būtų nesuprantama, kad tai padarė ištvirkusio žmogaus noras.

Žmonės šūkavo. Pralaimėję mokėjo pinigus, beveik nepasikeisdami žodžiais su laimėjusiais.

Savininkai išnešė iš arenos užmuštus gaidžius. Greitai įlindo į areną vyras su kupinu baltų piūvenų bušeliu ir užbarstė gaidžių kraują, kad geriau matytųsi kitų gaidžių ten nukritęs kraujas.

Į areną buvo atnešti kiti du gaidžiai, kurie buvo taip pat vienas baltas, o antras raudonas, ir išrodė lygiai tokie pat, kaip ką tik žuvusieji. Greitai prasidės kita gaidžių kova. Kaip girdėti iš vietinių ir kaip jau patys matėme, gaidžių kova yra trumpa, ir dažnai abudu kovotojai miršta arenoje, ar iš jos išnešti.

Tuo tarpu mes leidžiamės į pakalnę. Graži pakalnė. Saulės spinduliai žaidžia margam medelių kilime, aplink — kalnų viršūnės parėmusios dangų. Bet mano ausyse tebesikartoja gaidžio vaitojimas, ir gal dėl to dabar šieji kalnai man atrodo labai rūstūs. Norėtum juo greičiau juos palikti ir užmiršti.

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

NAUJOJI NORVEGŲ LITERATŪRA

Praeitam šimtmečiui baigiantis, kada modernioji Norvegija pradėjo formuotis, "keturi didieji" norvegų rašytojai — Bjoernstjerne Bjoernson, Henrik Ibsen, Alexander Kielland ir Jonas Lie, jeigu dar pridėti ir penktąjį Arne Garborg — buvo tos didžiosios žvaigždės, rodančios norvegų tautai kelią. Bet kai kova buvo baigta ir tautai teliko tik nedidelis kelio galas nusikratyti Švedijos unija ir kai pilna nepriklausomybė jau ėjo pro vartus, tai tos didžiosios žvaigždės pasidarė tik tautinis papuošalas, literatūrinė turistinė atrakcija — naujosios Norvegijos jaunimas ieškojo nuotykių tikrovėje: išnaudoti vandens jėgą, supramoninti kraštą, pasinaudoti garsiu krašto prekybiniu laivynu, leistis kelionėsna į poliarines sritis, griebtis išradimų, pagaliau ir gerai pasportuoti... Bet kartu su tomis moderniomis užmačiomis vyko ir savotiškas literatūrinis Norvegijos matavimas, savotiška kartografinė procedūra — visame krašte nuo Nordkapo šiaurėje, ligi Lindesnės pietuose ėmė dygti gimtųjų palaukių aprašymai, ir toji tarmiškai nutaškyta literatūra lyg banga liejosi per visą tarpkarinį laikotarpį.

Pirmasis, pareiškęs protestą prieš senuosius "keturis didžiuosius", buvo **Knut Hamsun** (1859). Jo romantiškasis "aš", kuriuo jis savo mėgėjus pasigaudavo, ima nykti ir jis pradeda kaišioti savo keleivio lazdą į visuomeninį skruzdėlyną. Romantika ir antžmogio filosofija atsiduria dabar tik perspektyvoje iš aukštumos, kartais net ironija išvirsdama. Hamsunas visada protestavo prieš "civilizaciją", supramoninimą, demokratiją, socialinius sąjūdžius nuo fašizmo ligi socializmo. Jo svajonės metams bėgant darėsi vis utopiškesnės ir utopiškesnės — patriarkalinė, feodalinė, vyro valdoma visuomeninė santvarka. Pirmasis pasaulinis karas, naujai sužadintas susidomėjimas žemdirbyste, maisto trūkumas tą jo utopiją gal priartino labiau prie gyvenimo ir jis pajuto, kad pagaliau atėjo laikas "žemės pasėlyje" paskelbti žmonėms tą naują evangelijos žinią. Šis galingas epas apie naujakurį ir patriarką Izaoką kaip tik ir nuskynė jam 1920 metų Nobelio premijos vainiką.

Pirmajam pasauliniam karui baigiantis ir jam tuoj pasibaigus, dienos šviesą išvysta ir daugiau kūrinių. Romanas dominuoja. Sigrid Undset viduramžiniai romanai suteikė Norvegijai antrąją Nobelio premiją net tame pačiame dešimtmetyje, o šalia jos ir Olof Duun, tos minėtos tėviškinės literatūros pats kvalifikuočiausias kandidatas, siekė to tarptautinio pasižymėjimo. Hans E. Kinck, kurs šalia Hamsuno jau nuo seno skaitomas vienu iš Norvegijos didžiųjų, su savo didžiuoju romanu pasirodė vos tik metams prabėgus nuo "žemės pasėlio".

Ir **Hans E. Kinck** (1863—1926) gana smarkiai reagavo prieš naujojo laiko dvasią — sumechaninti ir suniveliuoti individą, bet tai naujai visuomeninei santvarkai jis nugaros nenugręžia arba viršum jos nepakyla — savo sąmonėj giliuose kultūrinių nuosėdų sluogsniuose jis aistringai ieško prarastosios žemės. O kaip tie abu rašytojai, Hamsunas ir Kinck, neišpasakytai toli atsiduria vienas nuo antro, nežiūrint 19 amžiaus pabaigos naujojo romantizmo to paties išeinamojo taško, galima pastebėti, pereinant nuo Hamsuno "žemės pasėlio" į tą didžiulį žemės drebėjimą tautos sielos gelmėse, kurį Kinck leidžia mums pergyventi savo romane "Sniego kastuvas lūžo".

Olof Duun (1876—1939) didžiulis epas "Juvikiečiai" yra senos garbingos giminės pasaka, kuri savo patriarkaline santvarka užsilieka net ligi mūsų laikų. Ypač stipri toji dalis, kur vaizduojamas pats jaunasis juvikietis Odinas. Savo noru pasirinkęs mirtį, herojus lyg ir prailgina savo gyvenimo žygdarbį — pakeisti savo gimtąją tėviškę ir atpalaiduoti ją nuo "neturtėlių ir mažų velniūkščių". Jaunasis Odinas — tai galingas Duuno gyvenimo frizas, vaizduojant senos giminės kelią nuo pasakos ligi šių dienų tikrovės. O toji raidos kryptis nuo patriarkalinės šeimos santvarkos lig individualizmo Duuno kūryboje panaši kaip ir Ibseno; tai kryptis, kuri pasuko Nanseną nuo poliarinių naktų vienumos ligi visos žmonijos ir tautų sąjungos.

Sigrid Undset (1882—1949), pakeitus savo jaunystės miesčionišką liberalizmą ir tikėjimą pažanga į katalikiškąją pasaulėžiūrą, savo imponuojančiu pažinimu ir kerėjimo galios turinčiu menu viduramžiuose sukūrė savo atskirą pasaulį, kur ji savo vaisinga fantazija pateikė mums žmonių, kurių gyslose daugiau kraujo, kurie turtingesni ir gėriu ir blogiu tiek savo aistrose, tiek savo veiksmuose, žmonių, kurie netelpa šių dienų liberalinio pasaulio rėmuose (Apie Sigrid Undset plačiau buvo užsiminta "Aidų" 1949 m. Nr. 26).

Tuo pačiu metu į norvegų literatūrą įžengia ir modernioji darbininkų klasė su savais rašytojais ir sava medžiaga. **Kristofer Uppdal** (1878) šio amžiaus trečiojo dešimtmečio vidury baigė rašyti savo 10 tomų romaną "Šokis po šešėlių kraštą". Jis pats, ir kaip darbininkas ir kaip žurnalistas, paliko tėvų palaukes ir keliavo pramonės įrengimų link, aktyviai dalyvaudamas ir profesinių sąjungų sąjūdy. Uppdal pats

sakė, kad tuo veikalu jis nori pastatyti literatūrinę bažnyčią tautos jauniausiai visuomeninei pajėgai ir jauniausiam kultūriniam sąjūdžiui. Ir iš tikrųjų, tai buvo didelis paminklas šiai darbo klasei, kuri savo rankomis padėjo pagrindą naujajai Norvegijai, kuri sprogdino tunelius kalnuose, kuri žabojo krioklius, kuri statė elektros jėgaines, statė fabrikus, kūrė naujus miestus. Keliais metais vėliau ir **Johan Falkberget** (1879) padėjo kertinį akmenį panašiam pastatui — kasyklų darbininkams, bet jis savo "Pirmuose gizeliuose" žengia gerokai atgal ir žino, kad bažnyčios pastatymas nėra vieno vyro darbas. Jo šešiatomis "Christianus Sixtus" šalis Uppdal dešimtatomio kaip tik geriausiai leidžia mums išskirti tos naujosios klasės kontūrus. Revoliucinio darbo jaunimo dvasia stipriai atsispindi **Rudolf Nilsen** (1901—1929) lyrikoj, kuri savo tikėjimu ir svajonėmis stato dangų remiančias arkadas, iškylančias nuo kiemo pašalių, nuo dujinių centrinių ir socialinio kieto grindinio. Ta dvasia buvo nauja norvegų literatūroje.

Pirmasis pasaulinis karas ir revoliucinė nuotaika po 1917 m. pradėjo aštria radikaline yla badyti akademinį ir intelektualinį jaunimą. Jau trečiajam dešimtmečiui prasidėjus, arenon išeina Helge Krog, Sigurd Hoel ir Arnulf Oeverland, pasižymį dar didesniu kultūriniu radikalizmu, bet savo formoje dar aiškiai nepamesdami praeities. Jie visi trys turėjo nemažos įtakos ir kaip kritikai. Jų antitezė buvo pamokslininkas Roland Fangen.

Helge Krog (1889—) kaip dramaturgas sąmoningai tęsia Ibseno ir Heibergo tradicijas. Jo pirmoji drama "Mes didieji" buvo smarkus užpuolimas ant didžiųjų krautuvių, išnaudojančių darbo jėgą. Jo pagrindinis veikalas "Išvykimas" vaizduoja individualizmo krizę, santykį tarp individualizmo ir grandinių, kurias gyvenimo raida nukalė meilės gyvenimui sukaustyti. **Sigurd Hoel** (1890—) debiutavo kaip novelistas. Jo pirmasis romanas "Sietynas" yra Versalio taikos paradoksalinių rezultatų satyra. Revoliucijos susmukimas vidurio Europoje yra jo dramos "Prie mūro" fonas. Tai apsivylimo sukeltas mirties bausmės paskelbimas revoliuciniam optimizmui, kurs buvo užantspaudavęs beveik visą pokarinį laikotarpį. Hoel daugiau negu kiti įvedė naujas sroves į norvegų literatūrą. Jo žymesnieji romanai "Kelias į pasaulio pabaigą", "Vieną spalio mėnesio dieną", "Keturiolika dienų prieš šalnos naktims prasidedant" yra rezultatas laimingo bendravimo tarp rašytojo ir psichologijos. **Arnulfui Oeverlandui** (1889-) pirmasis pasaulinis karas, o ypač jo taika, buvo tikras sukrėtimas, atpalaidavęs jo lyrikos visus turtus ir jėgą. Jis pasidarė didesnis "revoliucinis" bei "socialinis" dainius, negu kad manoma. Jo kūriniai veikia lyg kažkoks iš pasaulio sąžinės išplaukiąs kosminis spinduliavimas. Jo eilėraštis "Nemiegok!" yra pasauliui gresiančios mirties vizija. Nieko nuostabaus — Oeverlandui teko ant savo kailio pernešti Sachsenhauseno stovyklos baisenybes. Oeverlandas yra tiesos ieškotojas, kaip nacizmą, taip lygiai pasmerkęs ir komunizmą už jo žiaurumus ir žmonių naikinimą. Prieš trejetą metų jis buvo atvykęs Stockholman ir skaitė specialią paskaitą apie raudonąjį terorą Pabaltijo valstybėse. Anot jo, apie Pabaltijo tautas jis kalba dėl to, kad apie jas niekas nedrįsta žodžio tarti. Skaitant Oeverlando poeziją, atrodo, jog savo forma ji yra klasinė, bet savo esmėj ji yra moderniška ir pačią lyriką, net ir socialinę, sulaiko nuo melagysčių. Jaunieji lyrikai išmoko iš Oeverlando neapkęsti didelių žodžių. **Olof Bull** (1883—1933) savo lyrika atsistoja šalia Wergelando ir Bjoernsono ir yra šių dienų Norvegijos vienas iš didžiųjų dainių. Jo poezija yra ištryškus iš skausmo ir tik mirtyje — intymiame perėjime į gamtą ir visatą — jis mato vienintelį išganymo kelią. Tą pat galima pasakyti ir apie **Olav Aukrust** (1883—1929), kurio aukštos įtampos ideali ir sugestyvi, susimąstyman vedanti tarmiškai rašyta lyrika pastato jį šalia Vinjės ir Garborgo ir uždeda jam nemirtingą vainiką norvegų lyrikoje.

Šio šimtmečio ketvirtajam dešimtmečiui įpusėjant, staiga vėl sužydo norvegų lyrika. Jos žymiausias atstovas yra Claes Gill.

1930 m. pasaulinė krizė paliko norvegų literatūroje gal ir didesnių pėdsakų, negu pirmasis pasaulinis karas. Pasaulio krizė, nacizmas, nervų karas, visa tai pažaboja ketvirtojo dešimtmečio kūrybą. Visa eilė norvegų rašytojų pavaizdavo nedarbą ir jo padarinius. Santykis tarp materialinio bei dvasinio skurdo ir nacizmo gana aštriai prasiveržia moderniosios amerikiečių literatūros paveikto **Nils Johan Rud** (1908—) romanuose. Per tą ištisą eilę nervingų metų ir psichoanalizės problema paliko giliai trigrašį. **Aksel Sandemose** (1899—) savo romanuose mėgina visa tai nunuoginti sakydamas, kad konkuruojančioje visuomenėje žmonės spaudžia vienas kitą kaip įmanydami, žmogus tampa žudiku, nors savyje jis kruvinai kenčia nuo nuolatinės neapykantos ("Pabėgėlio pėdos kryžiuojasi"). To laikotarpio ir stilius darosi nervingas, jis ima skubėti ir virsta eksperimentiniu. O kad svetima literatūra, ypač amerikietiškoji, prie šio skubėjimo prisidėjo, aiškiai matyti **Arthuro Omre** (1887—) romanuose.

Stiprieji ir jautrieji Norvegijos modernieji rašytojai yra žurnalistai, iš kurių suminėti reikėtų **Johan Borgen** ir **Gunnar Larsen.** Prie mažiau laiko dvasios apkrėstų rašytojų priklauso du gana svarūs romanistai — **Sigurd Christiansen** ir **Cora Sandel.** Christianseno personažai kruta mažųjų arba vidutinių Norvegijos miestelių aplinkoje. Jo romanai vadinami psichologiniais, ir ne be pagrindo. Gal dar tektų pridurti, kad jo pagrindiniai veikėjai yra dideli sąžinės sąskaitininkai. Cora Sandel tęsia didžiąją norvegų literatūros tradiciją. Jos knygos priklauso tai imponuojančiai virtinei romanų, vaizduojančių norvegų moterį. Toji virtinė prasideda Camilla Collett "Amtmano dukterimi", tęsiama Jonas Lie "Šeima Gilјeje" ir Amalio Skrems romanų, paskui per Sigrid Undset šių dienų moteris atėjo ligi Cora Sandel romanų serijos apie Albertę. Sandel romanai primena mums, jeigu mes kartais būtume pamiršę, kad mes dar vis tebegyvename vyrų valdomoj socialinėj santvarkoj, kur moters kelias į laisvę ir lygiateisiškumą tebėra ir ilgas ir siauras.

Paskutinio tarpukario atstovas yra ir **Nordahl Grieg** (1902—1943). Kilimo jisai nuo Bergeno, taigi nuo vartų į pasaulio jūrą, užtat ir jo pirmasis eilėraščių rinkinys "Eilėraščiai nuo jūros" ir romanas "Laivas plaukia toliau" atsiduoda jūra. Tauta, geriau pasakius "tautiškai nusiteikę", glaudė prie savo krūtinės "Norvegija širdyse mūsų" autorių. Kaip korespondentas jis atsiduria ir Kinijoje, ir Sovietuose, ir Ispanijoje. 1932—1935 m. išbuvęs Sovietuose, galvatrūkčiais grįžta namo marksizmu ir dialektika apsikrėtęs, dialektiškai net ir pats perskeltas į du aiškius polius — Norvegiją ir pasaulinę revoliuciją. Jis tampa naujuoju didžiuoju Norvegijos dramaturgu. Draminės technikos apvaldymas yra pati didžioji jo kūrybinė stiprybė ("Mūsų garbė ir mūsų galybė", "Pralaimėjimas"). Bet Griego pagrindiniu veikalu laikomas jo romanas "Pasaulis dar vis tebėra jaunas", išėjęs ką tik antrajam karui prasidėjus. Romanas vaizduoja sovietus ir ispanų vidaus karą. Grieg buvo kartu ir internacionalistas ir patriotas, svajotojas ir veiksmo žmogus, savo asmenimi ir savo ugningais kovos

eilēraščiais jis skatino norvegų pasipriešinimą prieš nacius ir kėlė kovotojų už laisvę nuotaiką. Bet "Pasaulis vis dar tebėra jaunas" nuolat primins, ko norvegų literatūra neteko, kai bombonešis, kuriuo Grieg kaip karo korespondentas skrido, buvo 1943 m. viršum Berlyno pašautas. **Juozas Lingis**

ELISABETH LANGGAESSER

Elisabeth Langgaesser, žymi savo originalumu ir dideliais gabumais dabarties vokiečių rašytoja ir poetė, mirė praėjusių metų vidury. Buvo gimusi 1899 m. ir su Gertrud von Le Fort stovėjo vokiečių katalikų rašytojų priešakyje. Jos kūryba, labai skirtinga ir įdomi savo problematika, galės iš viso pavaizduoti, koks likimas tenka krikščioniškai kūrybai mūsų laikų nukrikščionintam pasauly. Apskritai jos kūryba sietina su kitais Europos moderniais rašytojais — Green, Joyce, ypač su Bernanos.

1924 m., dar stiprioj ekspresionizmo įtakoj, ji išleido religinių himnų rinkinį "Der Wendekreis des Lammes" (Avinėlio atograža). Paskui šalia pasakojamojo pobūdžio rinkinėliu "Das Triptychon des Teufels" (Velnio triptichas) "Das Labyrinth" (Labirintas) ji išleido tris romanus: "Der Gang durch das Ried" (Žygis per vikšrynę) — geriausiai pavykęs ir originaliausias jos epinis kūrinys; toliau labai ginčytinos vertės romaną "Das unausloeschliche Siegel" (Neišdildomas antspaudas), ir pagaliau trumpai prieš mirtį pabaigta "Fraenkische Argonautenfahrt" (Frankų argonautų kelionė). Pusiau lyrika, pusiau epas yra vaikystės mitas "Proserpina", o svarbiausi ir didžiausios vertės jos lyrikos rinkiniai iš vėlesnių metų yra "Tierkreisgedichte" (Zodiako ženklu poezija) ir "Der Laubmann und die Rose" (Daržininkas ir rožė, 1947). Abu šie paskutiniai rinkiniai geriausiai išreiškia jos pasaulėvaizdį ir gyvenimo jausmą labai gerai apvaldytomis eilėmis, jie taip pat parodo, kad autorė tematikos ir formos atžvilgiu nėra toli nuo kitų savo laiko lyrikų, kaip Gottfried Benn ir Wilhelm Lehmann.

Autorė linkusi sutapdinti tokius dalykus kaip tikrovė ir sapnas, pasireiškimas ir sąvoka, asmens konkretizavimas laike ir archetipas, sutrumpindama realų ir istorinį laiką ir erdvę į visai skirtingas proporcijas arba sujungdama visa į tą patį dabarties momentą; iš to jos kūryba gauna magišką pobūdį, kurį ji pati vadina eschatologiniu. Tad jos kūryboj, pavyzdžiui, labai dažnai vartojamas simbolis — rutulys, kuris jau iš senovės yra magiškas ženklas prarastos vienybės, lyčių tapatybės, ramybėj atbaigtos prigimties, amžinai apie save besisukančio kosmo. Jį vartoja daugelis poetų, kaip Theodor Daeubler ir Alfred Schuler. Jis kartais turėdavo reikšti pradinį visų daiktų stovį, kuriame priešingybės dar neišsivystę arba viena kitą uždengia; pavyzdžiui, taip rašoma apie Prozerpinos (amžino kitimo ir metų laikų deivė) stiklinį rutulį: "Kristalinėj oloj, iš kurios niekas negali grįžti, nes ji užlaužia greitą žvilgsnį žibančioj apvalumoj ir grąžina jį atgal, veržėsi mėlynos kaip opalas upės ir tekėjo ratu atgal, o tarp jų glūdėjo, panašios į dangaus paveikslus, pora auksinių žuvų, kurios be judesio ratu susilenkusios, vis buvo upės vidury." Arba kitur vėl: "Niekas neprilygsta didybei apvalaus veido savo kiaute; jis žvelgia sau į vidų . . ."

Šitas, kaip ir kiekvienas magikos simbolis, gali įgyti visai priešingą reikšmę. Pavyzdžiui, romane "Neišdildomas antspaudas" stiklinis sodo rutulys reiškia žvilgančiu melo lukštu apvilktą kalėjimą savyje uždarytai sąmonei, dar kitur jis yra užburtas urvas, kosminės gamtos apgaulė, hades (mitinė tamsi požemių karalystė), į kurį kažin koks pažinimo demiurgas ištremia nupuolusią sielą.

Toki požemių karalystės kampeliai yra ir vaizduojamos jos apysakų ir romanų vietos, nors tikrumoj veiksmas daugiausia vyksta arti jos tėviškės Wormso ar Mainzo. Ji labai gerai pažįsta augalų ir gyvulių pasaulį, bet pirmoj vietoj piktžoles ir biaurius vabalus, niekinamas vietas; ji mėgsta pražūties ir klaikumos vaizdus — palšas dangus, pilnas slėgiančios drėgmės oras, o žmonės kažin keno tampomi ir gainiojami atlieka biauriausius darbus su savim ir kitais. Nuodėmės vergijoj esantiems ir atpirkimo laukiantiems kūriniams viešpatauja šėtonas, kuriam duodami įvairūs vardai. Bet jis primena Kristų, lygiai kaip požemio deivės — Mariją ir daroma aliuzija į žemės rojų, kurio simbolis yra "rosa mistica", simbolis būties, išvaduotos nuo mirties įstatymo. Bet toji pati rosa mistica talpina savyje ir priešingyves, ji kartu yra tas užburtas rutulys, kuriame telpa ir mirties deivės ypatybės, bet tos priešingybės čia uždarai sujungtos. Taip, nors Paną (demoną) ištinka mirtis ir sudūžta daržininko rutulys, užpūstas dvasios vėjo, bet slėgią gamtos burtai surakina visa iš naujo arba visa surakina dar pavojingesni, nes nematomi, dvasios burtai, ir taip užburtas nenutrūkstamas ratas tęsiasi, kur gausybė pereina į tuštumą, o būtis į nieką.

Pats dieviškumas šios autorės kūryboj kažin kaip būtinai sugretinamas su demoniškumu į vieną dualizmo porą. Savo gyvenimu ji, žinoma, išlaikė tikėjimo grynumą, bet raštuose kažin ar jai pavyko išsilaužti iš to užkerėto gamtos ir dvasios, lyties ir proto dualizmo. Taip čia ir temdo visa mitologinės ir tipologinės asociacijos, per kurias beveik nematyti gyvo, realaus žmogaus. Nuo šios ydos laisviausias jos romanas "Der Gang durch das Ried. O sąryšy su "Das unausloeschliche Siegel" iš viso kyla klausimas, ar krikščioniška teologinė epika suderinama su alegorinio romano technika. Atrodo, ji pasidavė įtakai laiko nekantrumo pilnai, kažin kokio rojaus ieškančiai ir gamtą niekinančiai nuotaikai, todėl jos veikėjuose visur žymu nutolimas nuo gamtos ir realaus žmonių gyvenimo. (Pagal Friedrich Kemp, Hochland, Oktober 1950) **B. S.**

ŠVEDŲ RAŠYTOJAS PAER LAGERKVIST KANDIDATAS ŠIŲ METŲ NOBELIO PREMIJAI

Jau kelinti metai švedų spauda iškelia, kad Paer Lagerkvist jau pilnai pribrendęs Nobelio premijai. Panašūs balsai girdėjosi ir iš kitų Skandinavijos kraštų. Daugumos buvo tikėtasi, kad praeitais metais Paer Lagerkvist tikrai gaus Nobelio aukso dalį.

Šiemet net du Nobelio laureatai pristatė Paer Lagerkvistą Švedų Akademijai, kuri tas premijas skirsto. Tie abu laureatai yra prancūzai Roger Martin du Gard ir velionis Andre Gide. Jais pasekė ir Baldensperger, lyginamosios literatūros istorijos profesorius Sorbonos universitete. Visi pasiūlytojai galvoje turi ypač paskiausiąjį Paer Lagerkvist romaną "Barabas", kurs pasirodė tik pernai, bet jau spėjo būti išverstas į Vakarų Europos kalbas.

Ta pačia proga reikėtų pridurti, kad Paer Lagerkvist už "Barabą" buvo įteiktas Švedų Knygynų Sąjungos rašytojams skirtas medalis. Šis medalis yra visai naujas ir įteikiamas šiemet pirmą kartą. Balsuojant Paer Lagerkvist "Barabas" gavo 42% visų balsų, po jo sekė Per Erik Rundquisto "Vadink mane Ismael" ir Sivar Arnero (talentingo ir daug žadančio jauno rašytojo) "Gražus oras". **J. Ls.**

• Australijoje baigiama tvarkyti centrinė biblioteka. Taip pat kuriama biblioteka ir Adellaidėje.

• Kanadoje, Quebecko provincijos vyriausybė leido steigti Montrealyje triklasę mokyklą lietuvių vaikams. Pamokos bus dėstomos lietuvių, anglų ir prancūzų kalbomis. Gaunamos specialios patalpos ir apmokami mokytojai.

KNYGOS ir ŽURNALAI

Karlis Straubergs, LETTISK FOLKTRO OM DE DOEDA, Stockholm, 1949, Nordiska Museets Handlingar 32.

Latvis profesorius K. Straubergs yra vienas iš tų mokslininkų, kuriuos raudonasis maras atvijo į Stockholmą ir kuriam čia buvo sudarytos pakenčiamos sąlygos ir toliau moksliniam darbui atsidėti. Ši jo studija yra pirmas didesnis jo darbo vaisius. Studijai įžangą parašė pats Nordiska Museet direktorius prof. Andrens Lindblom, kurio dėka autoriui buvo prieinami muziejaus archyviniai rinkiniai su labai vertingu prieš keliolika metų mirusio švedų mokslininko E. Hammarstedt specialiu archyvu apie liaudies tikėjimus. Be to, ir pats veikalas įtrauktas į muziejaus leidžiamų raštų skaičių.

Autorius savo veikalą paskirsto į tris didesnius skyrius: Senosios laidojimo apeigos; Laidojimas; Mirusieji pas gyvuosius. Pirmajame skyriuje nagrinėjama gyvasis numirėlis, mirusiojo namai, kapai, žemės motina (žemynėlė) ir Mirusiųjų motina (Vėliona?), vestuvės (t. y. nevedusiųjų mirusiųjų apvesdinimas), arklys, lavonų deginimas, guolio šiaudai ir drabužiai. Antrasis skyrius apima momentą mirusiajam ką tik mirus, drabužį bei dovanas, taurę už mirusįjį, raudas, išlydėjimą iš namų, prie duobės, po laidotuvių. Trečiajame skyriuje aprašoma mirusiems paminėti dienos, latvių-lietuvių (letto-litauiska) miške švenčiamos šventės, mirusių šventės pavasarį (čia paliečiamas gaidžių aukojimas mirusiems pavasarį), šermenys ir Kalėdos sąryšy su mirusiais.

Didelė ir plati bibliografija. Knygos gale gana platoka veikalo santrauka vokiškai: Die lebende Tote in der lettischen Volktradition.

Kaip matyti iš šio suglausto turinio, K. Straubergo veikalas yra lyg ir papildymas 1946 m. išėjusiai M. Alseikaitės - Gimbutienės mokslinei studijai "Die Bestattung in Litauen", tik likimo buvo Straubergui kiek geriau skirta, kad jis galėjo Alseikaitės-Gimbutienės darbu pasinaudoti, o juo autorius pasinaudojo, nes savo veikale jis labai dažnai ją cituoja. Bet tarp tų dviejų autorių yra ir skirtumo. Alseikaitei - Gimbutienei pirmoje eilėje rūpėjo lietuviškoji archeologinė medžiaga ir tik antroje dalyje savo tezėms labiau paryškinti ir joms labiau argumentuoti autorė talkon pasikvietė tiek senuosius istorinius šaltinius, tiek tautosaką. Šis autorės žygis yra drąsus ir sveikintinas: čia tame pačiame asmenyje ir archeologas ir tautosakininkas surado bendrą kelią ir reikalingumą bendradarbiauti, nes ligi šiol archeologas ir etnologas gyveno savo atskirame pasaulyje. Archeologas ir etnologas pagaliau nė nesistengė iššokti iš savo vežimo ienų ir pasidairyti po vienas antro kiemą, o papročiai, tradicinės apeigos yra gana pastovūs reiškiniai ir nelabai noriai duodasi iš esmės pakeičiami — papročiui išnykus ir nebeatitinkant bet kokiai realybei, jis vistik gyvena ir toliau kaip tuščias formalumas be jokio prasmingo pagrindo.

Kaip Alseikaitei-Gimbutienei išeinamuoju punktu yra archeologinė medžiaga, taip Straubergui, kaipo klasinių kalbų ir senųjų šaltinių žinovui, pirmoje vietoje eina istoriografiniai šaltiniai ir, bene svarbiausia, latvių liaudies dainos, kurių jis beveik kiekviename skyriuje griebiasi tiems istorinių šaltinių ir net archeologiniams daviniams paryškinti bei papildyti, mat, pagal latvių mokslininkus, latvių liaudies dainų žydėjimo laikotarpis buvo tarp 1200—1500 m. (taip pagal Šmits Švabe nukelia jas į dar ankstyvesnius laikus).

Kaip ten bebūtų su tais istoriografiniais šaltiniais bei liaudies dainomis, kurių kaip mokslinių šaltinių negalima paneigti, bet, einant prie teigimų, tiek pirmuosius, tiek antrąsias reikia gerokai per šaltinių kritikos šerengą pervaryti, o tokios šaltinių kritikos čia vietomis tikrai pasigendama. Straubergo pasirinktuosius šaltinius gerokai būtų paryškinę ir dar ligi šiol tebegyvos bažnytinės laidojimo apeigos, kuriose yra daug senojo tikėjimo reminiscencijų. Jomis, kaip dar gyvomis ir prasmingomis, reikėtų nė kiek nemažiau pasitikėti, kaip istoriografiniais šaltiniais bei liaudies dainomis. Žinoma, protestantizmas išgujo visus senuosius papročius iš bažnytinių apeigų, dėl kurių pagonybė ir krikščionybė buvo suradusios puikų kompromisą, krikščionybės prasmei nė kiek nuo to nenukenčiant, bet objektyviam mokslininkui tai nėra joks atsiprašymas.

Šioji rimta Straubergo studija yra palyginamoji, o tarp palyginamosios medžiagos lietuviškoji užima pirmąją vietą. Autorius savo veikalo įžangoje tai ir pats pabrėžia: "Kas liečia Latviją, tai prūsų ir lietuvių medžiaga yra reikšminga, nes tos trys tautos yra artimos giminaitės ir priklauso tai pačiai baltų tautų grupei" (12 p.). Čia, įžangoje, autorius užmina ant "baltų" sąvokos, bet paskui toji sąvoka išnyksta, ir lieka pirmoj eilėj latviai, paskiau prūsai ir lietuviai. Bet ar toji svarbumo eilės tvarka teisinga? Istoriografiniai šaltiniai daugiausia aprašo prūsus. Panaudojant archeologinius šaltinius, pirmoje eilėje pasitarnauja latviškieji, o kur jų pritrūksta ir jų prireikia, autorius pasikviečia juos iš Alseikaitės - Gimbutienės veikalo, taip kad vietomis latviškuoju šaltiniu telieka tik liaudies dainos. Tas toks objektyvus giminingų tautų medžiagos panaudojimas žymiai sustiprina veikalą, bet lietuviui, taip artimam tų prūsų giminaičiui ir tuo labiau, kad daugelio autorių aprašomieji Prūsijos gyventojai yra buvę ne patys senprūsiai, o lietuviai, norėtųsi, kad šis Straubergo taip rimtas ir taip reikšmingas darbas savo antrašte pasauliui bylotų ne vien tik apie latvius, bet išviso apie baltus tos sąvokos apimtyje, kurią autorius savo įžangoje yra nusakęs. Bet čia jau tautinio skonio dalykas, o tokiems dalykams mes dabar labai jautrūs esame ir progai pasitaikius norime nors sprindžiu vienas už kitą aukščiau iššokti. Vienas dalykas tačiau lietuvio suskaudina širdį: tai lietuviškųjų vardų nebojimas. Knygoje, ir tai ne citatose, užtinkame tokius lietuviškus vardus: Algardus (=Algirdas), Keistut, Daukszas, Pillenen (=Pilėnai), Marger (=Margis), jatveser (=juotvingiai) ir pan. Autorius, žinoma, nekaltas, kad anų laikų mokyti žmonės, nemokėdami vietinės kalbos ir neturėdami geros klausos, lietuviškus bei prūsiškus vardus iškraipė, bet latviui reikėjo nors necitatiniame tekste perduoti vardus taip, kaip lietuviai juos vartoja, tuo labiau, kad rašydamas latviškus vardus jis yra labai konsekventiškas ir juos perduoda net su visais moderniosios latvių ortografijos išraitymais, gi iškraipytus lietuviškus vardus atitiesti autoriui Švedijoje jokių sunkumų nebūtų buvę.

Juozas Lingis

Dr. Steponas Kolupaila: NEMUNAS. Lietuvių Katalikų Spaudos Draugijos leidinys, Chicago, 1950. 237 p.

Nemunas yra mūsų svajonių upė. Didelis ir galingas, jis teka per Lietuvos žemę, per jos laukus ir girias, žadindamas lietuvio ilgesį — žvelgti į plačią jo srovę, atsisėsti po pušimi ant jo krantų ir paskęsti savo mintyse, leisti joms bėgti, kaip tie dideli vandenys liūliuoja per mūsų šalį.

Niekas taip nepažįsta mūsų upių tėvo, kaip Dr. St. Kolupaila. Jis per daugel metų domėjos Nemunu, jį tyrinėjo bemaž nuo pačių versmių ligi žiočių, kur išsišakojęs ir erdvus, jisai įteka į marias. Tyrinėjo dviem atžvilgiais — kaip mokslininkas ir kaip gamtos žmogus, jos mylėtojas, susižavėjęs upės krantais, jos vingiais, šlaitais, giriomis, panemunių piliakalniais ir visa šios srovės praeitimi. Skaitydami knygą, iš tikrųjų mes ne tik keliaujame Nemunu, bet atvejų atvejais žvelgiame toli praeitin, regime daugel išnykusių atsitikimų: ar koki žmonės jo krantuose kadaise gyveno, ar koki laivai plaukė, ar kaip klestėjo nūn sumenkę miestai (Merkinė, Gardinas), ar kaip prieš srovę vyrai vilkdavo laivus. Galop su autoriumi čia atlieki ir tikrą kelionę — nuo tenai, kur Nemunas tėra nedidelis upokšnis gudų žemėje, ligi tų vietų, kur jis išsilieja į marias. Toje kelionėje, šiltai ir paprastai atpasakotoje, matome kaimelius, tiltus, pakraščių žmones, įmones, girias, velnio slenksčius, intakus, miestų bokštus, gražiąsias Lietuvos vietas ir autoriaus nuotykius. Ir dar daugel kitų dalykų.

Visa tai pats prof. St. Kolupaila gražiai sutraukia šiais žodžiais: "Štai ir pabaigėm savo kelionę Nemunu nuo liūdnos Gudijos ligi skaidrių Kuršių Marių. Keliaudami matėm, lyg kaleidoskope, dailius didžiosios mūsų upės krantus, kalnus ir rėvas, tiltus ir laivus, miestus ir kaimus, žmones ir jų rūpesčius. Prisiminėm praeitį, surištus su Nemunu istorinius įvykius ir žymius žmones" (p. 232).

Jeigu šioji knyga būtų naujai leidžiama, gal derėtų išmesti kai kuriuos pasikartojančius epizodus (pav., dažną fotografavimų priminimą). Reikėtų žvalesne akimi žvelgti į rašybą (netaisyklingai rašoma — senąjam, 88 p.; kylo, 89 p.; neatskirėm, 89 p.; pasijūto, 90 p.; prasiplėčia, 90 p.; abūdu, 93 p.; plūkdymą, 94 p.; ir t. t.). Kai kurie šuoliai nuo Nemuno į kultūrinius plotus nevisai stiprūs. Apie Pažaislio vienuolyną sakoma: "Atrodo, lyg visa tai kartu atgabenta iš Florencijos" (175 p.) Renesanso Florencija kaip tik mažiausia galėtų sietis su barokiniu Pažaisliu.

Šią knygą užvožiame su šiltu jausmu ir su kažkokiu artimumu, lyg iš tikrųjų būtume keliavę ne šio veikalo lapuose, o plačia Nemuno srove, ta mūsų svajonių ir lūkesčių upe.

Aug. R.

J. Daumantas: **PARTIZANAI UŽ GELEŽINĖS UŽDANGOS.** Išleido Lietuvių Katalikų Spaudos Draugija. Chicago, 1950. 398 p.

Sunku ramia širdimi rašyti apie šią partizanų knygą: joje teka mūsų tautos kraujas, iškyla gyvybinė mūsų žemės kova šiais skaudžiais ir neteisingais laikais, atsiskleidžia veidai ir žygiai tų vyrų ir moterų, kurie aukojasi šviesesniajai tėvynės ateities dienai, ir galop čia sprendžiasi visų mūsų likimas. Šiuose lakštuose praskamba darbai ir žygiai, kurie puošia mūsų žemę, iškelia jos vardą į skaisčiausiąją šviesą ir su tylia šlove įeina į istorijos lakštus. Šioji kovų valanda, šie žiaurūs ir kruvini metai savo didybe ir savo auka lygsta ir pranoksta garsius mūsų praeities paveikslus. Tragedija, kurią išgyvena mūsų motina Lietuva, yra neapsakoma ir nepalyginama, nes šioji yra gyvybės ir mirties grumtis. Priešas atėjo pavergti mūsų tautos, ją sumindžioti, paniekinti, išblaškyti ir galop visai sunaikinti.

Prieš tą siaubingą negandą, prieš tą piktą, šlykščią, klastingą, be garbės, kruviną jėgą, gąsdinančią didžiąsias šalis, išdrįso stoti ir kautis jie — ramūs ir šviesūs mūsų žemės sūnūs ir dukros. Šiame veikale regime juos veidas į veidą — ir jų kovą, ir jų gėlą, ir jų mirtį, ir jų išniekinimą, ir tikėjimą, kad nušvis teisybės ir laisvės aušra viršum Vilniaus bokštų ir viršum visos mūsų tėvų žemės.

Mus apima nuostabos, pagarbos ir meilės jausmas šiems mūsų dienų didvyriams, kurie tokiu paprastu nuoširdumu ir tokiu geležiniu ryžtumu stojo savo šalies ginti. Yra tai tie patys vyrai ir moterys, kuriuos kadaise pažinojome kasdieniniame gyvenime ir kurie neskambėjo kokiais garsiais šūkiais. Kuklūs, paprasti, pilki ir sykiu aiškiaregiškai matydami savo atsakomybės ir kovos svorį, jie stojo į tėvynės gynėjų gretas ir savo atsidavimu, ištverme, grumtimi ir pačia mirtimi išaugo į ąžuolus-galiūnus. Jie, šie pilkieji girių kovūnai, yra mūsų garbė, pasididžiavimas ir šviesioji žvaigždė šiais visuotinio aptemimo metais.

Knygoje autorius partizanų būtį pasakoja paprastai, aiškiai ir dažniausiai su humoro priemaiša. Jo žodis teka gyvai ir natūraliai, ir tas natūralus pasakojimas kaip tik suteikia svorio pačiam veikalui ir prabyla į mūsų širdis stipriau, negu kad tai padarytų koks patosas, kurin kaip tik lengva įpulti panašios rūšies raštuose. Pirmiausia čia yra paties autoriaus atsiminimai. Jam teko dalyvauti visuose partizanų sluogsniuose, ir dėl to knygos apimtis yra plati ir įvairi: matome pirmuosius žingsnius tarp partizanų, jų organizaciją, kasdieninį jų gyvenimą ir pasiruošimus, susidūrimus, kovas, laimėjimus ir mirtį. Vieni epizodai yra papasakoti lengvai, kiti mus prislėgia savo tragizmu ir kančios didybe. Iš šių tragiškųjų atsitikimų, kaip jie atsispindi šios knygos lapuose, vėliau rašytojai semsis medžiagos ir įkvėpimo naujiems veikalams, nes čia dar sykį pasikartoja ir Pilėnai, ir Živilės, ir patys atšiaurieji mūsų istorijoj susigrūmimai. Visiems tiems atsitikimams pavaizduoti autorius daugiur išlaiko nuosaikų epinį toną, ir visai geras tokio epinio pasakojimo pavyzdys yra paskutinieji lapai, kuriuose patiriame apie partizanų būrelio (tarp jų buvo ir autorius) kelionę per Suvalkiją ir Rytprūsius į Lenkiją, iš kur jau atsivėrė vartai į laisvąjį pasaulį. Štai mažas gabalėlis iš to paskutinio žygio:

"Mūsų nelaimei, Kariūnui, beperbėgant, priešo sprogstama kulka pataikė į dešinę koją. Pasigirdo jo paties balsas: "Kariūnas sužeistas." Du iš mūsų pribėgo prie jo apžiūrėti. Žaizda buvo labai sunki. Kulka buvo išplėšus raumenis ir sutraiškius kaulą. Pradėjo temti. Rusų ugnis aptilo. Kariūnas smarkiai dejavo. Baltas sniegas pasruvo nuo kraujo. Perrišti žaizdos čia buvo neįmanoma, nes mūsų kalvą jau supo priešas. Reikėjo skubiai trauktis. Gi Kariūnui nuo didelio kraujo nutekėjimo išseko jėgos ir viltis išlikti gyvam. Tai matydamas, jis ir pats sutiko atsiskirti. Su giliu skausmu širdyje turėjome jį atsisveikinti amžinai. Jis palinkėjo mums laimės ir paprašė neužmiršti jo motinos. Visi skendėjome begalinėj klaikumoj, nepajėgdami sulaikyti ašarų. Pradėjus vis arčiau griausti rusų kulkosvaidžiams, palikome savo draugą, bekeliant aukštyn susisprogdinti paruoštą granatą" (380 p.).

Tokiais kukliais, bet sykiu ir įspūdingais žodžiais apsakoma partizano mirtis.

Šią knygą turėtų perskaityti kiekvienas laisvėje esantis lietuvis, ir tai daryti ne dėl kokio smalsumo, bet savo dvasioje regėdamas, kad šiuose lakštuose atsiskleidžia mūsų gyvybinės kovos istorija ir kad juose-

prieš mus iškyla tieji žmonės, kurie šiandien yra mūsų tautų garbė, budėtojai ir viltis.

Aug. Raginis

Kun. Kazys Mažutis DIDŽIOSIOS GRUMTYNĖS. Diepholz, 1950 m., 68 psl. Išleido "Naujojo žmogaus" Bičiuliai.

Gyvenimas niekada nebuvo ramus, nes toks jau yra žmogus: gyvenimą stato arba jį griauna. Dabarties dienos ypatingai įsisiūbavo. Tokios jos yra religiniame, politiniame, ypačiai socialiniame gyvenime. Kun. K. Mažutis, jau eilē metu sekąs socialines problemas, pirmiausia ir atkreipia mūsų dėmesį į "didžiąsias grumtynes" socialinėje gyvenimo srityje. Čia grumiasi suburžuazėjęs žmogus, kapitalistas, liberalas, proletaras, krikščionis, komunistas ir socialistas. Tie grumtynių dalyviai— socialiniai tipai, panašiai kaip demokratijos, laisvės supratimas, yra šiandieną gerokai iškreipti, sąmoningai suvelti. Todėl autoriui tikrai nebuvo lengva minėtus tipus trumpai ir tiksliai charakterizuoti, nurodant jų tikrąjį veidą, panašumus ir jų socialinę reikšmę. Autoriui tas pavyko gerai.

Kun. K. Mažučio "Didžiosios Grumtynės" nėra mokslinė studija, bet trumpos, populiarios socialinių tipų ir jų grumtynių charakteristikos, "kuriose daugiau dėmesio kreipiama į pačius svarbiausius ir esminius bruožus, nesileidžiant į gilesnius filosofinius išvedžiojimus ir į smulkmenų atvaizdavimą". Nors autorius nesileidžia į gilesnį filosofavimą, bet to filosofavimo, kaip apžvalginei socialinių tipų charakteristikai, pilnai pakanka. Juo labiau, kad čia pat išnašose pateikiama rinktinė socialinių problemų literatūra. Kaip žinome, ta literatūra yra bekraštė ir įvairi. Čia irgi autorius parodė nemaža kruopštumo ir socialinės intuicijos.

Autorius, peržvelgęs socialinius tipus, jų teigiamas ir neigiamas savybes, daro pagrindinę išvadą: krikščionybė, jos įsikūnijimas praktiškame žmogaus ir žmonių gyvenime tinkamai išspręs socialines problemas. "Tada didelės grumtynės gali išsivystyti į didįjį bendradarbiavimą . . . Geros valios ir žmoniškumo pergalė yra galima" (61 psl.).

"Didžiosios Grumtynės" parašytos lengvu stiliumi; mintys — dinamiškos, drąsios; išvados — konkrečios, gyveniniškos.

Tomas Žiūraitis, O. P.

ATEITIS, Nr. 2, 3. 1951.

Su antruoju "Ateities" numeriu buvo atžymėta sukaktis: suėjo 40 metų, kai šis laikraštis pasirodė.

Tokia sukaktis sukelia eilę atsiminimų: apie tuos žmones, kurie "Ateitį" pradėjo, apie jos redaktorius, bendradarbius, apie ateitininkų organizaciją apskritai ir apie žymiuosius jos vadus.

To uždavinio — parodyti laikraščio ir organizacijos praeitį — imasi antrasis šių metų numeris, žymiai padidintas (25—96 p.) rūpestingai iliustruotas ir paririnkęs nemaža medžiagos. Čia randame reikšmingų sveikinimų, kaip kardinolo Pizzardo, mūsų vyskupų ir kitų atsakingų asmenų. Ir straipsnių gausu: rašo vysk. V. Brizgys, prel. M. Krupavičius, Dr. Z. Ivinskis, Dr. A. Maceina, L. Šimutis, prof. S. Kolupaila, Ad. Damušis, J. Žilevičius, Ed. Turauskas, St. Barzdukas, A. Grinienė, L. Dambriūnas, Stasys Yla, A. Bendorius, kun. Dr. J. Gutauskas, Dr. J. Meškauskas, A. Sušinskas ir k. Duotas geras pluoštas grožinės literatūros su Al. Baronu, P. Jurkum, Gražina Tulauskaite, K. Grigaityte, L. Žitkevičium, D. Mickaite-Mitkiene, Vl. Būtėnu, A. Šatu ir kitais. Matome reiškiantis naujų pajėgų, ir tai yra geras ženklas. Manytume, kad reikėtų ypatingą dėmesį kreipti į jaunųjų skyrių ir jų įtraukimą į mūsų kultūrinį bei meninį žygį.

Šį sukaktuvių numerį redagavo Kazys Ambrozaitis ir Antanas Pocius, kuris nuo trečiojo numerio redaktorium pasiliko vienas.

Trečiąjį numerį (97—120 p.) atskirai pažymim dėl to, kad jis atrodo itin pavykęs: straipsniai aktualūs ir įvairūs, taip kad su įdomumu seki laikraštį nuo pradžios ligi galo. A. Sušinskas kalba religine tema, P. Jurkus daro įdomią ekskursiją į Kauną, T. Dr. Kl. Žalalis rašo apie socialinių enciklikų sukaktį, A. Šapoka paliečia Mindaugą, T. Žiūraitis, O. P. meta žvilgsnį į krikščioniškosios kultūros kelius, J. Balys duoda medžiagos iš tautosakos, V. Jonikas prabyla apie Lietuvos praeitį, A. Sužiedėlis gyvai nagrinėja, kodėl jaunimas mažai teskaito poeziją. Yra kalbos skyriai (rašo L. Dambriūnas), recenzijos (Pr. Naujokaitis), apžvalgos. Nepamirštamas ir sportas.

Tokią "Ateitį" matome naujo redaktoriaus rankose. Panašiu numeriu tikrai galima džiaugtis.

A. R.

"TECHNIKOS ŽODIS" NR. 1

Tai pirmas Amerikoje lietuvių kalba iš technikos srities mėnesinis laikraštis.

Turinys: Darbą pradedant — Redakcinė Kolegija. Linkėjimai Technikos Žodžiui — Petras Daudžvardis, Lietuvos konsulas Chicagoje. Kolegos inžinieriai ir architektai — prof. inž. S. Dirmantas. Technikos pažanga — Povilas Jurėnas. Lietuviškos architektūros reikalu — J. Mulokas. Kada turėsime spalvotą televiziją — A. Semėnas. Dirbkime Lietuvos atstatymui — K. Kaunas. Technikos naujienos ir skyrius iš mūsų veiklos.

Redakcinė Kolegija savame žody sako: "Rašys įvairiais technikos ir artimais jos sričiai klausimais, sekant gyvenimo pažangą".

Leidžia: Chicagos Lietuvių Inžinierių ir Architektų Sąjunga. Redaguoja Red. Kolegija: K. Bertulis, K. Burba, S. Dirmantas, K. Kaunas, P. Kiaulėnas, P. Jurėnas, J. Jurkūnas, G. J. Lazauskas, J. Mulokas, A. Semėnas, S. Švedas ir V. Tamošiūnas.

Techniškai tvarkė: P. Jurėnas ir G. J. Lazauskas. Prenumerata: JAV ir kitur metams — $2.00, pusmečiui — $1.00.

Administracijos adresas: Technikos Žodis, c./o. K. Bertulis, 1616 S. Christiana Ave., Chicago, Ill. Telef. RO. 2-8120.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Antanas Maceina: JOBO DRAMA. Venta, 1950. 240 p.

John Steinbeck: TARP PELIŲ IR VYRŲ. Išvertė **K. Barėnas.** Pradalgė, 1950 m. Spaudė Nida, Coventry, 128 p.

Nello Vian: ŠV. ANTANAS PADUVIETIS. Išvertė **A. Vaičiulaitis.** T. Pranciškonų leidinys. Kennebunk Port, 1951. 144 p.

Ernst Fraenkel: DIE BALTISCHEN SPRACHEN. Heidelberg, 1950. Carl Winter — Universitaetverlag. 126 p.

Dr. J. Balys: TAUTOSAKA APIE DANGŲ. Išleido J. J. Bachunas. 1951. 24 p.

Vytautas A. Braziulis: AŠ LAIKAU PAMALDAS UŽ STALINĄ. Cleveland, 1950 m. 61 p.

GIRIOS AIDAS, Miško kultūros žurnalas, 1951 m. sausio-birželio mėnuo, Nr. 1-2. Leidžia Lietuvos Miškininkų Sąjunga išeivijoje.

Amerikos Lietuvių inžinierių ir architektų draugijos Metraštis, New York, 1957 m., 20 p.

DARBO RANKOS, Prancūzijos Lietuvių Darbo Sąjungos prie C. F. T. C. periodinis leidinys, Paryžius, 1951 m., Nr. 2, 23 p.

ADAM MICKEWICZ—The Books of our pilgrimage. Į anglų kalbą išvertė **J. K. Tautmyla,** Spaudė "Draugas," Chicago, Ill., 1950 m., 63 p.

RELIGINIS GYVENIMAS

LIETUVOS BAŽNYTINĖS PROVINCIJOS 25 M. JUBILIEJUS

1951 metai lietuvių tautai yra dvigubo jubiliejaus metai; šiemet sukanka 700 metų nuo pirmojo Lietuvos karaliaus Mindaugo krikšto ir 25 metai nuo Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo. Abu įvykiai labai reikšmingai ir glaudžiai tarp savęs susiję, nes Mindaugo pastangos įkurti Lietuvos bažnytinę provinciją, nors ir priešų sunaikintos, vėlyvesniems mūsų valdovams ir ganytojams įkvėpė mintį įgyvendinti tai, ko troško pirmasis Lietuvos karalius.

Ir Vytautas Didysis, šios minties vedamas, rūpinosi įkurti Lietuvos bažnytinę provinciją. Pagal jo planą, Vilniuje turėjo būti Lietuvos metropolito katedra, o metropoliją turėjo sudaryti nevien Vilniaus ir Žemaičių, bet ir Padolijos, Kamienco, Kijevo ir Vladimiro vyskupijos, kurios anuo metu buvo Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos ribose. Tačiau Vytautas nespėjo šio sumanymo įvykdyti, o kiti valdovai tuo nesirūpino.

Lietuvos bažnytinės provincijos reikalas vėl rimtai iškilo 1918 m. Lietuvai atgavus laisvę, kai atsirado didelių sunkumų vyskupijų valdyme. Šie sunkumai susidarė dėl to, kad lenkai užgrobė didelę Lietuvos dalį su Vilniumi ir Seinais, kur buvo mūsų vyskupų katedros.

Lenkų elgesys su vyskupais buvo tikrai nekatalikiškas. Užgrobę Seinus, jie tuoj ištrėmė vyskupą A. Karosą su visa kūrija ir seminarija. Tada tremtinis vyskupas apsigyveno Marijampolėje ir iš čia valdė savo diecezijos dalį, likusią Nepriklausomoje Lietuvoje. Kiek ilgiau Vilniuje išsilaikė vyskupas J. Matulevičius, bet ir jis, tenai gyvendamas, negalėjo tiesiogiai valdyti vyskupijos dalies, esančios laisvoje Lietuvoje. Dėl to, gavęs popiežiaus sutikimą, jai valdyti jis paskyrė administratorių kun. J. Kuktą. Pagaliau lenkų vis labiau persekiojamas, ir toks šventas vyras, koks buvo vyskupas J. Matulevičius, buvo priverstas atsisakyti vyskupijos ir 1925 m. palikti Vilnių.

Tik viena žemaičių vyskupija dėl naujos santvarkos mažai nukentėjo. Ji buvo visų didžiausia. Ją valdė vyskupas P. Karevičius, padedamas vyskupo J. Skvirecko. Tačiau ir ji šiek tiek sumažėjo, kai Kuršas atiteko Latvijai ir, paties vyskupo P. Karevičiaus pasiūlymu, buvo prijungtas prie Rygos vyskupijos.

Be šių vietinio pobūdžio nepatogumų, buvo dar ir kitų, ypač aukštosios hierarchijos sutvarkyme. Nuo senų laikų žemaičių ir Vilniaus vyskupijos priklausė Mohiliavo bažnytinei provincijai, Seinų vyskupija — Varšuvos, o Klaipėdos kraštas — Prūsijos provincijai. Taigi buvo susidariusi tokia padėtis, kad Lietuvos katalikai priklausė trijų svetimų šalių metropolitams.

Sunkiems Lietuvos bažnyčios reikalams sutvarkyti popiežius Pijus XI sumanė paskirti vizitatorių. Beieškant tinkamo kandidato, jo žvilgsnis nukrypo į buvusį Vilniaus vyskupą J. Matulevičių, kuris tuo metu gyveno Romoje ir tvarkė marijonų vienuolijos reikalus. Matydamas J. Matulevičiaus sumanumą ir norėdamas įtikti lietuviams, Pijus XI 1925 metais, pakėlęs jį tituliariniu Adulijos arkivyskupu, su pilnomis vizitatoriaus teisėmis pasiuntė į Lietuvą.

Arkivyskupas J. Matulevičius į Lietuvą atvyko 1925 m. gruodžio mėn. Apie savo misiją jis tuoj pranešė vyskupams ir ministeriui pirmininkui. Svarbiausi jo uždaviniai buvo du: įkurti Lietuvos bažnytinę provinciją ir sudaryti konkordatą. Kadangi jau anksčiau žemaičių vyskupas P. Karevičius kartu su vyskupu J. Matulevičium darė žygių prie Šv. Sosto įkurti bažnytinei Lietuvos provincijai, tai dabar jos organizavimas ėjo gana sklandžiai. Tiesa, darbas buvo sunkus, ypač kai reikėjo nustatyti vyskupijų ribas, bet bendrai dirbant, greitai buvo prieita trokštamų rezultatų.

Bendrais bruožais vyskupijų ribos buvo nustatytos vyskupų konferencijoje, kurioje dalyvavo vizitatorius arkivyskupas J. Matulevičius ir vyskupai A. Karosas, P. Karevičius, J. Skvireckas ir vizitatorius padėjėjas, protonotaras Faidutti. Šioje konferencijoje buvo nutarta: žemaičių vyskupija padalyti į tris vyskupijas, būtent: Kauno, Telšių ir Panevėžio; Vilniaus vyskupijos dalyje įkurti naują Kaišiadorių vyskupiją, o Seinų vyskupijos dalyje įkurti Vilkaviškio vyskupiją. Toje pačioje konferencijoje nustatyta, kad Kaunas turės būti Lietuvos metropolito sostinė.

Padarius bendrus nutarimus, reikėjo išvesti vyskupijų ribas ir parapijas suskirstyti į dekanatus. Tas darbas buvo pavesta žemaičių vyskupo pagelbininkui — vyskupui J. Skvireckui, nes šie nutarimai daugiausia palietė žemaičių vyskupiją. Jis šį darbą, dekanų padedamas, greitai atliko.

Vyskupui J. Skvireckui pabaigus darbą, vėl buvo sušaukta vyskupų konferencija, kurioje 1926. II. 26 buvo priimtas toksai Lietuvos bažnytinės provincijos projektas:

1. Kauno arkivyskupija su metropolito katedra šv. Petro ir Povilo bazilikoje ir dešimtimi dekanatų.
2. Telšių vyskupija su šv. Antano katedra Telšiuose, dvylika dekanatų ir Klaipėdos prelatūra.
3. Panevėžio vyskupija su Kristaus Karaliaus katedra Panevėžyj ir dešimtimi dekanatų.
4. Vilkaviškio vyskupija su šv. Marijos Aplankymo katedra Vilkaviškyj ir vienuolika dekanatų.
5. Kaišiadorių vyskupija su katedra Kaišiadoryse ir penkiais dekanatais.

Priėmus šį projektą, painus bažnytinės provincijos planavimo darbas per keturis mėnesius buvo baigtas. Betrūko tik Romos patvirtinimo. Tada arkivyskupas J. Matulevičius ir vyskupas P. Karevičius 1926 m. kovo mėnesį išvyko į Romą. Ten netikėtai vyskupas P. Karevičius atsisakė nuo žemaičių vyskupijos ir, pakeltas Skytopolio arkivyskupu, pareiškė norą stoti į marijonų vienuoliją.

Pagaliau balandžio 4 d., per Velykas, buvo paskelbta konstitucija "Lithuanorum gente", kuria buvo įkurta Lietuvos bažnytinė provincija. Dabar beliko tik paskirti hierachija, ir tai popiežius padarė rytojaus dieną. Vyskupas Juozas Skvireckas buvo paskirtas Kauno arkivyskupu metropolitu, Seinų vyskupas Antanas Karosas — Vilkaviškio vyskupu, popiežiaus rūmų prelatas Justinas Staugaitis — Telšių vyskupu, žemaičių seminarijos vicerektorius kan. Kazimieras Paltarokas — Panevėžio vyskupu ir Vilniaus vyskupijos dalies administratorius kan. Juozapas Kukta — Kaišiadorių vyskupu. Ta pačia proga senam Vilkaviškio vyskupui buvo duotas pagelbininkas vyskupas Mečislovas Reinys.

Oficialus popiežiaus raštų paskelbimas ir Kauno metropolito ingresas į katedrą įvyko 1926 m. gegužės 13 d., per Šeštines. Tai buvo didelė lietuvių katalikų triumfo diena, viena iš svarbiausių dienų visoje Lietuvos bažnyčios istorijoje.

Nuo tos dienos jau praėjo 25 metai. Per tą laiką Lietuvos bažnytinė provincija gerai susitvarkė viduje ir buvo pasiekusi didelių dvasinių laimėjimų. Gaila, kad šiuos laimėjimus griauja Dievo ir mūsų Tėvynės priešai. Šio jubiliejaus negalės viešai paminėti Lietuvos tikintieji. Į Lietuvos katedras jubiliejaus iškilmėms tikinčiųjų nešauks galingas varpų gaudimas, tik tremtyje tyliai melsis senelis Lietuvos Metropolitas, vyskupai, kunigai, vienuoliai ir tikintieji. Tačiau ir ši tyli malda sužadins pasitikėjimą Dievo Apvaizda, kuri amžiais mus saugojo sunkiose valandose ir kuri vėl mums leis atkurti bažnytinę Lietuvos provinciją.

V. Gidžiūnas, O.T.M.

KATALIKŲ IR PROTESTANTŲ SUSIVIENIJIMO KLAUSIMU

1949 m. spalių 31 d. "Times" žurnale pasirodė straipsnis "Catholicism to-day", pradėjęs ilgą disputą katalikų ir protestantų susivienijimo klausimu. Šis viešas disputas sukėlė didelio susidomėjimo visame krikščioniškajame pasaulyje. Jis ypatingai aktualus šiandie.

Krikščioniškųjų bažnyčių susivienijimo problema yra nuo seno jaučiama ne tik katalikų, bet ir pačių protestantų. Šiais paskutiniais metais, kada ateistinis komunizmas paskelbė atvirą kovą teigiantiems dvasinių vertybių tikrovę, ji yra labai pagyvėjusi. Klausimas tačiau yra nelengvas. Didžiausias sunkumas yra nustatyti, kur baigiasi visiems bendras ir neribotas idealas, sakysim, dvasinių krikčionybės vertybių apgynimas, ir kur prasideda sava dogmatinė pozicija, kuria pasirėmę tiek vieni, tiek antri pasirenka savą metodą toms pačioms vertybėms apginti.

Nuo dogmatinės pozicijos priklauso ne tik apsigynimo metodo pasirinkimas, bet ir pačių krikščionybės dvasinių vertybių supratimas. Katalikų Bažnyčia, kuri tiki į Kristų kaip į Dievažmogį, kitaip žiūri į jo skelbiamas dvasines vertybes, negu tos protestantų bažnyčios, kurios jį laiko paprastu žmogumi, nors ir išmintingiausiu iš visų mirtingųjų. Iš čia apreiškimas, kuris turėtų būti bendras bažnyčių susivienijimo atramos taškas, katalikams reiškia dievišką ir absoliučią vertybę, tuo tarpu kai kurioms protestantų bendruomenėms— žmogišką ir reliatyvią. Čia kaip tik ir glūdi didžiausias susivienijimo problemos sunkumas.

Ypatingas "Times" korespondentas pradeda savo straipsnį pastaba, kad šių dienų ideologinis konfliktas, virtęs atvira kova, vyksta tarp ateistinio marksizmo, neigiančio dvasinių vertybių tikrovę, ir krikščioniškojo pasaulio, teigiančio jas. "Ateistiniam marksizmui Katalikų Bažnyčia yra pirmos eilės priešas. Ir už geležinės sienos pastebima milžiniška Romos įtaka, bei jos patraukiančioji valdžia". Dėl to "visas krikščioniškasis pasaulis, pasipiktinęs rusų elgesiu, reiškia užjaučiančios simpatijos kenčiantiems Rytų Europos katalikams."

Toliau korespondentas, pateikęs katalikų statistiką, palietęs popiežiaus autoritetą ir Romos Bažnyčios hierarchinį centralizmą, kelia klausimą: "Ar Romos bažnytinės valdžios organizacija atitinka šių dienų visuotinės krikščionybės misijos reikalavimus?" Į klausimą atsako neigiamai. To priežastis yra Romos hierachinis centralizmas, kuris "moraline kazuistika ir perdėtu legalizmu neleidžia šventųjų intuicijoms pasireikšti gyvenime ir teologų įnašo moksle, padarydamas pačią religiją antraeiliu dalyku".

Protestantai dažnai piktinasi Katalikų Bažnyčios "hierarchiniu centralizmu", kaip ir šis "Times" korespondentas, nes tai yra priešinga jų individualistinės religijos sampratai, kuri itin būdinga reformacijai. Tačiau, jeigu eitume prie pirmųjų priežasčių, privedusių Katalikų Bažnyčią stiprinti centralizaciją, jas atrastume kaip tik reformacijoje, prieš kurios doktrinalinę ir socialinę anarchiją Bažnyčia kovojo, kad išsilaikytų nesugriaunamoje vienybėje. Kol reformacija nepalietė Bažnyčios vienybės, tol ji nejautė reikalo pabrėžti savo direktyvinės valdžios galios.

Iš kitos pusės ir "Times" korespondentas sutinka su Romos Bažnyčios hierarchinės vienybės ir iš jos išplaukiančio susiklausymo bei disciplinos jėga, kai stebisi "Romos Bažnyčios drąsumu" kovoje visu frontu prieš ateistinį marksizmą, kai pabrėžia jos drąsą ir tai, kad Katalikų Bažnyčia yra "pirmos eilės" komunizmo priešas. Romos Bažnyčia niekad nepajėgtų išsilaikyti pirmose kovos eilėse, jei neturėtų hierarchinės vienybės su visą atsakomybę ant savęs nešančiu vadu. Šitos vienybės ir protestantai yra išsiilgę, pamatę šalia savęs tvirtai susivienijusį ideologinį priešą, pasiruošusį kovai. Iš čia atrodytų, kad Katalikų Bažnyčios hierarchinis centralizmas kaip tik atitinka šių dienų visuotinės krikščionybės misijos reikalavimus.

"Times" straipsnio autorius mažai pažįsta šių dienų šventųjų įtaką Bažnyčios gyvenime. Mums, katalikams, tai labai aišku. Visos karitatyvinės įstaigos, gaivalingai veikiančios Bažnyčios organizme, eina iš šventųjų intuicijos. Tai itin būdinga Katalikų Bažnyčiai, ką pastebi ir kitos religijos. Beprasmiška būtų kalbėti ir apie teologų įnašą šių dienų Bažnyčios gyvenimui. Niekad tiek daug nebuvo rašyta iš teologijos srities, niekad pasauliečiai tiek nesidomėjo teologija, kaip šiais laikais.

Katalikų Bažnyčiai mestas moralinės kazuistikos ir legalizmo priekaištas yra senas ir paprastai taikomas viduramžių Bažnyčiai. Pats "Times" korespondentas, atrodo, į tai maža kreipęs dėmesio, tvirtindamas, kad "kontrareformos polemika šiandie jau yra išsisėmusi ir visos jos jėgos yra atkreiptos į pasaulio atkrikščioninimą".

Kitas "Times" straipsnio skaudus punktas yra "bažnytinė cenzūra, liečianti katalikų doktriną", dėl ko "katalikų spauda dažnai tampa propagandine priemone, tarnaujančia vyraujantiems Bažnyčios interesams..." Kaip pavyzdį sumini kovą prieš Franco, vestą "kryžiaus karų įkarščiu". Autorius, kalbėdamas apie bažnytinę cenzūrą, be abejo, mintyje turi Bažnyčios vedamą politiką. Kas katalikų nežino, kad Bažnyčioje politinė opinija yra laisva. Betgi kiekvienas geras katalikas taip pat žino, kad politikos laisvė negali prieštarauti visuotinės Bažnyčios mokomajam autoritetui ir esminėms tikėjimo tiesoms.

Bažnyčia, kaip tobulai organizuota bendruomenė, turi teisę savo nariams aiškiai pareikšti tai, kas sutinka su krikščionybės mokslu, ir uždrausti tai, kas jam prieštarauja. Priešingu atveju būtų neišvengiamas nuomonių skirtumas, liečiąs esmines Bažnyčios tiesas. Bet ir čia yra ribos, kurios ginčytinuose klausimuose leidžia laisvai pasireikšti nuomonei, kol išryškėja katros pusės aiškus prieštaravimus Bažnyčios esminėms dogmoms. Tai rodo nuomonių įvairumas teologijos ir filosofijos srityse. Be bažnytinės cenzūros nebūtų išvengiama anarchija, griaunanti bendruomenės vienybę.

Nežiūrint kaikurių pastabų, pareikštų Romos Bažnyčiai, reikia pastebėti, kad "Times" straipsnio autorius atveria visai naują atmosferą, besitveriančią protestantų tarpe katalikybei. Jie stebisi Katalikų Bažnyčios drąsa, skelbiant atvirą kovą komunizmui, reiškia simpatijos persekiojamiems Rytų Europos katalikams, su malonumu priima Pijaus XII tėvišką užuojautą, kuris vadina juos "artimaisiais Katalikų Bažnyčiai

dėl jų tikėjimo į Dievą ir į Jėzų Kristų". Be to, autorius aiškiai pripažįsta Bažnyčios autoritetą, vadindamas ją "krikščionybės motina", kuri "visuomet pabrėžė dieviško autoriteto principą ir objektyvios tiesos reikalą". Dėl to krikščioniškasis pasaulis šiais kritiškais laikais šliejasi prie jos, būdamas įsitikinęs, kad pagaliau "pribrendo laikas panagrinėti Romos ir visos krikščionybės santykio problemas". Krikščioniškasis pasaulis prašo Romos nusileisti ir "įeiti į atvirą diskusiją su kompetentingais bažnyčių atstovais", nes "pasaulio dieviškų elementų pasisavinimas yra gilaus įsitikinimo vaisius".

Šis krikščioniškojo pasaulio susirūpinimas vienybe, ir draugiškas atvirumas sukėlė plačių atgarsių katalikų tarpe. Jis bus, be abejo, pasiekęs ir popiežių. Kaip į visa tai žiūri Roma? Ji yra visuomet pasiruošusi tartis su atsiskyrusiais savo broliais. Bet ar galima laukti tų vaisių, kurių tikimasi? Roma, istorijos patirtimi, turėtų apie tai rimtai suabejoti. Jei neįmanoma buvo Romai susitarti su Rytų ar Anglijos bažnyčiomis, kurios bent savyje yra vieningos, kaip tartis su tais šimtais bažnyčių, kurios pačio dieviško apreiškimo supratime iš esmės skiriasi? Ne per seniausiai Amsterdame įvykęs krikščioniškų bažnyčių ekumeninis susirinkimas po ilgų diskusijų buvo priėjęs prie bendros formulės. Bet kai ją reikėjo pritaikyti gyvenime, ji buvo aiškinama pagal savą doktrinalinį turinį, visiškai prarasdama savo pirmykštę prasmę.

Dėl to kaikurios reformacijos bažnyčios apeliuoja į didžiąją pirmųjų septynių ekumeninių susirinkimų Bažnyčią, kuri buvo vieninga tuo pačiu tikėjimu, krikštu ir paklusnumu. Tai būtų sėkmingiausias kelias. Bestudijuodami to laiko Bažnyčios principus, juos atrastų įgyvendintus ir išvystytus dabartinėje Katalikų Bažnyčioje. Bet ar atsiskyrę broliai turės tiek geros valios priimti Romos tikėjimą ir pasiduoti popiežiaus valdžiai? Geros valios, tiesa, netruks, bet ar jos nenugalės įvairios politinės ir išorinės aplinkybes? Bažnyčia turi patirties iš Focijaus elgesio Florencijos susirinkime, kardinolo Polo bandymų Augustos dietoje, iš Bossuet ir Leibnitzo rūpesčių Malines pasitarimuose.

Dvasines vertybes teigianti ideologija neįsigyjama susitarimu, bet įsitikinimu. Pavyzdžiu gali būti užsispyrusio antiromiečio Newmano kelias. Šis garsusis konvertitas, bestudijuodamas pirmųjų amžių Bažnyčios istoriją, surado Romą, įsitikino tiesa. O vistik ir po įsitikinimo praleido ilgus metus, kol nusilenkė jai. Gal Dievo Apvaizdos kelias yra tas, kad atsiskyrę broliai sugrįžtų vienas po kito, ne per susitarimus, kur prasiskverbia tiek daug žmogiško elemento, bet per asmeninį tiesos pasisavinimą, pradėdami tyrimo kelią nuo Bažnyčios Tėvų ir Padavimo. Tiesa, šitas kelias nevisiems prieinamas. Bet jis būtinas bent autoritetingiems krikščioniškųjų bažnyčių atstovams ir tiems, kurie abejoja savo tikėjimo objektyvumu. Giliai ištyrus krikščionybės istoriją ir suradus objektyvią tiesą, reikia studijuoti, kokiomis formomis ji pasireiškia tos Bažnyčios gyvenime, kuri yra tiesos nešėja. Taigi, studijuoti ir suprasti dabartinį Bažnyčios gyvenimą taip, kaip ji pati supranta, ne kaip suprato įvairių atskilusių bažnyčių vadai. Tik po tokio gilaus pažinimo ir įsitikinimo galima eiti prie broliškų derybų ir susitarimo dėl įvairių pripuolamybių, jei norima laukti pasekmių.

Kiekvienos derybos ir susitarimas prileidžia abipusišką traktuojamų reikalų pažinimą. Todėl ne tik protestantai turi studijuoti katalikybę, bet ir katalikams, bent atsakingiems sluogsniams, krinta sunki pareiga vispusiškai pažinti ir išpažinti tiek protestantų tiesas ir klaidas, tiek savo. Čia reikia prisipažinti, kad iš katalikų pusės atskilusių bažnyčių atžvilgiu daroma didelė psichologinė klaida. Mes dažnai išdidžiai save laikome tiesos paveldėtojais, smerkdami visa, kas yra atsiskyrusiose bažnyčiose. Kaip tiesos paveldėtojai, turėtume pirmiausia pripažinti tas istorines klaidas, kurios yra buvusios bent daline bažnyčių atsiskyrimo priežastimi, ir žiūrėti, ar jos nesikartoja ir šiandie. Be to, ir atsiskyrusiose bažnyčiose ne viskas smerktina. Ir jose yra daug tiesos, iš ko ir Katalikų Bažnyčia yra pasimokiusi ir jas pasisavinusi. Sakysim, Šventojo Rašto meilė ir jo tyrimas, religinė rimtis praktiniame gyvenime, pasauliečių įtaka Bažnyčios gyvenime — visa tai reformacijos įnašas į krikščionybę. Šitas savo klaidų prisipažinimas ir tiesos priėmimas, kuri yra atsiskyrusiuose broliuose, padės ir jiems lengviau pažinti savo klaidas ir pasisavinti katalikybės tiesas.

Reikia pastebėti, kad Katalikų Bažnyčia daug pastangų deda, kad išsiilgtas bažnyčių susivienijimas kuo greičiau įvyktų. Paskutinieji popiežiai pakartotinai ragina tikinčiuosius arčiau susipažinti su savo atsiskyrusiais broliais ir įvertinti jų gerąsias puses, nes, pagal pop. Pijaus XI žodžius, "ir atskilę gabalėliai nuo auksinės uolos nepraranda savo auksinės vertės." Jau seniai Bažnyčioje yra įvesta sausio mėnesyje "susivienijimo savaitė", per kurią visi tikintieji kviečiami melstis, kad kuo greičiau įvyktų bažnyčių vienybė. Daroma taip pat nemaža susiartinimo propaganda. Ji turi ir savo organus, kurių žymesnieji yra "Irenikon" (Belgijoje) ir "Unitas" (Prancūzijoje). Ten gvildenami ir aiškinami patys skaudieji punktai, skirią krikščioniškąsias bažnyčias nuo katalikų. Dažni atsiskyrusiųjų sugrįžimai ištisomis bendruomenėmis yra to glaudaus bendradarbiavimo vaisius.

(Pal. Lovera Di Castiglione, "Catholicism To-Day", in: Tabor, 1950 m. vasario ir geg. mėn.; Yves Congar, L'Appel oecumenique, in: La Vie Spirituelle, 1950 m. sausio mėn.)

T. B. G.

POP. PIJUS X PASKELBTAS PALAIMINTOJU

Birželio 3 d. eucharistinio atgimimo žadintojas popiečius Pijus X buvo paskelbtas palaimintuoju. Šiam nepaprastam įvykiui jau seniai buvo ruošiamasi.

Pal. Pijus X yra gimęs 1835 m. šiaurinėje Italijoje menko valdininko šeimoje. Iki tapdamas popiežium, jis vadinosi Juozapas Melchioras Sarto. Įšėjęs į kunigus, dirbo parapijose, profesoriavo seminarijoje ir pagaliau buvo pakeltas vyskupu. Leonas XIII jį paskyrė Venecijos patriarchu ir papuošė raudona kardinolo skrybėle. 1903 m. tapo išrinktas popiežium. Mirė 1914 m.

Popiežius Pijus X pasižymėjo didžiai šventu gyvenimu. Iš prigimties buvo nepaprastai švelnaus būdo. Mėgo neturtą, ramybę, maldą. Ypatingai išsiskyrė savo pamaldumu Eucharistijai. Valdydamas Bažnyčią sukėlė gyvą eucharistinį judėjimą pasaulyje. Nenuilsdamas skatino visus dažnai eiti Šv. Komunijos, o vaikus leisti prie Dievo stalo, vos tik jie ateina į protą, nors dar ir nebūtų sulaukę 7 metų amžiaus. Savo šūkiu pasirinko "Viską atnaujinti Kristuje," pagal kurį tvarkė tiek savo vidujinį gyvenimą, tiek išorinę veiklą. Saugodamas Kristaus mokslą, griežtai pasmerkė modernizmą, anais laikais besirausiantį į pačius katalikų tikėjimo pagrindus. Išorinei Bažnyčios santvarkai sustiprinti specialiai kardinolų ir šiaip patyrusių teisininkų komisijai pavedė sutvarkyt įstatymus, suredaguojant juos į kodeksą. Šis milžiniškas darbas buvo baigtas po jo mirties.

Popiežiaus Pijaus X kapas Vatikano bazilikos požemiuose buvo laikomas didžioje pagarboje. Prie jo nuolatos degė žvakės, ir žmonės meldė užtarimo. Pasitaikė ir didelių stebuklų, kurie šiam popiežiui praskynė kelią į altorių šviesą. **A.**

VISUOMENINIS GYVENIMAS

SUTELKUS KATALIKIŠKĄJĄ SPAUDĄ

"Aidų" leidėjai nesenai ryžosi naujam dideliam žygiui — perimti jungtinio katalikų laikraščio leidimą. Sujungus "Darbininką" su "Amerika" ir "Lietuvių Žiniomis", naujasai "Darbininkas" jau pora mėnesių išeina iš Brooklyno. Čia Tėvai Pranciškonai kuria naują lietuviško žodžio centrą.

Netrūko katalikiškos minties savaitraščių. Bet nevisada nestoka turi pozityvią prasmę. Dažnai ji reiškia tik jėgų išskaldymą ir tuo pačiu kiekybės apmokėjimą kokybe. Taip iš daliees buvo ir šiuo atveju. Turėjo Bostono katalikai "Darbininką", turėjo New Yorko katalikai "Ameriką", turėjo Pittsburgho katalikai "Lietuvių Žinias". Bet neturėjome stipraus katalikiško laikraščio nei bostoniečiai, nei newjorkiečiai, nei pittsburgiečiai, nei pagaliau visi kiti Jungtinėse Valstybėse gyvenantieji lietuviai katalikai. Nėra nieko, ką būtų galima už tai kaltinti. Atvirkščiai, kiekvienas šių laikraščių laikėsi tik dideliu jų leidėjų idealizmu. Bet, nežiūrint viso šito, ir pats didžiausias idealizmas nepajėgė sėkmingai nuveikti tų kliūčių, kurios visų pirma kilo iš perdidelio jėgų išskaldymo. Neįmanoma buvo sutelkti tokį skaitytojų skaičių, kuris būtinas sudaryti laikraščiui įmanomą finansinę atramą. Tuo pačiu nebuvo įmanoma sudaryti pajėgesnį redakcinį kolektyvą. Nebuvo nė kalbos apie redakcinį kolektyvą, nes vienas ir tas pats žmogus šalia redakcinio darbo turėjo dar ir kitų pareigų. O tokiose sąlygose ir pats kūrybingiausias žmogus noromis nenoromis paverčiamas tik amatininkišku žinelių rankiotoju.

Kitaip klausimas sprendžiasi dabar. Pirmiausia: sutelkus tris laikraščius į vieną, jau savaime sutelkiami ir skaitytojai. Turime mintyje senuosius, bet lygiai ir naujuosius skaitytojus. Reikia gi tikėtis, kad stiprus katalikiškas laikraštis susilauks dėmesio ir iš tų, kurie gyvendami toliau nuo Bostono, New Yorko ar Pittsburgho mažiau domėjosi šiuose miestuose leidžiamais laikraščiais, nes iš dalies visi šie laikračiai ir buvo daugiau ar mažiau skirti tik šių vietovių žmonėms. Bet svarbiausia yra tai, kad naujieji leidėjai iš karto duoda naujajam "Darbininkui" pakankamai gausų ir nekvestionuotinai kompetentingą redakcinį kolektyvą. Nėra abejonės, kad šisai patenkins visų mūsų lūkestį susilaukti pajėgaus katalikiško laikraščio. Sąlygos gi visos duotos. Todėl reikia tikėtis ir dedamų vilčių pateisinimo.

Štai kodėl skiriame šiam katalikiškų laikraščių sutelkimui didelės reikšmės. Pirmiausia šiuo faktu turi džiaugtis katalikai, nes tai juos tiesiog liečia. Žinoma, šis džiaugsmas reikalauja atsisakyti "lokalinio patriotizmo". Visa pagarba šiam pastarajam, nes jis gaivino entuziazmą visų tų, kurie ligšiol nešė katalikiškosios spaudos leidimo naštą. Pilnai suprasčiau tuos bostoniečius ar tuos pittsburghiečius, kurie apgailestautų, kad jie savo mieste nebeteko tokio šviesos židinio, kokiu yra kiekvienas laikraštis. Bet nesuprasčiau, jei šis žmogiškai suprantamas apgailestavimas, nebūtų nuveiktas bendro reikalo supratimu. Yra atėjęs metas, kada šiame krašte gyvenantieji katalikai galime duoti, nors ir tik sutelktinėmis jėgomis, tokį laikraštį, kuris tinkamai mus atstovautų ir visa jėga spinduliuotų katalikiškosios minties šviesą į mūsų visuomenę.

Iš antros pusės manau, kad šiuo faktu turi lygiai džiaugtis net ir tie, kurie jaučiasi katalikams abejingi ar net priešingi. Gali iš karto šis mano konstatavimas pasirodyti keistas. Bet tai tik liudytų, kaip dažnai mūsuose džentelmeniškumo jausmas grėsia išblėsti. Neišmanau apie politinę kovą. Gal joje ir galioja geismas turėti reikalo tik su pasigailėjimo vertu priešu (nors, regis, pasigailėjimo jausmas nėra politikų kultivuojama dorybė). Bet idėjinė kova, vykstanti kultūrinėje plotmėje ir kultūrinėmis priemonėmis, nori turėti reikalo tik su šviesiu ir šita prasme stipriu priešu, nes tik atveju įmanomas prasmingas tiesos drauge ieškojimas, o ne tik piktas svaidymasis sofistiniais argumentais. Visiškai nesidžiaugiu, kad mūsų kairioji visuomenė (jei šį kartą išsireikšti politikų terminu) neturėjo savo Šalkauskio. Laikau dideliu visos tautos nuostoliu, kad tasai žmogus, kuris savyje slėpė viltį išaugti "kairiesiems" tuo, kuo Stasys Šalkauskis buvo "dešiniesiems", mirė pačioje jaunystėje. Kalbu apie amžinos atminties Ramūną Bytautą. Grįžtant nuo šio bendresnio pastebėjimo į spaudos klausimą: kaip aš noriu, kad tas ar kitas mano skaitomas, bet man svetimos dvasios lairaštis būtų šviesus, taip manau, kad ir tie, kurie jaučiasi katalikams abejingi ar priešingi, turėtų panašiai laukti, kad ir bet kuris katalikų laikraštis būtų iš tiesų stiprus priešas — stiprus reiškia: pajėgus savo kūrybinės minties šviesa. Šita tad prasme manau, kad katalikų pastangą pakelti savo spaudos lygį sveikinamai galėtų sutikti net ir tie, kurie jiems yra svetimi.

Ak, tas šaltas žodis: "svetimas"! Bet jei ir negalime jo iš mūsų kalbos pašalinti, galime ir turime bent neužmiršti, kad, nežiūrint visų "svetimumų", visi esame sujungti vienos bendros kovos už lietuvybės išlaikymą. Užtat, nežiūrint visų idėjinių skirtingumų, ir turime visi lygiai džiugiai sutikti kiekvieno lietuviškos minties židinio pastangą skaidriau žėrėti.

Čia pagaliau ir slypi visa prasmė mūsų džiaugsmo, kuriuo sveikiname katalikiškos spaudos sutelkimą. Vienybė pati savaime dar maža sako. Tiesa, kad vienybė yra galybė. Bet galybė nelygi galybei. Yra šviesos ir yra tamsos galybė. **Vienybė visada reikalauja įprasminimo aukštesnių vertybių turiniu.** Ir kada sakome, jog džiaugiamės susilauksią pajėgaus katalikiško laikraščio, šiuo žodžiu ("pajėgus") manome ne ką kita, kaip **bekompromisiškai aiškų lietuvišką nusistatymą.** Katalikybė yra meilės religija. O kas gi meilės esmė, jei ne besąlyginė ištikimybė? Ir nebūtų didesnio nesusipratimo, kaip katalikybės vardan likti abejingam mūsų žūties pavojun atsidūrusiai tautai. Nutautėjąs katalikas — tai savo katalikybę išduodąs nesusipratėlis. Tiesa, kad rūpestis amžinosios sielos išganymu sureliatyvina visus pasaulinius rūpesčius. Bet savo tėvų bei savos tautos išdavimas nėra gi kelias į išganymą.

Gali patetiška deklamacija pasirodyti, jei kas imtųsi lietuviškam laikraščiui linkėti būti lietuviškos minties židiniu. Jei leidžiamas lietuviškas laikraštis, savaime parodoma, kad imamasi darbo iš lietuviškos šir-

dies. Bet nelaimė yra, kad ir pačios širdys pasiklysta ten, kur visa alsuoja svetima nutautinimo valia. Kiek visi norėtume lietuvybę išlaikyti, tiek betgi nejučiomis ir patys pasidarome kalti dėl lietuvybės mumyse išblėsimo. Tai ir sukuria paradoksinę padėtį: kiek galima laisvai bendromis frazėmis kalbėti apie lietuvybę, tiek betgi darosi pavojinga paliesti klausimus konkrečiai. Kai kalbi tik bendromis frazėmis, visi jaučiasi pagiriami. Bet jei prabiltumei konkrečiau, tuojau pat atsilieptų šimtai "paliestųjų". Todėl ir linkstame tylėti. Bet ši tyla ir yra pats puriausias dirvonas klestėti nutautėjimo piktžolynui.

Pirmas dalykas, jei norime rimtai pasipriešinti nutautėjimo grėsmei, tai **turėti drąsos pralaužti tai tylai**, kuri bijo dvasių išskyrimo, kuri visiems lygiai dalina kovotojų dėl lietuvybės titulus, kuri lygiai šiuo titulu garbina ir tuos, kurie iš tiesų lietuvybę morališkai slopina. Pigu tylėti. Bet reikia didelės drąsos tiesai pasakyti, nes **tiesa — ne panegirikų dalintoja, o greičiau rūsti sąžinė.** Todėl taip giliai žmonėse įsišaknijusi tiesos baimė. Ir reikia be galo tyrios meilės tiesai, kad tiesos baimė būtų nuveikta ar bent sutramdyta. Žinoma, bepigu teisti kitus. Čia tiesos baimė pranyksta. Tačiau tikra sąžinė teisia ne kitus, o tik save pačią. Reikia turėti drąsos ir į save pačius tiesiai pažiūrėti. Tas nepopuliaru, gali būti pasakyta. Dievaži, sutinku, niekada tiesa nėra populiari. Todėl ir leidžiamės kitų teisti, užmiršdami evangelinį perspėjimą, kad kitų teismas iš tiesų virsta savęs pačių teismu.

Tėvai Pranciškonai, perimdami jungtinio katalikų laikraščio leidimą, tuo pačiu pasiėmė ir didelę moralinę atsakomybę už katalikiškosios visuomenės atstovavimą kovoje dėl lietuvybės. Nelengva bus šios atsakomybės našta. Visi tai iš anksto regime, nes iš anksto matome, kiek reikės didelio krikščioniško idealizmo eiti tiesiu principų keliu — **vadovautis tiesos meile, o ne tiesos baime.** Bet Tėvų Pranciškonų lietuviška valia, parodyta jau "Aidų" idėjine linija, mums teikia vilties, kad ir visai jų leidžiamai spaudai nestokos bekompromisinės ryžties kovai už mūsų krikščioniškosios tautos gyvybę. Todėl ir mums visiems belieka šią jų pastangą aktyviai paremti.

Juozas Alaušius

SKAITYTOJŲ PAŽIŪRA Į MŪSŲ ŽURNALĄ

Baigdamas savo vienų metų darbą, "Aidų" redakcinis kolektyvas išsiuntinėjo žurnalo skaitytojams anketą pasisakyti dėl eilės klausimų, liečiančių žurnalo lygį bei liniją. Atsakymų buvo sulaukta 95. Didžioji dalis pasitenkino trumpesniais atsakymais. Bet dalis skaitytojų, norėdami plačiau pasisakyti, parašė ištisus laiškus. Ir užtat, nors palyginti atsakymų buvo sulaukta neperdaug, jie vis dėlto davė tam tikrą vaizdą, kaip mūsų skaitytojai vertina žurnalą ir ko iš jo laukia. Ypačiai šį vaizdą galima susikurti ir dėl to, kad atsakymai atėjo iš įvairių sluogsnių. Atsakė tie skaitytojai, kuriems žurnalo idėjinė dvasia yra sava. Bet lygiai dėl žurnalo pasisakė ir tie skaitytojai, kurie juo domisi visų pirma kaip kultūros žurnalu. Atėjo atsakymai iš žymių mūsų intelektualų. Bet lygiai pasisakė ir visi kiti susirūpinę mūsų kultūros žurnalo tobulėjimu. Daugiausiai susilaukė atsakymų iš čia pat, iš JAVbių ir iš Kanados. Bet vienas kitas atsakymas mus pasiekė ir iš toliau: iš Anglijos, iš Italijos ir kitur. Todėl, apskritai imant, susumuoti visi tie atsakymai ir atskleidžia mums reliatyviai apytikrį skaitytojų nusistatymą į mūsų žurnalą. O šis nusistatymas yra toks:

1. **Ar esate patenkinti dabartiniu "Aidų" lygiu? Pageidautumėte jų populiaresnių ar akademiškesnių?** Pirmąją klausimo dalį 90 skaitytojų atsakė teigiamai. Bet leidžiantis nuo šio bendresnio klausimo į antrąją specialesnę klausimo dalį, skaitytojų nuomonės truputį išsiskyrė. Pusė skaitytojų pasisakė esą pilnai patenkinti dabartiniu "Aidų" lygiu: kaip vienas skaitytojų pasisakė, ir norima "Aidų" maždaug tokių, kokie yra". Tačiau antroji pusė skaitytojų aiškiai išsiskyrė savo pažiūra. 25 atsakytojai sugestionavo padaryti "Aidus" populiaresnius. Bet lygiai toks pat skaičius atsakytojų įsakmiai perspėjo, kad leisdamiesi į didesnį populiarumą "Aidai" nusižengtų savajai kultūros žurnalo paskirčiai. Pirmieji operavo šiuo argumentu: jei "Aidai" dar populiarėtų, jie laimėtų daugiau skaitytojų. Antrieji atsakė: "su dar didesniu "Aidų" populiarinimu būtų sužlugdyta paskutinioji galimybė pasireikšti lietuvių katalikų ir net nekatalikų kūrybinei dvasiai" (C. S.). Jei pirmieji norėtų "Aiduose" rasti keliuotinę "Naująją Romuvą", tai antrieji norėtų "Aidus" laikyti "Židinio" tradicijų tęsėju.

Šitų atsakymų akivaizdoje redakcinis kolektyvas jaučiasi paskatintas ir toliau stengtis išlaikyti dabartinį "Aidų" lygį. Visi žurnalo straipsniai jau yra populiarūs ta prasme, kad kiekvienas autorius stengiasi taip rašyti, kad savo srities kūrybiniais laimėjimais jis galėtų supažindinti visus skaitytojus, turinčius akademinį išsilavinimą. Gi populiarizacija plačiąja šio žodžio prasme (perteikimas mokslinių žinių tokia forma, kad jos būtų šiek tiek perduotos ir tam, kuris teturi pradžaimokslinį išsilavinimą) nėra kultūros žurnalo paskirtis. Todėl, mūsų nuomone, ir tenka sutikti su J. A. pažiūra: "Populiaresnio jo (žurnalo) nenorėčiau dėl dviejų priežasčių: a. jis ir taip gana populiarus; b. du dienraščiai turi savaitinius literatūros, meno, mokslo priedus, tai populiarios medžiagos nestingame". Todėl ir lieka tas pats vidurio kelias, kuriuo ligšiol ėjome ir kurį mūsų skaitytojas A. G. šiaip išreiškė: "Norint juos ("Aidus") populiaresniais padaryti, tektų sutikti su lygio sumenkėjimu, gi dar akademiškesni "Aidai" greit turėtų peržengti kultūros žurnalui statomus reikalavimus, nebegalėtų apimt visų kultūrinių sričių ir turėtų virsti arba literatūros ir meno arba mokslo žurnalu, ko mūsų sąlygose nebeįmanoma ištesėti".

2. **Ar norite, kad žurnalas apsiribotų tik akademiniais klausimais, ar drauge pageidautumėte, kad pasisakytų ir aktualesniais klausimais?** Beveik vienbalsiškai visi atsakiusieji pageidavo žurnale pasisakymo ir aktualiaisiais klausimais, kad žurnalas neliktų, kaip vienas išsireiškė, "tik archyvinių dalykų rinkinių". "Nuodėmė tenkintis abstrakcijomis, kai pasaulio rūmas yra, o mūsų tauta vergijoje", perspėjo skaitytojus G. G., išreikšdamas beveik visų skaitytojų pageidavimą. Kiek tačiau beveik visi atsakiusieji pageidavo iš "Aidų" pasisakymo ir aktualiaisiais klausimais, tiek betgi nevienas drauge perspėjo, kad ir aktualių klausimų sprendimas liktų akademiškai rimtas bei objektyvus. Net ir tie negausūs atsakytojai, kurie pasisakė prieš aktualiųjų klausimų lietimą, baiminosi ne pačių šių klausimų, o tam tikro (partiškai nekultūringo) svarstymo būdo. "Jei šiuo vardu (aktualieji klausimai) vadinama partinė politika, tai nereikia, nes tai chaltūra, o ne kultūra", atsakė vienas skaitytojų.

Respektuodama absoliučios atsakiusiųjų daugumos nuomonę, redakcija yra pasiryžusi plačiau žurnalo skiltis atskleisti ir aktualiųjų klausimų svarstymui. Jau nuo šių metų pradžios atitinkamai praplėstas visuomeninės apžvalgos skyrius. Savaime suprantama, niekas negali būti nuomonės, kad aktualiųjų klausimų svarstymui nebegaliotų tas pats objektyvumo bei kultūringumo kriterijus, kuris galioja visam gyvenimui. Jei labai dažnai stokojama šių savybių tiek kasdieninėje spaudoje, tiek organizaciniame gyvenime, tai

tėra ženklas, kaip svarbu parodyti, kad ir visus aktualiai liečią klausimai gali (ir turi) būti džentelmeniškai svarstomi. Žurnalo redakcija jaustųsi laiminga, jei pasisektų jai praskinti kelią į kitą lygį ir pačiose aktualiųjų klausimų diskusijose. Tenka pavartoti šį žodį (diskusijas), nes kaip tik aktualiuosius klausimus charakterizuoja tai, kad jais labai dažnai nuomonės išsiskiria. Todėl iš anksto aišku, kad ne kiekviena nuomonė, kurią mes atstovaujame, galės patenkinti visus mūsų skaitytojus. Bet kiek mes patys stengsimės būti tiesūs, tiek prašysime ir pačių skaitytojų lojaliai mus suprasti t. y, ne kiekvieną skirtingą nuomonę jau tuo pačiu apšaukti ir neobjektyvia. Gi kas liečia patį aktualiųjų klausimų turinį, iš anksto pasisakome, kad šiais klausimais visų pirma suprantame bendruosius visuomeninius, o ne specialiai partinius klausimus. Kaip tik esame nuomonės, kad šiuo metu specialiai partiniai klausimai yra mažiausiai aktualūs. Vienintelis aktualusai klausimas — tai pačios lietuvybės išsaugojimas.

3. **Kurios srities straipsnių labiausiai pageidaujate: lituanistiškai istorinių, pasaulėžiūriškai filosofinių bei religinių, gamtos mokslų temomis, visuomeniniais klausimais?** Nemaža dalis atsakiusiųjų pasitenkino bendru įvairumo pageidavimu. "Principas: tokių, kokių negalime rasti kituose, ne lietuvių žurnaluose, ir antra, savų autorių" (L. D.). "Man visai nesvarbu, kokiu klausimu rašoma, bet svarbu, kaip rašoma" (J. A.). Gi imant atsakymus tų, kurie pasisakė, kurios rūšies straipsnių jie labiausiai nori, šie atsakymai šiaip pasiskirstė: daugiausiai buvo pageidauta pasaulėžiūriškai filosofinių bei religinių straipsnių (nors buvo atsakymų, pageidavusių ir mažiau grynai religinių bei specifiškai bažnytinių straipsnių); toliau sekė lituanistiniai straipsniai su visuomeniniais; mažiausiai buvo pageidauta straipsnių gamtos mokslų temomis. Kiek atrodo, šia linkme žurnalas ir yra ėjęs.

4. **Ar patenkina dabartinė apžvalga: norėtumėte platesnės ar siauresnės?** Ligšiol skiriama proporcija apžvalgoms dauguma skaitytojų patenkinti, bet kai kurie norėtų gyvesnės bei įvairesnės apžvalgos. Specialiai kai kurie atsakiusiųjų pageidavo, kad būtų duodama ir kronika mūsų kultūrinio gyvenimo svarbesnių įvykių, kaip ji buvo duodama ir "Židinyje". Kaip skaitytojai mato, šis pageidavimas jau imamas patenkinti šių metų žurnale.

5. **Ar patenkina dabartinis knygų skyrius-recenzijos?** Nors apskritai dauguma atsakiusiųjų nereiškė nepasitenkinimo nė šiuo skyriumi, bet palyginti šis skyrius susilaukė aštresnės kritikos, negu bet kuris kitas dalykas. Vieni atsakiusiųjų norėjo platesnio šio skyriaus, bet ir drauge konstatavo, "jei permaža pasirodo naujų knygų, tai iš kur imsis ir recenzijos". Antri gi iš viso dabartines recenzijas rado "skystomis bei šališkomis", ir užtat pageidavo "rimtesnių recenzijų bei objektyvesnių recenzijų". Redakcinis kolektyvas tikisi, kad su naujų kritikų (visų pirma L. Miškino) įtraukimu senieji priekaištai didele dalimi galės atkristi.

6. **Ar pageidautumėte daugiau grožinės literatūros: poezijos, beletristikos, dramų?** Dauguma skaitytojų randa, kad grožinės literatūros pakankamai teikiama, nes, vieno žodžiais, jos kultūros žurnalui reikia tiek, kiek druskos. Gi iš antros pusės, jei kai kurie skaitytojai norėtų dar daugiau grožinės literatūros ("du kartu taip"), tai vienam skaitytojų atrodė jau esama tiek daug grožinės literatūros bei apskritai literatūrinių straipsnių, kad jam piršosi išvada, ar bene nereikės jau "Ateičiai" perimti kultūros žurnalo vaidmenį, nes "Aidai" bereikalingai konkuruoją "Lietuvių Dienas", kurios taip pat esančios literatūros bei meno žurnalas. Gal būt, tai buvo pats subjektyviausias klausimas, ir užtat pačiu būdingiausiu atsakymu tektų laikyti tą, kuriame šis klausimas buvo šiaip atsakytas: "žmona—taip, aš—ne".

7. **Kurių autorių, iš jau buvusių žurnale, dažniau pageidautumėte? Kurių autorių, dar nepasirodžiusių žurnale, norėtumėte rasti?** Dalis skaitytojų paprastai atsakė: "svarbu ne autoriaus vardas, bet kūrinio kokybė", nes "buvo atspausta žinomų autorių menki kūriniai ir mažai žinomų gana geri". Kiti gi skaitytojai nominališkai išvardino tuos autorius, kuriuos jie norėtų žurnale ypačiai dažnai matyti. Pagal šį "plebiscitą" skaitytojų prielankumu ypačiai džiaugiasi ši autorių eilė: Maceina, Pakštas, Girnius, Aistis, Grinius, Ivinskis, Yla, Šilkarskis ir kiti, o iš rašytojų — Vaičiulaitis, Aistis, Brazdžionis, Niliūnas, Jankus, Katiliškis, Baronas ir kiti. Kaip matyti, tai tie patys vardai, kurie ri yra mūsų žurnale ypačiai dažnai sutinkami.

8. **Kuriomis temomis norėtumėte sulaukti žurnale straipsnių?** Šį klausimą atsakė tik nedaugelis skaitytojų, pageidaudami straipsnių jaunimo, fizinio auklėjimo, masonų, politikos ir kitomis temomis.

9. **Ką apskritai galite pasakyti dėl "Aiduose" pasirodžiusių dalykų?** Šis klausimas davė progos pasisakyti apskritai dėl daugelio dalykų. Svarbiausiai iškeltini du pasisakymai. Pirmasai: **pageidavimas, kad žurnalui pasisektų gausiai sutelkti bendradarbių ne tik iš katalikų, bet ir iš kitų pažiūrų žmonių.** Įdomu, kad šis pageidavimas buvo lygiai gyvai reiškiamas ir tų skaitytojų, kurie katalikai, ir tų skaitytojų, kurie nesiima šio vardo. Skaitytojas A. G. rašo: "Nors "Aidai" turi aiškų krikčioniškos pasaulėžiūros veidą, tačiau, manau, nereiktų vengti ir kitos pasaulėžiūros autorių su jų kūryba ar pasisakymais, žinoma, jei jų "Aidams skiriami straipsniai neprieštarauja krikščioniškąjai pasaulėžiūrai". Visiškai tos pačios nuomonės buvome bei esame ir mes. Kiek aiškiai savo žurnale atstovaujame krikščioniškąją pasaulėžiūrą, tiek betgi norime likti atviri visai lietuviškajai kūrybai. Ir užtat, jei pasaulėžiūriniams straipsniams savaime suprantamai apsiriboja krikščioniškosios pasaulėžiūros autoriais, tai bendraisiais lietuviškaisiais bei moksliškaisiais straipsniais rašyti kviečiame visas mūsų kūrybines pajėgas. Tokio nusistatymo laikėmės ligšiol, tokio pat nusistatymo laikysimės ir ateityje. Džiugu mums šia proga tik konstatuoti, kad jau ir dabar turime savo nuoširdžių bendradarbių tarpe daugelį ir tokių mūsų kultūrininkų, kuriems krikščioniškoji pasaulėžiūra yra svetima, bet kuriems yra artimas mūsų tautinės kultūros ugdymo rūpestis.

Jei visiškai sutikome ir sutinkame su mūsų skaitytojų pageidavimu sutelkti žurnale ir jo pasaulėžiūrinei linijai svetimesnių autorių, tai betgi negalime lygiai patenkinti tuos mūsų skaitytojus, kurie šios anketos proga pageidavo "pašalinti iš rimto žurnalo degeneruotą meną". Tai vadinamojo **moderninio meno** klausimas. Niekada nesijautėme atstovaują "degeneruotą" meną. Bet daugeliui tokiu atrodė visa dabarties meno linkmė. Sunku būtų sutikti, kad pvz. Rouault Kristus tebuvo "balvonas". Pasipiktinimo kėlė ir Čiurlionis, kol su juo suaugome. Taip yra ir apskritai su kiekviena nauja menine pastanga (ir pagaliau su kiekviena nauja kūrybine apraiška). Nenorime tik specialiai modernųjį meną atstovauti. Bet negalime jo ignoruoti. Ir ypačiai negalime tai dėl to, kad šiuo atveju tektų ignoruoti ir mus save pačius — mūsų pačių meninę kūrybą, nes ir ji šiandien negali būti kitokia, kaip moderniška. Klausimas eina visų pirma apie atskiro kūrinio meninį

vertingumą, o ne "moderniškumą" ar "nemoderniškumą". Ne visa jau vertinga, kas "moderniška", bet lygiai ne visa jau tik "nešvarių linijų rezginys", kas iš karto pasirodo.

Šalia šių klausimų buvo iškelti ir kiti labiau technikiniai klausimai. Buvo pageidauta duoti žurnalui knyginį formatą, kad būtų lengviau įrišti ir kad žurnalas pakeliui nesusilankstytų. Šį klausimą tektų svarstyti. Buvo skundžiamasi blogu popieriu bei bloga spaustuvės technika. Stengiamasi šiuos aiškius trūkumus pašalinti. Pagaliau buvo suteikta eilė administracinių patarimų, kaip žurnalą plačiau paskleisti.

Baigdamas šią santraukinę anketos davinių analizę, redakcinis kolektyvas nuoširdžiai dėkoja visiems skaitytojams, kurie savo kritiškomis pastabomis iškėlė daugelį dalykų, kurie bus naudingi žurnalo tolesniam tobulėjimui..

K R O N I K A

- Juozui Girniui Montrealo universitetas suteikė daktaro laipsnį už jo veikalą apie egzistencializmo filosofą Jaspersą. Šiuo metu Dr. J. Girnius gyvena Dorchester, Mass.

- Juozas Kazickas gavo ekonomijos daktaro laipsnį Yale universitete, New Haven, Connecticut. Vilniaus universitetą jis baigė 1943 m. 1945-6 m. studijavo Tubingene, o nuo 1947 m. Yale universitete. Daktaro egzaminus išlaikė 1950 m.; dabar parašė disertaciją "Čekoslovakijos Ūkio sovietizacija." Bestudijuodamas dar dėstė Albertus Magnus Kolegijoje ekonomiką ir dalyvavo visuomenės darbe. Dabar kviečiamas dirbti į Krašto Apsaugos Ministerijos ekonominių tyrinėjimų Rytų skyrių bei dėstyti jėzuitų universitete Georgetown, Washingtone.

- Brooklyne įsisteigė lietuviška filmų bendrovė — MSM Documentary Film Co. (Adolfas Mekas, Donatas Šulaitis, Jonas Mekas). Šiuo metu ji suka kultūrinę filmą apie lietuvių gyvenimą Brooklyne.

- Birželio 14 d. ištrėmimų minėjimai visur, kur tik gyvena lietuviai, buvo atžymėti protestais. Vienas iš didžiausių minėjimų įvyko birželio 16 d. New Yorke pačioje didžiausioje koncertų salėje — Carnegie Hall. Minėjimą surengė bendras lietuvių, latvių ir estų komitetas. Kalbėjo New Yorko senatorius Lehman, DP Komisijos narys — O'Connor ir Maino valstybės senatorius — Brewster. Dalyvavo visų trijų Pabaltijo tautų konsulai, jungtinis choras ir menininkai.

- Toronte įsikūrė 4000 lietuvių tremtinių.

- Jau veikia vadin. Laisvosios Europos komitetas su St. Mikolaičiku priešaky. Ligi šiol lietuviai tame komitete nebuvo atstovaujami. Dabar toji spraga norima užpildyti. Lietuvių grupę numatoma sudaryti iš 10 atstovų.

- Australijoje įvyko Lietuvių Katalikų Draugijos metinis suvažiavimas. Ši draugija įkurta prieš dvejus metus.

- Matas Zujus, "Garso" redaktorius, susilaukė sidabrinio jubiliejaus šiose pareigose: suėjo 25 metais, kai jis redaguoja "Garsą". M. Zujus yra Lietuvos savanoris, buvo "Vyties" redaktorius, dirbo "Draugo", "Kario" ir kitose redakcijose.

- Skulptorius Antanas Mončius, kadaise mokęsis Freiburgo Taikomosios Dailės Institute, vėliau gavęs Prancūzijos stipendiją studijuoti meną Paryžiuje, su savo kūriniais dalyvavo vienoje Paryžiaus meno parodoje, kurioje savo darbus buvo išstatę 2000 menininkų.

- Dail. Vytautas Kasiulis Paryžiuje rengiasi trečiai parodai.

- A. Ranit Vokietijoj, Mainze, organizuoja Jonyno Ex Libris parodą.

- Dail. V. Petravičius gegužės gale buvo atidaręs savo kūrinių parodą A. Valeškaitės ir L. Grigaliūnaitės šokių studijoje. Taip pat su savo kūriniais jis dalyvavo kitoje parodoje, kur laimėjo Meno Instituto Alumni Association premiją už lino raižinį "Mano tėvų šalyje".

- Dail. Jono Rimšos paroda Argentinoje, Buenos Aires, buvo atidaryta gegužės 28 d. ir tęsėsi iki birželio 9 d. Paroda įvyko "Galeria Mueller", kur paprastai rengiamos žymiausių dailininkų parodos.

- Romoje atkuriama "Lux" leidykla, kuri numato išleisti arkiv. J. Skvirecko naujai pertvarkytą Senojo Testamento laidą, Bern. Brazdžionio parengtus Maironio raštus.

- "Tėvynės Sargas" po ilgesnės pertraukos žada vėl pasirodyti Chicagoje. Spausdinamas "Draugo" spaustuvėje.

- VT. Lietuvybės išlaikymo Tarnyba paskelbė konkursą scenos veikalui parašyti. Veikalas turi būti skiriamas 16 metų žiūrovui, tinkamas vaidinti paprastoje scenoje ir niekur nespausdintas. Konkurso terminas 1951 m. gruodžio 31 d. Už geriausius veikalus skiriamos dvi premijos: I — 1200 DM ir II — 800 DM jei autorius gyvena Vokietijoje, arba — 250 dol. ir 150 dol., jei autorius gyvena kitur.

KLAIDŲ ATITAISYMAS

PRIE PR. SKARDŽIAUS STRAIPSNIO "AIDŲ" 4 nr.

Šių metų "Aidų" 4 nr. Pr. Skardžiaus straipsnyje "Naujas prof. E. Fraenkelio veikalas" buvo iškritusi dalis teksto, pereinant iš 184 p. į 185 p. Atsiprašydami autorių, čia spausdiname visą tą pastraipą, kaip ji turi būti, su iškritusiuoju gabalu:

Rašydamas apie grynus kalbinius dalykus, autorius apskritai rašo gana atsargiai, visados pateikia gausių autentiškų duomenų, dažnai išvadas paremia šaltiniais, ir todėl jo žinios apie baltų kalbas ir žymesnius jų reiškinius, apskritai imant, yra gana aiškios, įtikinamos, tik vienur kitur sukelia jos kiek abejonių. Pvz. 45 psl. jis mano, kad liet. būdvardyje **sveikas**, latvių **sveiks** glūdinti senovinio prieveiksmio liekana, kurios atstovai esą sen. indų **su-**, sen. graikų **eu** "gerai, labai". Bet tai dar nėra kaip reikiant įrodyta. Visu pirma neaišku, kas čia yra buvusi pirmykštė šaknis. Savo laiku autorius manė, kad šis žodis esąs sudėtas iš pirmykščio prieveiksmio **su** ir veiksmažodinės šaknies **ei-** (**eiti, eiga . . .**), bet ši hipotezė yra lig šiol dar niekuo neįrodyta ir todėl neįtikima. Pr. Spechtas paskutiniame savo priešmirtiniame veikale "Der Ursprung der indogermanischen Deklination" (128 psl.) būdvardį **sveikas** jungia su slavų **svež** ir latvių **svaigs** "šviežias, fresh". Slavų **svež** (su senoviniu jat'), kilęs iš ***suoi-gjos**, gerai galėtų derėti su latvių **svaigs** (iš ***svaigas**), jei, žinoma, šis pastarasis žodis nėra vėlyvesnių laikų padaras. Slaviškos šaknies dvibalsis **oi** gali taip santykiauti su baltų **ei**, kaip lietuvių **ai** su **ie** žodžiuose **daigas** ir **diegas**, **saikas** ir **siekas** ir kt. Priebalsio **k**, santykį su **g** galėtų paremti tokios grutės kaip **striukas** ir **striugus**, **titnagas** ir **titnakas** ir kt. Norint šiaip taip būtų galima susieti ir šių žodžių reikšmes. Bet, apskritai imant, ši etimologija atrodo kiek dirbtinė, todėl tenka ir ją priimti su tam tikra atsarga.

PRIE G. MISTRAL POEZIJOS "AIDŲ" 5 nr.

Šių metų "Aidų" 5 nr. buvo praleistas G. Mistral "Nokturno" ir "Albricias" vertėjas. Šiuos eilėraščius išvertė **J. Kėkštas**. Prašome šį praleidimą pataisyti savo "Aidų" egzemplioriuje. "Motinos poemą," kaip pažymėta, išvertė P. Gaučys.

KITAS "AIDŲ" NUMERIS IŠEIS RUGSĖJO PRADŽIOJ

Vyriausias Redaktorius — Antanas Vaičiulaitis.
Redakcinis Kolektyvas: Dr. J. Aleksandravičius-Aistis, T. Dr. L. Andriekus, O.F.M., Bern. Brazdžionis, Dr. J. Girnius, Dr. J. Grinius, T. Dr. B. Grauslys, O.F.M., Dr. K. Pakštas, Dr. A. Kučas, J. Pažemeckas, Dr. A. Šapoka, Br. Stočkus, T. J. Vaškys, O.F.M.

Meninė Priežiūra — Telesforas Valius
Leidžia — Tėvai Pranciškonai
Redakcijos Adresas: Ant. Vaičiulaitis, 2087 N. Main Ave., Scranton 8, Pa.
Administracijos Adresas: AIDAI, Kennebunk Port, Maine

